
WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

VERHANDELINGEN,

BEKROOND

MET DEN PRIJS VAN HET LEGAAT

VAN

JOHANNES MONNIKHOFF.

ZEVENDE DEEL.

TE AMSTERDAM, BIJ
LODEWYK VAN ES,
MDCCCXV.

VERHANDELING

OVER DE

ZAMENGESTELDE

LIESCH- EN BALZAKS-BREUKEN,

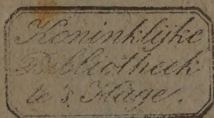
DOOR

F. G. VAN INGEN;

In leven Doctor in de Genees- en Heelkunde; Lid van het Genootschap ter bevordering der Heelkunde te Amsterdam; Lid van de plaatselijke Commissie van Geneeskundig toevoorzigt; Operateur en ordinair Chirurgijn van de hooge Vierschaar van Zuidholland, te Dordrecht.

BEKROOND MET DE PRIJS VAN HET LEGAAT VAN J. MONNIKHOFF.

TE AMSTERDAM, BIJ
LODEWYK VAN ES,
MDCCCXV.

VOORREDE.

Onder de noodzakelijke vereischten, die eenen Heelkundigen den naam van Breukmeester waardiglijk kunnen doen dragen, behooren voorzeker die kunde en geſchiktheid geteld te worden, van zich in duistere en twijfelachtige voorkomende gevallen de mogelijkſte verſcheidenheid der omſtandigheden, verſchijnſelen, kenmerken en toevallen der Breuken voor den geest te kunnen brengen, ter vergelijking en toepasſing derzelve, op elk ter behandeling voorkomend geval, en om daarnaar de gepaste wijze van behandeling te kiezen en aantewenden.

Daar het ondertusſchen zeldzaam, zoo ooit, den ervarenſten Heelkunſtenaar gelukte, door eigene ondervinding alleen geleid, zulk eenen trap van doorzigt bereikt, en alle mogelijke verſcheidenheden, in zijne veeljarige kunstoefe-

*

ning ontmoet te hebben; — en min bedrevenen hieromtrent des te meerder voorlichting behoeven, waartoe de getrouwe waarnemingen van andere zoo wel buiten- als binnenlandſche beroemdſte kunstgenooten, in hunne gemeen gemaakte belangrijke werken kunnen te hulpe komen, en het gemis van genoegzame eigene ondervinding vergoeden; — is er geene reden te vermoeden, om welke de verzameling en gemeenmaking van zoodanige waarnemingen, betreklijk tot een zelfde onderwerp, niet welkom bij onze Landgenooten zijn zouden, en der oplettenheid waardig geoordeeld worden.

De overweging van dit een en ander deed daarom den Bezorgeren van Monnikhoffs *Legaat beſluiten in* 1807. *voor de eerſte, en in* 1809. *voor de tweede maal eene prijsvraag ter beantwoording voorteſtellen over de* zamengeſtelde, ware en onware Liesch- en Balzaks-Breuken, — *en zij ſlaagden gelukkig hierop in* 1811, *twee Antwoorden te ontfangen, van dewelke dat onder de zinſpreuk:*

Artem Experientia fecit,
Exemplo monſtrante viam

MANNILIUS.

als het meest voldoende geoordeeld, en aan

den Schrijver van hetzelve den Gouden Eereprijs toegekend werd; blijkende bij het openen van deszelfs verzegeld Billet te zijn de verdienstelijke Dordrechtsche Heelkundige VAN INGEN, *die door den dood aan zijne kunstoefeningen ontrukt, de bekrooning zijner verhandeling niet lang heeft overleeft, — weshalven de verdiende Prijs aan deszelfs Weduwe is uitgekeerd; waarna de ongunstige tijdsomstandigheden de uitgave van dit bekroond prijsschrift tot hiertoe vertraagden.*

Wenschelijker vooruitzicht heeft de tegenwoordige gemeenmaking daarvan doen bespoedigen, ter voldoening aan het sedert vier jaren naar dezelve gerekt verlangen; maar niet minder om het gewigt van het onderwerp en het belangrijke der letterarbeid, — welke den inhoud van dit zevende *deel der Gedenkschriften van dit Legaat, ter bevordering der Heelkunde, en in 't bijzonder in de eerste plaats ter uitbreiding en volmaking der Breukenkennis, onder onze land- en kunstgenooten moet uitmaken: — hoe zeer ook de inhoud der zes eerste deelen achter de voorrede van het laatste derzelve geplaatst, den schijn moge gegeven hebben, als ware de verzameling der prijsverhandelingen over dat onderwerp daar door afgesloten geworden; — terwijl de hope overblijft van zoodra*

mogelijk zijn zal, de kostbare uitgave der uitvoerige verhandeling van den Geneesheer Dylius, *over de* Breukbanden *daartoe te doen dienen.*

Mogt het belang van het onderwerp dezer tegenwoordige verhandeling, den leeslust van allen, die zich der Heelkunde, in het bijzonder der Breukenkennis en behandeling bevlijtigen, opwekken, en van derzelver nut en waarde overtuigen, en daardoor het menschlievend oogmerk des Stichters dezer inſtelling, en dat der Bezorgeren van dit Legaat, met de voorſtellingen van dit gewichtig vraagſtuk bereikt worden!

Amſterdam,
1 Junij 1815.

ANTWOORD

OP DE

VRAAGE:

„ Daar er, onder de gezwellen der liefchen
„ en van den balzak, gevonden worden, die
„ van ouds onder de breuken geteld, thans met
„ regt den naam van *onware* dragen; en welke,
„ wanneer zij de ware uitzakkingen van buiksin-
„ gewanden vergezellen, dezelve *zamengefteld*,
„ en in gevallen van beklemming, de kunstbe-
„ werking daar aan bedenkelijker en moeijelij-
„ ker, maken; zoo word gevraagd:

„ 1. Welk is het maakfel en de natuurlijke
„ ftaat der deelen waar in deze gebreken voor-
„ vallen; en welke zijn de ontaardingen, die
„ deze gezwellen vormen?

„ 2. Door welke eigenaardige kenmerken on-
„ derfcheiden zij zich onderling, en van de wa-
„ re liesch- en dijebreuken, en van derzelver
„ zamenftelling?

„ 3. Welke naaste en bijkomende oorzaken
„ brengen dezelve voort; en welke zijn de re-
„ denen van derzelver verfchillenden, trageren
„ of fpoedigeren aanwas in omtrek, vastheid en
„ zwaarte?

„ 4. Welke dezer uitzettingen zijn vatbaar
„ voor oplossing; vorderen eene kunstbewerking,
„ of wel de wegneming van het ontaarde deel;
„ onder welke voorwaarden is dit laatstgenoemd
„ en uiterste kunstmiddel aantebevelen; of welke
„ omstandigheden verbieden daarvan de onder-
„ neming?

„ 5. Welke beschrevene of eigene waarnemin-
„ gen en voorbeelden staven hier omtrent de
„ leerstellige voorschriften der kunst, en maken
„ dezelve tot des te zekerder geleiden voor
„ mingeoeffende Heelmeesters?"

DOOR

F. G. VAN INGEN,

*In Leven Doctor der Genees- en Heel-
kunde te Dordrecht. enz.*

WAAR AAN DE GOUDEN MEDAILLE IN DEN
JAARE 1811. IS TOEGEWEZEN.

INHOUD

INHOUD

DEZER

VERHANDELING.

VIERDE AFDEELING.

VIJFDE AFDEELING.

DERDE HOOFDSTUK.

VIERDE HOOFDSTUK.

EERSTE AFDEELING.

TWEEDE AFDEELING.

VIJFDE HOOFDSTUK.

VERHANDELING

OVER DE

ZAMENGESTELDE

LIESCH- EN BALZAKS-BREUKEN;

DOOR

F. G. VAN INGEN;

In leven Doctor in de Genees- en Heelkunde; Lid van het Genootſchap ter bevordering der Heelkunde te Amſterdam; Lid van de plaatſelijke Commiſſie van Geneeskundig toevoorzigt; Operateur en ordinair Chirurgijn van de hooge Vierſchaar van Zuidholland, te Dordrecht.

In de ontelbare reeks der ziekten, welke den mensch, van zijne eerſte jeugd, tot aan het laatſte oogenblik zijns levens, zoo vaak folteren, zijn er voorwaar geene, welke, in dit land vooral, van meerder belang zijn, eene meerdere ontleed- en natuurkundige kennis vereiſchen, en meerder met andere gebreken verward worden, dan de breu-

ken. Er beſtaan ook voorwaar geene, welke door den onvermoeiden arbeid van kundige en ervaren mannen, met eene onafgebrokene vlijt, tot volmaking van derzelver behandeling, meerdere vorderingen hebben gemaakt, en nog dagelijks maken, dan deze gebreken; tot getuigen hier van ſtrekken zoo vele belangrijke verhandelingen van zoo vele verdienſtelijke mannen, welke hare geboorte *alleen* (om van geene andere te gewagen) aan deze nuttige nalatenſchap, en derzelver gepast beſtuur, verſchuldigd zijn; getuigen hier van zijn, met mij, zoo vele mingeoeffenden, die door het verpligtend nalezen derzelven, de naar deze voorſchriften wel ingerigte handelwijzen, hunnen anders ſtervenden, medemensch door de gepaste middelen, handgrepen, of kunstbewerkingen aan de maatſchappij en aan hunne betrekkingen terug geven.

Dan, hoe zeer men deze waarlijk groote vorderingen in dit vak der heelkunde moet bewonderen, hoe zeer dezelven nog dagelijks ſchrede voor ſchrede voorwaarts gaat, zoo is het er echter nog verre af, dat hetzelve het hoogſte toppunt van volmaking zoude hebben bereikt; het is nog voor meerdere verbeteringen vatbaar. Hoe gewigtig dat deze nalatenſchap in handen is gevallen van zoodanige heelkundigen, aan wier

naauwkeurig oog geene van dezelve zal kunnen ontslippen: waarvan de hier volgende kunstmatige vraag op nieuws ten waarborg strekt.

„ Daar er, onder de gezwellen der lieschen en van den balzak, gevonden worden, die van ouds onder de breuken geteld, thans met regt den naam van *onware* dragen; en welke, wanneer zij de ware uitzakkingen van buiksingewanden vergezellen, dezelve *zamengesteld*, en in gevallen van beklemming, de kunstbewerking daar aan bedenkelijker en moeijelijker, maken; zoo word gevraagd:

1. Welk is het maaksel en de natuurlijke staat der deelen waar in deze gebreken voorvallen; en welke zijn de ontaardingen, die deze gezwellen vormen?
2. Door welke eigenaardige kenmerken onderscheiden zij zich onderling, en van de ware liesch- en dijebreuken, en van derzelver zamenstelling?
3. Welke naaste en bijkomende oorzaken brengen dezelve voort; en welke zijn de redenen van derzelver verschillenden, trageren of spoediger aanwas in omtrek, vastheid en zwaarte?
4. Welke dezer uitzettingen zijn vatbaar voor

oplosfing; vorderen eene kunstbewerking, of wel de wegneming van het ontaarde deel; onder welke voorwaarden is dit laatstgenoemd en uiterfte kunstmiddel aantebevelen; of welke omftandigheden verbieden daarvan de onderneming?

5. Welke befchrevene of eigene waarnemingen en voorbeelden ftaven hier omtrent de leerftellige voorfchriften der kunst, en maken dezelve tot des te zekerder geleiden voor mingeoeffende Heelmeesters?

Eene vraag voorzeker, zoo belangrijk als kunstmatig voorgefteld; eene vraag, die den fteller eer aandoet, en den antwoorder, al werkende, wanneer hij dezelve herleest, het wel doorwrochte telkens doet bewonderen; eene vraag welke niets minder bevat dan het valfche van het ware te onderfcheiden, zelfs dan, wanneer het valfche met het ware verbonden is. Hoe menigmaal zijn niet die gebreken, welke wij moeten leren kennen, voor breuken uitgevent, verfchrikkelijke kunstbewerkingen verrigt, of hoe vaak heeft men omgekeerd den lijder hulpeloos doen omkomen, uit gebrek aan wezenlijke onderfcheidingskennis van deze gebreken, met de ware breuken, en niets minder dan eene ware kennis van die ziekten, welke

van ouds voor ware breuken werden gehouden, en nu uit een geheel ander, het ware oogpunt, worden beſchouwd, met bijvoeging van de kenmerken, waarmede men de eene van de andere kan onderſcheiden, alsmede van die belangrijke gebreken, waarmede zij van ouds werden verward, en van welkers wel onderſcheiding ſoms het leven van dezen of genen ongelukkigen geheel afhangt, ja in zamengeſtelde gevallen den geoeffenden wondarts met huivering de handen doet aan den arbeid ſlaan. — Voor zeker geene geringe taak, terwijl het mij, hoe zeer ik het waage mijne krachten aan dezelve te beſteden, geene verwondering zal baren, wanneer ik daarin niet ſlage. Al wie met de ontleed-ligchaams werktuigkunde en heelkunde bekend is, gevoelt het gewigt der zaake niet, welke wij moeten behandelen; wie weet niet, dat eene ware ontleed- en natuurkundige kennis ten grondſlage moeten verſtrekken, en dat eene gegronde ziektekunde ons ten leidsvrouw moet verſtrekken in de behandeling van deze waarlijk moeijelijke taak? Immers behooren die gebreken, welke wij moeten behandelen, nagenoeg allen tot eene en dezelfde klasſe. — Immers alle derzelver naaste oorzaken moeten in de vochten worden gezocht, welke door deze of gene prikkeling tot dit of dat

gezwel worden gevormd: gezwellen allen, welken nagenoeg in eenen gevorderden ſtaat voor geene oplosſing vatbaar zijn, en die niet, dan om bijzondere redenen, de kunstbewerking vorderen, en alleen door medewerking der vaste delen, uit een vocht tot een vast ligchaam herſchapen worden en welker eerſte hervormingen goedaardig zijn, en nagenoeg geene hulp behoefden, dan wier tweede, helaas! zoo verſchrikkelijk zijn, dat de geoeffende wondarts met huivering de bedſponde des lijders nadert.

Hoe het dan ook zij, wij wagen het deze belangrijke zaak te behandelen, en ons zelven aan het regtmatig oordeel van waarlijk bevoegde kunstregters over te geven, met het voorgevoel dat onze krachten te vroeg zullen bezwijken, wijl wij meer op onze ſchouders tillen, dan wij zullen kunnen dragen; dan wij zullen onzen tijd niet geheel nutteloos verſpild achten, daar de ſlotſom toch deze zijn zal, dat wij, hoezeer niet aan het groote doel beantwoord hebbende, een minder zullen hebben getroffen, *ons zelf onderwijs.*

Om dan, zoo na mogelijk, het doel te treffen, zullen wij, naar aanleiding der vraag, deze verhandeling in *vijf hoofdeelen* ſplitſen, die elk, naar aanleiding derzelven, een bijzonder antwoord

op de bijzonder voorgeſchrevene vragen zullen inhouden, met zoodanige onderlinge verdelingen, als wij in de behandeling derzelven, tot meerdere duidelijkheid, zullen noodig oordeelen. — En het is aan U, waardige Bezorgers van deze nalatenſchap, dat wij dezelve ten dien einde gerust ter hand ſtellen, met verzekering dat wij, hoe de uitſpraak ook zij, dezelve zullen eerbiedigen.

EERSTE HOOFDSTUK.

EERSTE AFDEELING.

OVER HET MAAKSEL EN DEN NATUURLIJKEN STAAT DER DEELEN.

§. I.

De oorzaak welke de Ouden aanleiding hebben gegeven tot de dwaling, om deze gebreken, welke wij thans ter overweging genomen hebben, met de ware breuken te verwarren, is het griekſche woord *Cele*, waardoor zij alle opzwellingen van den bal en balzak verſtonden; terwijl andere derzelven (*a*) de gebreken van den zaadſtreng en bal, met den naam van *Ramex* beſtempelden, waarom dezelve dan eens *Hernia*, dan eens *Ramex*, ook wel eens door enkelden *Ruptura*, ſcheurſel of breuken genaamd werden; van hier dat het ons belangrijk toeſcheen vooraf te verklaren, welke gezwellen, van ouds, onder de breuken werden geteld, en nu den naam van onware breuken dragen, opdat wij uit deze kennis die deelen leeren kennen, en onderſcheiden, in welke dezelve hare zitplaats nemen, en welker maakſels en natuurlijken ſtaat wij vooraf moeten beſchrijven.

(*a*) Celsus *De re Medica. lib: vij pag.* 13 *Cap.* 3.

§. 2.

„ Door onware breuken " zegt LOGGER (*b*) „ verſtaat men in 't algemeen, zulke gezwellen, „ die niet door eenig uitgeſchoten of uitgezakt „ ingewand gemaakt worden; maar, of alleen „ door eene ophooping en verzameling van „ vochten, of alleen door eene vergrooting of „ ontaarding der deelen, waaraan zij voorkomen, „ of ook door beiden te gelijk."

§. 3.

Tot deze brengt men, volgens de tot nog toe bekende, beste opgaven, door onzen onlangs overleden en verdienſtelijken Land- en Kunstgenoot D. VAN GESSCHER, (*c*) voor zoo verre dezelve tot ons beſtek behooren.

DE WATERBREUK — ZAADBREUK — ETTERBREUK — ADERBREUK

DE BLOED-BREUK. — VLEESCH-BREUK. — VET-BREUK. — DE BREUK GEMAAKT DOOR WATERBLAASJES. (*d*)

(*b*) Liesch- en Balzaks-gezwellen § 39, pag. 83.

(*c*) *Algemeene oeffenende Heelkunde* 1 *d:* 13 *Claſſ.* pag. 179 en volgende.

(*d*) RICHTER meldt maar vier ſoorten; Verhandeling over de breuken, I D. pag. 9.

§. 4.

Uit het getal nu, der door ons §. 3 opgetelde gebreken, vergeleken met den letterlijken inhoud der vraag, blijkt het al ſpoedig dat wij eene beſchrijving moeten geven, van het maakſel en den natuurlijken ſtaat des balzaks, des bals, des bijbals en der zaadſtreng.

De Balzak.

§. 5.

De balzak is eene verlenging der uitwendige bekleedſelen van den onderbuik en der liesſchen, welke voor de ſchaambeens-vereeniging, tusſchen de dijen nederhangt, terwijl binnen dezen huidaardigen zak, ter wederzijde van den omtrek des buikrings, een hol peerwijs verlengſel (*Dartos*) van verſcheidene op elkander liggende celwijze-peesvliezige lagen afdaalt, die met elkander in aanraking gekomen zijnde, het zoogenaamd middenſchot (*Septum ſcroti*) uitmaken; en binnen ieder van welke verlengſels de zaadſtrengen en ballen bevat worden, omringd van vleesch-vezelen, die wederzijds van de binnenſte buikſpier voortkomen, en zich eigenlijk niet aan den bal inplantende, maar zich in het omringend vliezig

weeffel verliezende, den naam van ſchortſpier (*Cremaster*) dragen, en door EUSTACHIUS (*e*) en ALBINUS (*f*) duidelijk zijn afgebeeld, terwijl het middenſchot door RUIJSCH (*g*) in zijne werken beſchreven, en afgebeeld, door opblazing met lucht kan aangetoond worden, terwijl daarbij de meerdere uitzetting der linker holligheid in het oog valt, om dat meest, zoo niet altijd, bij mannen, de linker bal lager hangt dan de regter, opdat zij elkander, in of onder de beweging, niet zouden drukken of kwetſen.

De Ballen.

§. 6.

De ballen zijn die werktuigen, welke in eene onvoldragene vrucht binnen de buikholte liggen, en alsdan, als buiksingewanden, door een vervolg van het buikvlies (*Peritonæum*) overdekt worden, hetwelk reeds derzelver witte rok (*Tunica albuginea*) uitmaakt, en van den kant der liesch, onder de gedaante van eenen vliezigen cilinder oprijst naar den bal, die alsdan als op deszelfs top ligt, en binnen welken cilinder de zaadvaten

(*e*) EUSTACHIUS. Plaat 28, 32 en 33.
(*f*) ALBINUS. *Tab. Musculor.* 2 & 3 *fig.* 4 & 5.
(*g*) RUIJSCH. *Opera Omnia.* Epistola 1. tab. 1. fig. 1.

naar den bal opklimmen, terwijl naderhand, vóór of bij de geboorte, deze cylinder zich omkeert door den buikring naar de liesſchen en binnen den balzak afdaalt, en den zoogenaamden koker (*Meatus*) vormt, binnen welken en op deszelfs bodem alsdan de bal bloot ligt, en de zaadvaten, achter dezen koker, naar den bal afdalen. Een teeder peesvliezig verlengſel van den bodem des aanſtaanden balzaks, dat door den buikring binnen den cilinder naar den bal opklom, maakt bij de omkering van dezen laatſten den zoogenaamden balgeleider, (*Gubernaculum testis Hunteri*) welke naderhand de vliezige binnen wanden van den balzak worden. Deze koker, zoolang dezelve open is, kan aanleiding geven tot zoogenaamde aangeborene breuken (*h*), in welken darm of net, door den buikring uitzakkende, en binnen dezen openen koker nederdalende, in aanraking met den blooten bal kunnen komen, en daaraan vastgroeijen, of wel de reeds, vóór de geboorte, binnen de buikholte aanëengegroeiden bal en darmgedeelte, daarna te zamen doorzakken. (*i*)

(*h*) CAMPER, Verhandeling over de oorzaken der menigvuldige breuken in de eerstgeboren kinderen, Amſterdam 1800.

(*i*) SANDIFORT, Beſchrijving en afbeelding van eene aangeborene Liesbreuk, Leijden 1781.

Voornoemde koker, om de zaadvaten aansluitende en boven den bal en bijbal zich toetrekkende, wordt daardoor in tweeën afgedeeld; in eene bovenste holte of gedeelte van dezen koker, waaraan den naam van schederok der zaadvaten (*Tunica vaginalis vasorum spermaticorum*) gegeven is, en waarin, zoolang dezelve van boven open blijft, darm of net kunnen afzakken en eenen waren breukzak vormen, waarvan het bevatte ingewand niet in aanraking met den blooten bal komen kan, en dus de *latere* ontstane liesch-breuk, van de *aangeborene*, leert onderscheiden. Het benedenste gedeelte van den koker vormt een afgesloten beursjen dat den bal en bijbal omringt, en daarom derzelver schederok (*Tunica vaginalis testis*) genoemd wordt, waarvan de binnenste oppervlakte in dien van den witten rok van den bal (*albuginea*), overgaat, even gelijk het ondoorschijnend hoornvlies van het oog (*Sclerotica*) door het bindvlies (*Adnata*) overdekt wordt, welk laatste doorgaans ook het wit van het oog genoemd wordt. Deze laatste vliezige schederok, inwendig besproeid door eenen vochtigen daauw, die weder opgenomen wordt, is vatbaar voor tegennatuurlijke ophooping van vochten, die onder *onware* breuken gerekend worden.

De bal zelf, door dezen schederok omringd,

en door deszelfs ſtevigen rok omgeven, beſtaat uit eene weefſel van allerfijnſte, kronkelig loopende, vaatjes, welke eene papachtige zelfſtandigheid vertoonen, door een allerfijnst celwijsweefſel verbonden; en met deszelfs vliezig omkleedſel vereenigd, in eenige weinige teedere ſtammen zamenkomen en den bij-bal (*Epididymis*) vormen, welke uit even kronkelig loopende, en als dooreengeſlingerde vaatjes, eindelijk in eenen ſtam zamenkomen; en dus alle, door den ſchederok omkleed, eindelijk het afvoerend zaadvat (*Vas deferens*) uitmaken, hetwelk achter den bovengemelden koker, nevens de zaadvaten naar de liesſchen en door den buikring opklimt; ter zijde van de blaas, in het bekken afdaalt, en door den voorſtaanden klier (*Prostata*) overdekt, den hals der blaas nadert, met het uiteinde van het zaadblaasje veréénigd, en binnen het begin van den pisweg, ter zijde van het zoogenaamde hennehoofd (*Caput Gallinaginis*) zich opent en ontlast.

De Zaadſtreng.

§. 7.

De zaadſtreng beſtaat derhalve, ingevolge van het bovengemelde, uit een verlengſel van het

buikvlies of den koker, met den bal doorgezakt, en achter denzelven, uit de groote bloedvaten der lendenen afdalende zaadſlagader en ader (*Arteria et Vena ſpermatica*), benevens het van den uitgezakten bal opklimmend zaad afvoerend vat (*Vas deferens*), hetwelk door zenuwen en watervaten vergezeld, en door celwijs-weefſel verbonden, in den natuurlijkſten ſtaat, achter den nog openen of reeds om denzelven toegegroeiden koker (*Meatus*) omgeven, van de ſpiervefelen der ſchortſpier (*Cremaster*) den bal binnen den balzak doet afhangen, en binnen de peesvliezige lagen der *Dartos* ophouden. De bloed- en watervaten, door dit omringend celwijs en peesvliezig weefſel verſpreid, en de vochten binnen dezelve vervat, of uitgewaasſemd en weder opgenomen, maken alle deze deelen van en binnen dezen balzak, vatbaar voor tegennatuurlijke uitzettingen en ontaardingen, die al mede *onware* breuken genoemd worden.

TWEEDE AFDEELING.

OVER DE ONTAARDINGEN WELKE DE ONWAARE BREUKEN VORMEN.

§. 8.

Uit de befchrijving nu van het maakfel en den natuurlijken ftaat der deelen, zal men gemakkelijk derzelver teederheid en groote verordeningen kunnen opmaken; en daar het eene algemeene waarheid is, dat die deelen in het dierlijk ligchaam, welke de meeste werkingen uitoeffenen, ook voor vele en moeijelijke ziekten vatbaar zijn, en daar men nu ziekte noemt, „ dien ftaat „ van het levend menfchelijk ligchaam, in welken „ niet alle werkingen, aan hetzelve eigen, het zij „ natuurlijke, levendige, of zielswerkingen, in zoo „ verre deze met het ligchaam in verband ftaan, „ of tot de voortteeling behooren, aan de wet„ ten der natuurlijke gezondheid beantwoorden." zoo is het ook zonneklaar, dat deze opgenoemde deelen, voor verfchillende en onderfcheiden ontaardingen vatbaar zijn, en deze zullen wij ftuksgewijze trachten te verklaren.

§. 9.

§. 9.

De ontaardingen, welke deze deelen tegennatuurlijk doen uitzetten, en hierdoor aanleiding hebben gegeven, dat men, in vroegere dagen, dezelve met de ware breuken heeft verward, en thans den naam van *onware* dragen, zijn *water*, — *bloed*, — *zaad*, — *vleesch*, — *etter*, — *vet*, — *verwijding der aderlijke vaten*, — *pis*, — en eindelijk eene uitzetting van *waterblaasjes* aan de zaad-ſtreng of het celwijsweefſel van den balzak.

Water.

§. 10.

Door water worden deze deelen tegennatuurlijk uitgezet en ontaard.

1°. Wanneer de fijnere vochtdeelen, die het celwijs-weefſel in het algemeen doordringen en lenig houden, doch beurtelings door watervaten weder opgenomen, en naar den bloedſtroom terug gevoerd worden, bij gebreke van dien, tegennatuurlijk in het celwijs-weefſel worden opgehouden en daardoor het zoogenaamde zuchtgezwel (*Oedema*) of watergezwel tusſchen huid en ſpieren (*Anaſarca*) wordt voortgebragt;

welke alle op den balzak en het omringend en zamenſtellend celwijs-weeffel der deelen binnen den balzak bevat, toegepast zijnde, moet doen bezeffen, dat ook al dat weeffel vatbaar zijn moet voor ſoortgelijke watergezwellen van meerdere of mindere uitgebreidheid, waarvan de wederopneming, als het eenvoudigſte geneesmiddel, word aangeprezen.

2°. Watergezwellen van den balzak van eenen anderen aard, zijn die, alwaar binnen de vliezige holte van den ſchederok der zaadvaten of ſchederok des bals, door den niet wederopgenomen, inwendig beſproeijenden, dauw, eene verzameling van vocht te weeg gebragt wordt, hetwelk meer en meer toegenomen, den naam van waterbreuk (*Hydrocele*) draagt.

3°. Daar de zaadſtreng zelve voor een groot gedeelte uit omringend celwijs-weeffel beſtaat, kan ook deze door bijzondere zucht- of vochtzwelling uitgezet worden; en de bal zelf, waarvan de witte rok of ſtevige *Albuginea* geen eigenlijk vliezig beursjen maakt, hetwelk de papachtige zelfsſtandigheid des bals niet als een los omringend beursjen inſluit, maar door vezelen en vaatjes daarmede naauw verbonden

is, kan dezelve geene eigenlijke waterbreuk van den bal, gelijk als dien van den fchederok, genoemd worden. Er kan echter, gelijk de waarnemingen van den beroemden CALLISSEN (*k*) en SABATIER (*l*) geleerd hebben, bij het ontaarden van den geheelen bal, eene vocht-verzameling binnen denzelven voortgebragt worden, waaraan men den naam van waterbreuk des bals (*Hydrocele testis*) kan geven, welke vochtverzameling echter zonder ontaarding des bals niet werd waargenomen.

Bloed.

§. 11.

Door bloed kan, op gelijke wijze, als door water, eene uitzetting van den balzak geboren worden, waaraan men den naam van *bloedbreuk* (*Hæmatocele*) geeft, wanneer de bloedvaten des balzaks of der bevatte deelen zoodanig door uitwendige kneuzing beledigd worden, dat dezelve verbroken zijnde, het bevatte bloed binnen het celwijs-weeffel derzelve uitgeftort of door flag-

(*k*) *System der neueren Wundartzneijkunst. Koppenhagen* 1800, pag. 91, §. 105.

(*l*) SABATIER, *Lehrbuch der practifchen Wundartzneijkunde*, theil 1, pag. 201.

aderlijke uitzetting, (*Aneurysma*) opgehouden, den balzak doet zwellen.

Zaad.

§. 12.

Door zaadbreuk (*Spermatocele*) verſtaat men eene ophooping der teelſtoffe binnen den witten rok des bals, door de fijne kronkelige vaatjes der papachtig ſchijnende zelfſtandigheid des bals natuurlijk of overvloedig afgeſcheiden, doch naar den bijbal en door het afvoerend vat niet ter ontlasting afgevoerd, zich binnen de vaatjes des bals ophoopt of dezelve verbrekende in derzelver omringend celwijs-weefſel uitgeſtort, eene vergrooting des bals, doch met eene zachte onpijnlijke zwelling van denzelven voortbrengt, welke op zich zelve alleen door het gewicht des bals hinderlijk is.

Vleesch.

§. 13.

De naam van vleeschbreuk (*Sarcocele*) wordt gegeven aan zoodanige uitzetting des bals, waarbij niet zoo zeer eene uitſtorting van vocht alleen, maar tevens eene ontaarding van het geheele vezelig en vliezig weefſel en der vochten, eene onregelmatige knobbelige of knoestachtige

uitzetting voortbrengt, bij welke vaten en zenuwen tevens lijden en de pijnlijke aandoeningen van het ontaarde deel zich allengs meerder aan den zaadſtreng mededeelen, en tot in de lendenen zich uitſtrekken, welk laatſte de kwaal ongeneeslijk doet verklaren. Bij zulk eene ontaarding moeten doorknaging der terugvoerende watervaten ligtelijk gebeuren, en dus ook binnen den witten rok vochtverzameling plaats grijpen, waaraan men den naam van waterbreuk des bals gegeven heeft. Ziet, tot ſtaving hiervan, de hier onder bijgevoegde uitdrukkingen der reeds boven genoemde beroemde Heelkundigen, CALLISSEN (*m*) en SABATIER (*n*).

(*m*) P. CALLISSEN, *System der neueren Wundarzneykunst*, &c. *Coppenh.* 1800, p. 91 § 105. De verzameling van eene waterachtige vochtigheid in den bal zelven zonder deszelfs witten rok, is eene zoo zeldzame krankheid, dat velen aan het dadelijk beſtaan derzelve twijfelen. Ik heb dezelve éénmaal waargenomen. Gewoonlijk is de bal alsdan zoo bedorven, dat dezelve niet kan behouden worden. Dit vocht, wanneer het door zijne hoeveelheid en uitzetting toevallen verwekt, kan alsdan door eene ſteek of inſnijding ontlast worden.

(*n*) SABATIER, *Lehrbuch der Pract. Wundartzneykunst*, I. *d. bl.* 201. Men ziet ook, dat ophoopingen van water onder den witten rok des bals ontſtaan. Deze ſoort van waterzucht is altijd het gevolg van een gebrek der bewerktuiging van het ligchaam des bals zelven, en heeft zelden plaats, dan wanneer dit bewerk-

Etter.

§. 14.

Door etterbreuk (*Puocele*) verſtaat men eene uitſtorting van etter binnen het celwijs weefzel der huid van den balzak, den vleeschrok (*Dartos*), den balſpier (*Cremaster*), der zaadſtreng, binnen de ſchederokken derzelve, of des bals, of binnen den witten rok zelven des laatſten; in allen gevallen, het gevolg der hevige, niet opgeloste, ontſtekingen dezer deelen, welke door ettermaking (*Puogenie*) gevolgd, noch door de natuur, noch door de kunst is ontlast geworden, en de laatſte aan de eerstgenoemde niet is te hulp gekomen.

tuigd deel ter zelver tijd knoestaardig (*ſcirrheus*) is. — Het is dan eene *water-vleeschbreuk.* Men vindt daarvan bij de Schrijvers voorbeelden. Ook ik heb die in mijne praktijk meermalen aangetroffen. — Onder anderen verzorgde ik eenen kranken, gedurende langen tijd, die in dit geval was. — De bal was ongemeen dik en merkelijk verhard. — Aan de voorzijde der zwelling was een zak, die bijna een derde gedeelte daarvan uitmaakte, en welken ik, van tijd tot tijd, met den *Troiscart* ontledigde, om ten minſten eenige verligting in eene ongeneeslijke krankte te verſchaffen, naardien de zaadſtreng tot binnen de buikholte gezwollen was.

Uitgezette Aderen.

§. 15.

De aderbreuk (*Varicocele*) door ſommigen in het Hoogduitsch, onzeker om welke redenen, *krampſaderbruch*, krampaderbreuk, genoemd, beſtaat in eene uitzetting der kronkelig loopende aderen van de zaadſtreng, welke uitzetting niet ongelijk aan aderſpatten (*Varices*) der uiteindens, door opgehoopt en niet naar het hart terug gevoerd aderlijk bloed voortgebragt, de zaadſtreng, hobbelig uitgezet, doet waarnemen, veroorzaakt door te grooten toevoer van ſlagaderlijk bloed of verſlapping der vliezige rokken der aderen, die genen genoegzamen tegenſtand aan het terug gevoerde bloed bieden, en daardoor uitgezet worden; *bij wellustelingen*, *enz.*

Aangevulde Cellen.

§. 16.

Hierdoor kunnen verſtaan worden de ophoopingen van vet binnen het celwijs-weeffel, der binnen den balzak bevatte deelen, alwaar ſomwijlen vetgezwellen (*Lijpomata*) geboren worden, die verdikt en vaster geworden, als ſpekgezwellen (*Steatomata*) in grootte kunnen toenemen, en wel eens voor eenen derden bal zijn gehouden.

Pis.

§. 17.

Pisgezwellen (*Urocele*) van den balzak of pisbreuken zoude men kunnen noemen zoodanige uitzettingen van den balzak, die na hevige kwetzingen aan de pisblaas, hetzij verwonding derzelve, of na het ſteenſnijden of verzweringe van den pisweg, de pis uit de blaas binnen de balzak hebben doen uitvloeijen, en binnen he celwijs weefſel van den balzak en der bevatt deelen uitgeſtort, en hetzelve doordringende, du eene zuchtige of waterige balzakzwelling moe ten gevolge hebben, welke echter door waarne mingen bewezen is ook door de Natuur oplo baar te zijn.

§. 18.

Deze eenvoudige opgaven zullen genoegzaam zijn, om te doen zien, welke gebreken wij dor hunne eigenaardige kenmerken van den andere, alsmede van de ware liesch- en dije breuken moeten leeren onderſcheiden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

EERSTE AFDEELING.

OVER DE EIGENAARDIGE KENMERKEN DER BOVENGENOEMDE GEBREKEN.

§. 19.

De algemeene eigenaardige kenmerken der waterbreuk (*o*) zijn, eene zachte, bolle, onpijnlijke, en bij het kaarslicht meestal doorſchijnende zwelling van den bal, balzak of zaadſtreng, of twee of meer der genoemde deelen. — Elk derzelven heeft hare eigene kenmerken, naar aanleiding van het deel, welke het vocht in zich bezat; en deze moeten wij met een enkeld woord in 't bijzonder aanſtippen, ten einde dezelve in 't vervolg des te gemakkelijker van andere gebreken, en van de ware liesch- en dijebreuken, te kunnen onderſcheiden.

§. 20.

De Waterbreuk der ballen, altoos het gevolg

(*o*) Wij zullen deze gebreken den naam van *Breuk*, hoe oneigenlijk ook, laten behouden, om den mingeoefenden voor dwalingen te behoeden.

van ontaarding derzelven, is, in den aanvang der ziekte zeer moeijelijk, te kennen; in eenen meer gevorderden ſtaat wordt dezelve door eene pijnlijke zwaarte en uitzetting van den bal, welke pijnen de ganſche ſtrekking van de zaadſtreng volgen, gekend, vooral dan, wanneer met deze kenteekenen, koorts, en ontſteking van het ganſche deel verbonden zijn.

§. 21.

„ Zoo wordt de Waterbreuk van den ſchederok der ballen, door de volgende eigenaardige kenmerken gekend, (zegt van GESSCHER (*p*)) door eene ronde, bleeke, en veerkrachtige onpijnlijke zwelling aan het benedenſte gedeelte van den balzak, eene onvoelbaarheid van den bal, door eenen langzamen aanwas en onpijnlijken zwelling, verlenging van de zaadſtreng, en, wanneer het ligchaam in eenen loodregten ſtand ſtaat, en niet onderſteund word, door eene pijnlijke gewaarwording in dezelve. Men neeme de doorſchijnendheid van dit gebrek echter bij kinderen in aanmerking, waar het ſomtijds zoo doorſchijnend is, dat men het voor eene water-

(*p*) Hedendaagſche algemeene oeffenende Heelkunde, § 842.

breuk zoude houden. WARNER" (*q*) zegt: „ de „ netbreuk is bij kinderen ſomtijds zoo door- „ ſchijnend, dat ik mij een geval te binnen „ brengt, daar een zeer ervaren *Heelmeester* „ dezelve, om deze reden, voor eene waterbreuk „ hield, en er de *Troiscart* in ſtak, maar toen „ er geen water, maar een ſtuk vet voor den „ dag kwam, erkende hij zijnen misſlag, open- „ de den zak en ſneed het net af." Een dergelijk geval, dat echter door de afwisſeling van het gezwel ſpoedig ontdekt werd, vind men door PIPELET (*r*) waargenomen.

§. 22.

Zoo leert men de *Waterbreuk* van de zaadſtreng, door het gevoel eener zachter vochtgolving, de onmogelijkheid van het gebrek hooger of lager te brengen, een vrij gevoel van den bal, en eindelijk eene gewaarwording, als van een tusſchen liggend ingewand, kennen.

§. 23.

Deze eigenaardige kenmerken nu, moeten ook

(*q*) *Verhandeling over de ballen.*

(*r*) *Mem. de Lacad. royale de Chirurgie de Paris*, *Tom.* 15, *pag.* 34.

gebragt worden tot het watergezwel der Liefchen, welke meest bij vrouwen wordt waargenomen.

§. 24.

De Waterbreuk van het celwijsweeffel van den balzak wordt gekend, in den beginne, door eene zachte niet veerkrachtige zwelling, welke meer of min de drukking der vingeren nalaat. — In eenen meerder gevorderden ftaat gaat de zachtheid in eenen meer veerkrachtigen over, de zwelling wordt meer algemeen, en ftrekt zich fomtijds van de liesch tot aan de voorhuid uit.

§. 25.

Eene andere waterbreuk, welke even als de lieschbreuk, in, en uit den buikring gaat, zullen wij hier met ftilzwijgen voorbij gaan en daar in haar geheel opgeven, waar wij haar van de lieschbreuken moeten onderfcheiden.

§. 26.

De *Bloedbreuk* heeft hare eigenaardige kenmerken in eene pijnlijke loodverwige ondoorfchijnende zwelling, vergeleken met de voorafgaande omftandigheden, welke meestal uiterlijk geweld is.

§. 27.

De *Zaadbreuk* heeft hare eigenaardige kenmerken in eene ſchielijke, meer of min pijnlijken en niet harde zwelling des bals en bijbals, vergeleken met den geſtoorden bijſlaap, welke altoos vooraf gaat.

§. 28.

De *Vleeschbreuk*, of liever derzelver eigenaardige kenmerken, zijn zeer onderſcheiden, naar aanleiding van den aard en de plaats der ziekte zelve; en zullen wij hieromtrent voor min gevorderden duidelijk en verſtaanbaar worden, dan verpligt ons het belang der zaak hierbij een weinig ſtil te ſtaan, om dezelve, zoo na mogelijk, van de anderen te onderſcheiden.

§. 29.

De eigenaardige kenmerken nu van eene *ſcirreuſe* verharding des bals of ballen, is, dat dezelve altoos vooraf word gegaan door eene eenvoudige verharding, welke altoos het gevolg is van eene *valſche*, *gemengde*, *of ware ontſteking*, en hierop vooral moet de eerſte oplettendheid van den Heelmeester gevestigd zijn, welke hij als dan voege bij dien ongeregelden pijnlijken

zwaren aanwas des bals, welke hij van tijd tot tijd meer en meer waarneemt; terwijl het al verder in eenen meer gevorderden ſtaat, wel eens in eenen kwaadaardigen kanker overgaat en eene kwaadaardige zweer in het *Scrotum* daarſtelt, welke den dood meestal ten gevolge heeft.

§. 30.

Van eenen geheel anderen aard, en dus met geheel andere eigenaardige kenmerken is het ſponsachtig uitwas der ballen; hier wordt men een gelijkvormig, deegachtig, en langzaam grooter wordend gezwel gewaar, zonder belangrijke pijnen, meestal zonder belangrijke bijkomende omſtandigheden, als die welke uit deszelfs meerdere grootte, en de daaruit voortkomende meerdere rekking der zaadſtreng, hare geboorte verſchuldigd zijn, terwijl in alle deze omſtandigheden de huid hare natuurlijke kleur behoud.

§. 31.

Zoo wordt het Spekgezwel der ballen gekend door deszelfs vastere en langzamere uitzetting der ballen, met eene daarbij plaats hebbende vereeniging der deelen welke er om en bij gelegen zijn, vooral dan, wanneer de witte rok en de ſchederok der ballen (waarin deze ziekte

altoos hare zitplaats heeft) te gelijk worden aangedaan, en de huid ook hare natuurlijke kleur behoud.

§. 32.

Alle deze, in §. 29, 30, 31 opgegeven, gebreken, worden met den naam van Vleeschbreuk bestempeld (*s*) en zijn de zoodanigen, welke een gedeelte van den bal en bijbal of zaadstreng of allen, geheel veranderen in eene van zijnen aard geheel vreemde zelfstandigheid, welke wederom, en niet zelden, met andere gebreken, als water enz. zijn zamengesteld. Dat bij vrouwen ook vleesch-breuken kunnen ontstaan leert ons de waarneming van ACREL. (*t*)

§. 33.

Hoedanig nu deze bijzondere, en van elkanderen hemelsbreed afwijkende gebreken, voor eene eenvoudige algemeene beschrijving vatbaar zijn, verklaar ik niet te verstaan, immers vind men meestal in zin en substantie geboekt „ eene „ vaste, meestal onpijnlijke, ja somtijds geheel

(*s*) Zie CALLISSEN, *System. der Neueren Wundartzreijkunst*, 2 D. §. 214.

(*t*) *Heelkundige Waarn.* Bladz. 875.

„ ongevoelige, langzame zwelling van den bal, „ enz.”

En het is welligt het gebrek aan deze wel onderſcheiding dat men hieromtrent zoo dikmaals heeft gedwaald; om welke reden wij dan ook in de voorgaande afdeelingen, de eigenaardige bijzondere kenteekenen van elk derzelver gebrekene hebben opgegeven.

Wat nu betreft waar deze gebreken hare zitplaats nemen, zoo wordt men hiervan verzekerd, b. v. wanneer de bijbal aldus wordt aangedaan, alsdan wordt men kort aan den zaadſtreng deze door ons opgegevene zwelling gewaar, welke voortgaande, den bal mede inneemt, terwijl deze alsdan, wanneer het gezwel in zijnen aard kwaadaartig is, eene zweer in het *Scrotum* vormt, die ook meestal den dood ten gevolge heeft. Heeft mede ontſteking, en de daarop volgende verharding in het binnenſte gedeelte des bals haar begin genomen, dan zijn de eigenaardige kenmerken, met betrekking tot derzelver wel onderſcheiding, eerst in eenen meer gevorderden ſtaat duidelijk te verklaren.

§. 34.

Eene etterbreuk in den bal wordt gekend door eene langzame pijnlijke, zachte zwelling van den bal,

bal, welke altoos vooraf is gegaan door eene ziekte van eenen ontstekingachtigen aard, en niet zelden den bal verteert.

Desgelijks ook is deze zachte pijnlijke zwelling in den balzak, wanneer deze ziekte hier hare zitplaats heeft. Men verwarre echter dezelve niet met de *Abscesſen*, welke, zoo wel hier, als op andere plaatſen van het ligchaam, kunnen ontſtaan. (*v*)

§. 35.

De Vetbreuk wordt gekend door eene langzame, onpijnlijke, en ſomtijds onregelmatige, meer of min vaste zwelling van het celwijsweefſel van een gedeelte of den geheelen balzak, welke tot eene onbepaalde grootte kan uitgroeijen.

§. 36.

Eene Uitzetting van de aderlijke vaten van den balzak wordt men door het gezigt en ge-

(*v*) PETIT, *Trait. des Malad. Chirurg. Tom.* 2. *pag.* 298 noteert twee etterbreuken van eenen geheelen anderen aard en plaats; eene, waar eene verzameling van etter digt bij den band van POUPART plaats had, en welke zich door de drukking in den buik liedt brengen, en nadat deze ophield, wederkeerde. De andere, waar de etter, door het op den rug leggen, van zelfs in den buik ging en bij het verlaten van dezen ſtand wederkeerde.

voel gewaar, wanneer dezelve echter in de zaadſtreng of bijbal ontſtaat, heeft er eene zachte wormachtige, ongeregelde, niet zeer pijnlijke zwelling aan gedeelten van de zaadſtreng, of bijbal, of beide plaats, die in ſommige gevallen, zoo als wij nader zien zullen, maar zeer moeijelijk van andere ziekten onderſcheiden zijn.

§. 37.

Eene Waterbreuk door Pis veroorzaakt, en die wij hier afzonderlijk plaatſen, om dat dezelve als eene valſche waterbreuk moet worden beſchouwd, is eene in alle uiterlijke hoedanigheden gelijke zwelling, als wij §. 21. van de waterbreuk van den ſchederok van den balzak gezegd hebben, en welkers eigenaardige kenmerken altoos een voorafgegaan gebrek van den pisweg, en de onmiddelijke vermindering der zwelling, na de pislozing genoegzaam in ſtaat zijn, deze van alle anderen te onderſcheiden.

§. 38.

De opzwelling der Waterblaasjes door van GESSCHER (*w*) al mede als eene onware breuk opgegeven, en die meestal bij kinderen plaats heeft, wordt gekend door eene verſchuifbaare, onpijnlijke zwelling der cellen van 't celwijsweef-

(*w*) Ter aangehaalde plaats.

ſel, welke nimmer, hoezeer dezelve beweegbaar zijn, door den buikring kunnen worden binnen gebragt, maar dadelijk naar hare plaats wederkeeren.

§. 39.

Laat ons nu zien hoedanig alle deze, door ons opgenoemde gebreken, door hunne eigenaardige Kenmerken van elkanderen te onderſcheiden zijn.

§. 40.

Het onderſcheid der Waterbreuk van den bal en de ophooping van water in de ſchederok der ballen, is hierin gelegen, dat de eerstgenoemde, uit hoofde van den tevens geheel ontaarden bal, eene pijnlijke zwaarte des bals daarſtelt, welke de ſtrekking der zaadſtreng volgt, en dat de laatstgenoemde eene bleeke, onpijnlijke, veerkrachtige meestal doorſchijnende zwelling heeft, welke, in eenen loodregten ſtand, zonder onderſteuning, door het gevoel aan de zaadſtreng alsdan alleen wordt waargenomen.

§. 41.

Zoo wordt de Waterbreuk van de zaadſtreng van die des bals onderſcheiden, vooreerst uit de hogere plaats waar dezelve valt, ten anderen uit het vrije gevoel van den bal, en eindelijk uit de

gewaarwording als van een tusſchenliggend ingewand.

§. 42.

Insgelijks wordt de Waterbreuk van den bal van die van het celwijsweefſel onderſcheiden, die eene algemeene zwelling is van den balzak, het nablijven der indrukſelen van den vinger, en wanneer deze ziekte niet ver gevorderd is, door een vrij gevoel van den bal.

§. 43.

De Bloedbreuk onderkent men van de waterbreuk des bals, door de loodverwige kleur, pijnlijke gewaarwordingen, vergeleken met de mechanisſche oorzaak, welke deze altoos voortbrengt.

§. 44.

De Zaadbreuk wordt alleen van de waterbreuk des bals door de kennis der ware oorzaak van de eerstgenoemde onderſcheiden, welke altoos eene geſtoorde vermenging is.

§. 45.

De *ſchirreuſe* verharding des bals gaat niet zelden met eene waterbreuk van denzelven gepaard; het onderſcheidings eigen kenmerk echter dezer gebreken is, dat wanneer de bal met water is ge-

vuld, hij zich gelijkelijk zacht uitzet, en dat, wanneer er eene *ſchirreuſe* verharding aanwezig is, eene knobbelachtige onregelmatige uitgroeijing van den bal plaats heeft, met bijvoeging, in het eerſte geval, van eene pijnlijke gewaarwording van de zaadſtreng, gepaard met koorts en ontſteking van het geheele deel.

§. 46.

Veel gemakkelijker laat zich het ſponsachtig uitwas der ballen van de waterbreuk deszelven onderſcheiden; immers de deegachtige, volumineuſe, onpijnlijke en zonder toevallen vergezelde zwelling, in vergelijking der waterbreuk, die altoos met pijn, koorts en ontſteking gepaard gaat, is genoegzaam in ſtaat deze van de andere te onderſcheiden.

§. 47.

Het Spekgezwel van den bal wordt even zoo gemakkelijk van de waterbreuk van denzelven onderſcheiden, door de vastere, onpijnlijke, meer algemeene ſpoediger zwelling, waar geene belangrijke pijnen of toevallen aanwezig zijn, in tegenoverſtelling van het laatſte, reeds meermalen opgegeven geval.

§. 48.

Moeijelijk, ja allermoeijelijkst laat zich de

Etterbreuk van de Waterbreuk des bals onderſcheiden, wanneer er geene voorafgaane ziekte van eenen ontſtèkingachtigen aard, welke deze vooraf moet gaan, ten grondſlag kan genomen worden, vooral in 't begin dezer beide ziekten: in eenen meer gevorderden ſtaat, kan eene vermeerderde pijn en meerdere zwelling alleen de etterbreuk van de waterbreuk doen onderſcheiden, en dan nog op grond van de voorafgegane ziekte.

§. 49.

Veel gemakkelijker onderſcheidt men de Waterbreuk des bals van de Vetbreuk: de langzame, onpijnlijke en onregelmatige uitzetting van het vet, in tegenoverſtelling van de door ons meermalen opgegevene toevallen der waterbreuk, en de meerdere grootte van de eerſte, is genoegzaam om dit onderſcheid niet met de anderen te verwarren.

§. 50.

Het hemelsbreed onderſcheid tusſchen de Aderbreuk van den bal, en de Waterbreuk van denzelven, zal overboodig zijn te beſchrijven.

§. 51.

Zoo ook zoude het overtollig zijn, het groo-

te onderſcheid tusſchen eene valſche water-breuk, welke door Pis wordt veroorzaakt, en de waterbreuk des bals te beſchrijven.

§. 52.

Insgelijks ook dat der ophooping van vocht in de waterblaasjes.

§. 53.

Het onderſcheid der waterbreuk van die des Schederoks der ballen, met die der zaadſtreng zal genoegzaam zijn, wanneer wij aan de groote verandering, of liever het groote onderſcheid der plaats, met derzelver ſtrekking herinneren.

§. 54.

Zoo ook die van het Celwijsweefſel van den balzak. Immers de zachte, niet veerkrachtige zwelling en het nalaten van de drukking der vingers, in tegenſtelling van de veerkrachtige zwelling van de waterbreuk van den ſchederok, zijn genoegzame onderſcheidings-teekenen.

§. 55.

Het onderſcheid der Bloedbreuk van dat der Waterbreuk des ſchederoks beſtaat in de loodverwige kleur, en pijn van de eerſte, vergeleken met de voorafgegane oorzaken en ſpoediger aan-

was; immers is de holligheid binnen weinig tijds vol bloed, in tegenoverſtelling van de langzame aangroeijing van water, hoe zeer hier dezelfde plaats innemende.

§. 56.

Zeer gemakkelijk word, uit de voorafgegane omſtandigheden, en daaruit de plotſelings pijnlijke zwelling van den bal en bijbal, de Zaadbreuk van de waterbreuk des ſchederoks onderſcheiden.

§. 57.

Zoo ook de Vleeschbreuken in hare onderſcheidene betrekkingen.

§. 58.

Zeer gemakkelijk onderſcheidt men de Waterbreuk van den ſchederok van de etterbreuk des bals, door het in acht nemen der onderſcheidene deelen; maar niet zoo gemakkelijk van de etterbreuk in den ſchedenrok zelven; hier moet men op de voorafgegane ziekten, op de aanwezig zijnde pijn en het niet doorſchijnen van het gezwel bij het kaarslicht, letten; en alsdan zal men gemakkelijk deze gebreken van de andere kunnen onderſcheiden.

§. 59.

Zeer gemakkelijk wordt de Waterbreuk van

den ſchedenrok en Vetbreuk onderſcheiden door de door ons, zoo verre van den anderen verſchillende, opgegeven kenteekenen.

§. 60.

Desgelijks onderſcheidt men zeer gemakkelijk de Aderbreuk van dezelve.

§. 61.

Uit de bij de pislozing ſpoedige vermindering van vocht, leert men de ophooping van pis, of valſche waterbreuk, zeer gemakkelijk van de waterbreuk des ſchedenroks onderſcheiden, hoe zeer zij in een en hetzelfde deel plaats hebben.

§. 62.

De verſchuifbare onderſcheidene kleine zwellingen van de Waterblaasjes zijn genoegzaam in ſtaat om deze van de veerkrachtige zwelling van den ſchederok, te doen onderkennen.

§. 63.

Het onderſcheid der Waterbreuk van de zaadſtreng, en die van het celwijsweefſel van den balzak, beſtaat hierin, dat de eerstgenoemde eene langwerpige ſtrekking heeft, welke de zaadſtreng volgt, en zich als 't ware aan deze, als een tus-

ſchen liggend deel voordoet; terwijl de laatſte meer algemeen den balzak inneemt.

§. 64.

Zoo ook word de Waterbreuk van de Zaadſtreng genoegzaam van de Bloedbreuk onderſcheiden, door de loodverwige kleur en pijn van de laatſte, vergeleken met de voorafgegane oorzaken.

§. 65.

Zeer gemakkelijk wordt uit de voorafgegane omſtandigheden, en de daaruit dadelijk volgende pijnlijke zwelling van den bal, de Zaadbreuk van de bovengenoemde waterbreuk van de zaadſtreng onderſcheiden.

§. 66.

Het hemelsbreed onderſcheid tusſchen de waterbreuk van de zaadſtreng en de door ons opgegevene Vleeschbreuk, zal geene nadere omſchrijving vorderen.

§. 67.

Even zoo gemakkelijk is dezelve van de Etterbreuk des bals en balzaks te onderſcheiden, wanneer men alleen deze plaats niet uit het oog verliest, gepaard met de in achtneming van eene altoos voorafgegane ziekte, in het laatſte geval.

§ 68.

Overboodig zoude het zijn het onderſcheid tusſchen de Waterbreuk van de zaadſtreng en de Vetbreuk te beſchrijven.

§. 69.

De Waterbreuk van de zaadſtreng verſchilt met de uitzetting der Aderen van den balzak zoodanig, dat men dezelve door het gezigt kan onderſcheiden: — minder nogthans wanneer deze uitzetting den bijbal of zaadſtreng zelve aandoet, alsdan is eene aderſpattig, onregelmatig gevoel van meer dan een vat, op meer dan op eene plaats, in vergelijking van de altoos groote en op eene plaats aanwezig zijnde zwelling der genoemde waterbreuk, genoeg van de anderen te onderſcheiden.

§. 70.

Door de meer opgenoemde eigenaardige kenmerken, is de ophooping van Pis of valſche waterbreuk, gemakkelijk van die van de zaadſtreng te onderkennen.

§. 70.

De onderſcheidene verſchuifbare kleine zwellingen bij de waterophooping der Waterblaasjes,

is genoegzaam in ſtaat dezelve van de waterbreuk van de zaadſtreng te doen onderſcheiden, terwijl al verder de eerſte bij kinderen, zeldzaam bij bejaarden, de laatſte tegenovergeſteld word waargenomen.

§. 72.

De Waterbreuk van het celwijsweefſel van den balzak word van de Bloedbreuk onderſcheiden, door dat de eerstgenoemde eene bleeke, zachte, onpijnlijke, en laatstgenoemde eene loodkleurige, pijnlijke zwelling daarſtelt.

§. 73.

Zeer gemakkelijk laat zich de Waterbreuk van het celwijsweefſel van den balzak, van de Zaadbreuk onderſcheiden, alleen met in achtneming der plaats; meerdere onpijnlijke zwelling van de eerſte in vergelijking der pijn, gevoegd bij de voorafgegane oorzaak van de laatſte.

§. 74.

Het verbazend onderſcheid tusſchen de Waterbreuk van het celwijsweefſel en de Vleeschbreuken is zoo groot, dat zulks geene nadere verklaring vordert.

§. 75.

Even zoo groot is nagenoeg dit onderſcheid

van deze Waterbreuk met de Etterbreuk des bals of balzak, immers wanneer de ophooping van etter door min ervarenen al eens mogt in twijfel getrokken worden, met deze waterbreuk, dan is het meer diepliggend ettergezwel, gepaard met de voorafgegane ziekte, genoeg in ſtaat dezelve van de oppervlakkige zwelling van het celwijsweefſel te onderſcheiden.

§. 76.

Zoo ook wordt de Vetbreuk er gemakkelijk van onderſcheiden.

§. 77.

Niet minder zichtbaar is het onderſcheid der Waterbreuk van het celwijsweefſel en de Aderbreuk, zoo wel van den balzak, als van den bijbal en de zaadſtreng.

§. 78.

Zoo ook de Pisophooping of valſche waterbreuk.

§. 79.

Meer overeenkomst zoude de Waterbreuk van het celwijsweefſel met de opzwelling der waterblaasjes hebben; dan het onderſcheid der jaren, waarin deze gebreken afzonderlijk voorkomen,

neemt de noodzakelijkheid eener nadere beſchrijving weg.

§. 80.

De Bloedbreuk wordt van de Zaadbreuk onderſcheiden, door de loodverwige kleur van de eerſte, en eene meer bepaalde plaats van de andere, en de wederzijdſche eigenaardige bijzondere oorzaken.

§. 81.

Zoo ook wordt door dezelfde kleur en zachtheid die Bloedbreuk van de onderſcheidene harde vleeschbreuken onderſcheiden.

§. 82.

De Bloedbreuk wordt gemakkelijk van de Etterbreuk, zoo wel van den balzak als bal, door deze zelfde loodverwige kleur, om van geene andere te ſpreken, onderkend.

§. 82.

Het onderſcheid tusſchen de Bloedbreuk en Vetbreuk is te groot om hieromtrent nadere verklaring te behoeven.

§. 84.

De Bloedbreuk wordt van de Aderbreuk dus

onderſcheiden; de eerſte maakt het deel loodverwig; de tweede laat de kleur nagenoeg natuurlijk, en volgt altoos, wanneer dezelve in den bijbal of zaadſtreng aanwezig is, de ſtrekking van de zaadſtreng; heeft nu de ophooping van bloed in de aderen van den balzak plaats, dan word dezelve door het gezigt gemakkelijk onderſcheiden.

§. 85.

Dezelfde kleur al weder van de eene, en de verſchuifbaarheid van de andere, wanneer zij tegelijk ontſtaan, doet de bloedbreuk gemakkelijk van de ophooping van water in de blaasjes van het celwijsweefſel onderſcheiden.

§. 86.

Nu, en in 't vervolg, zullen wij de valſche waterbreuk met ſtilzwijgen voorbijgaan, voor zoo verre het onderſcheid met andere gebreken van dezen aard betreft.

§. 87.

De Zaadbreuk wordt van de Vleeschbreuk dan onderſcheiden, wanneer de eerstgenoemde nog in deszelfs eerſten ſtaat is, en in eenen meer gevorderden is het zeer moeïjelijk, als alleen de onregelmatige zwelling van de laatſte, waarin de eerſte wel eens kan overgaan.

§. 88.

Zoo ook kan de Zaadbreuk wel eens in eene Etterbreuk overgaan, echter onderſcheiden zij zich door de ſpoedige daarſtelling van de eerſte en den langzamen voortgang van de laatſte, met in achtneming der onderſcheidene oorzaken.

§. 89.

Het onderſcheid der Zaad- en Vetbreuk beſtaat in het ſchielijke, pijnlijke van de eerſte, met in achtneming der oorzaak, en de langzame onpijnlijke aanwas van de laatſte.

§. 90.

Van meer belang is het onderſcheid der Zaad- en Aderbreuk, en dit moet alleen, wanneer dezelve in den bijbal plaats heeft, uit de pijnlijkheid en regelmatigheid van de eerſte, en de onpijnlijke onregelmatigheid van de laatſte verklaard worden, — terwijl men door het gezigt gemakkelijk het onderſcheid gewaar wordt, wanneer dit in de vaten van den balzak plaats heeft.

§. 91.

Het onderſcheid der Zaadbreuk en de Ophooping van vocht in de cellen, behoeft geene nadere verklaring.

§. 92.

De Vleeschbreuk wordt van de Etterbreuk onderscheiden, door den onpijnlijken, vasten en meestal langzamen aanwas van de eerste in tegenoverstelling van eenen zachten, pijnlijken, ja somtijds zeer gevoeligen aanwas van de laatste.

§. 93.

Van meer belang, ja allerbelangrijkst is de ware kennis van het onderscheid der Vleesch- en Vetbreuk, en het is hier, dat eene ontleedkundige kennis der deelen en de welonderscheiding derzelven, als den eenigsten gids, kan verstrekken: immers staan deze gebreken in onregelmatigheid, nagenoeg met de anderen gelijk, zij verschillen in aanwas bijna niets, zij zijn beiden niet pijnlijk, en het is dus alleen dat men uit het welonderscheiden der deelen, als bij gevolgtrekking, het volgend onderscheid kan opmaken; het Vleeschgezwel is over het geheel harder wanneer het *Scirrheus*, zachter, wanneer het *Fungeus* is, dan het vetgezwel; het vleeschgezwel heeft deszelfs zitplaats aan of in den bal zelven; het vetgezwel daarentegen in het celwijsweefsel van den balzak; het vleeschgezwel groeit met andere omleggende deelen zamen; het vetgezwel daarentegen vereenigt zich met geene andere deelen.

§. 94.

De Vleeschbreuk laat zich gemakkelijk van de Aderbreuk onderſcheiden, door eene vaste, onregelmatige zwelling, in plaats van eene regelmatige, zachte zwelling; de eerſte in den bal en bijbal, de laatſte in den bijbal en zaadſtreng, en het nagenoeg onderſcheiden des bals zijn alle zoo vele kenmerken, waarmede men de eene van de andere kan onderſcheiden, en wanneer de laatſte in den balzak plaats heeft, alsdan wordt dezelve gemakkelijk door het gezigt en gevoel onderkend.

§. 95.

Het verbazend onderſcheid dat er tusſchen de Vleeschbreuk, en de zwelling der Cellen beſtaat, is zoo duidelijk, dat het geen verder betoog vordert.

§. 96.

De Etterbreuk wordt van de Vetbreuk onderſcheiden door dat de eerſte eene vochtophooping is, welke zich aan 't gevoel zacht voordoet, terwijl de laatſte eene vastheid in de aanraking doet gewaar worden, welke geen vocht in zich kan bevatten, met bijvoeging der voorafgegane oorzaken.

§. 97.

Zoo wordt de Etterbreuk van de Aderbreuk

onderſcheiden, wanneer dezelve in den bijbal of zaadſtreng of beiden plaats heeft, door dat de Etterbreuk meer pijnlijk en de bal of balzak zelven aandoet, met inachtneming der oorzaken, terwijl de laatſte den bijbal of zaadſtreng, of beiden onpijnlijk inneemt, naardien de eerſte zwelling meer algemeen is, zoowel in den bal als in den ſchedenrok, en de laatſte zich tot ſommige plaatſen der deelen bepaald.

§. 98.

Het groote onderſcheid tusſchen de Etterbreuk, en de waterophooping der Waterblaasjes kunnen wij met ſtilzwijgen voorbijgaan.

§. 99.

Dat de Vetbreuk gemakkelijk van de Aderbreuk te onderſcheiden is, zal ſpoedig blijken, wanneer wij ons eenvoudig bij derzelver bijzondere zitplaats, vastheid en onregelmatigheid bepalen, dan zal het al ſpoedig blijken dat bij de eerstgenoemde, het celwijsweefſel van den balzak, en bij de laatstgenoemde, de huid, zaadſtreng, of bijbal, of deze laatſte beiden, worden aangedaan; terwijl al verder, de onregelmatigheid en rondachtige gedaante aan de eerſte, en de laatſte de ſtrekking der aderen volgende, zich meer langwerpig en dieper aan het gevoel voordoet.

§. 100.

Nog veel gemakkelijker onderſcheiden zich de Vetbreuk van de waterophooping der Waterblaasjes, door dat de eerſte vast en de laatſte zacht en verſchuif baar is.

§. 101.

Eindelijk wordt de Aderbreuk van de zoo evengenoemde ophooping der Waterblaasjes onderſcheiden, door de bijna onbewegelijkheid van de eerſte en de verſchuifbaarheid van de laatſte.

§. 102.

Tot hiertoe hebben wij, om der orde wille, alle de zoodanige gebreken, als ons belangrijk onderwerp uitmaken, met elkander vergeleken: gemakkelijk hadden wij er, zoo als b. v. de waterblaasjes, die toch maar zeer zelden bij bejaarden voorkomen en nimmer belangrijk zijn, achterwege kunnen laten; wij hadden ook de waterbreuk in 't algemeen kunnen behandelen, dan daar deze laatſte in ſommige gevallen, nagenoeg met andere gelijk ſtaat als b. v. de Water, Bloed en Etterbreuk van den ſchederok der ballen, enz. Wij hebben dit te meer noodzakelijk geoordeeld, omdat twee groote en verre boven ons in lof verheven, mannen (om van geene anderen te ſpreken) BELL (x) en SCHMUC-

(x) In zijne *Heelkunde.*

KER (y) de grootste oplettendheid aanbevolen, bij het onderzoek der breuken; want zeggen deze waarlijk zeer groote Heelmeesters onder anderen: „ het kan anders gemakkelijk gebeuren, „ dat men eene Waterbreuk van de zaadstreng „ voor eene Lieschbreuk aanziet, enz." zoo is het hierom, als ook om meer anderen redenen, dat wij gemeend hebben, dezelve aldus uit den anderen te moeten houden.

Laat ons nu zien, in hoe verre deze zoogenaamde onware breuken, zich onderling kunnen zamenstellen, en de zoodanigen alleen aanvoeren, welke ons belangrijk voorkomen, en met voorbeelden staven.

(y) *Chirurg. vermischt. Schriften.*

TWEEDE AFDEELING.

OVER DE ZAMENGESTELDE ONWARE BREUKEN.

§. 103.

Dat er eene Water-Bloedbreuk te gelijk kan plaats hebben, bewijst de zeldzame waarneming door COOPER (z) geboekt, en door Mr. NORRIS, een Heelmeester in Old-Jewry waargenomen; een man had onder het hard loopen een' ſtoot tegen den buik gekregen, waarna hij echter nog naar huis ging; den volgenden morgen werd hij onderzocht, men vond geene de minſte teekenen van kwetſing dezer deelen, welke door den ſtoot geleden hadden, alleen daar, waar de zaadſtreng aan de linkerzijde in den buikring treed, vond men een gezwel, gelijk aan eene matige breuk; de lijder begon te braken, zijn pols werd ſnel en zwak, zijn aangezigt bleek, hij klaagde over aanhoudende pijn door den geheelen onderbuik, de buik was volkomen zacht, en het gezwel liet zich gemakkelijk in de holligheid van den buik bren-

(z) *Verhandeling over de aangeborene Lieschbreuken, pag. 14. Hoogd. Vertaling.*

gen, maar kwam dadelijk terug zoodra de drukking ophield; de toevallen hielden aan tot tegen den avond, wanneer de lijder ſtierf.

Bij het openen van het lijk welke in het bijzijn van Dr. YELLOLIJ geſchiede, vond men in het gezwel, zoo wel als in den buik, water, bloed en lucht.

Eene tweede, niet minder belangrijke waarneming vind men bij SCHARP; (*a*) deze was door de aftapping van water uit den ſchedenrok veroorzaakt, welke van tijd tot tijd vermeerderde, waarop eindelijk de vierde of laatſte reize eene aanmerkelijke bloedſtorting volgde, waarna de volkomene heling plaats had.

§. 104.

Dat er eene Water- en Vleeschbreuk te gelijk kan ontſtaan, was reeds bij FABRITIUS *ab* AQUAPENDENTE (*b*) en HILDANUS (*c*) bekend, en door HOLL (*d*) en anderen beſchreven.

§. 105.

Zoo ook kan er eene Water- en Etterbreuk tegelijk plaats hebben; men leze ſlechts de

(*a*) *Oordeelkundige aanmerkingen*, *pag.* 168.
(*b*) I *Deel*, *Cap.* 73, *pag.* 152.
(*c*) *Aanmerkingen* 65, *pag.* 70.
(*d*) *Med. and. Phil Comment.* 3 *Deel.*

waarnemingen van wijlen onzen verdienſtelijken Land en Kunstgenoot G. J. VAN WY (*e*) die twee Waterbreuken en eene Etterbreuk tegelijk waarnam.

Men verwarre echter deze gebreken niet met de *Abscesſen* welke op alle delen van het ligchaam hare plaats nemen, gelijk PETIT zag, door ons §. 34 aangehaald, of zoo als VERDIER (*f*) ons het volgend geval mededeeld van een boer die eene pisopſtopping had, welke door gebrek aan de noodige hulpmiddelen van tijd tot tijd grooter werd, zoodat er eene aanmerkelijke zwelling van den liesch, balzak en bilnaad aanwezig was; het gezwel in de liesch nam toe, werd voor een ettergezwel aangezien, men opende hetzelve, en er ontlaste zich niets als pis, hetwelk alles werd gered, of zoo als RICHTER (*g*) aanhaalt, waar een ettergezwel bij den buikring door de drukking van eenen breukband was veroorzaakt: door het openen van dusdanig een *absces*, als boven aangehaald, zag ELLER (*h*) eenen anderen Heelmeester de darm kwetſen.

Deze enkele voorbeelden zullen genoegzaam

(*e*) *Heelk. Mengelſchriften*, 2 *D.* 1 *St. pag.* 31.

(*f*) *Mem. de Lacad Royal. de Chirurg. tom. IV, pag.* 19.

(*g*) *Chirurg. Biblioth.* 3, *Bſ.* 336.

(*h*) *Med. Chirurg. Waarnemingen.*

zijn om te bewijzen, dat ook deze gebreken op zich zelven, zonder de ware breuken, zamengesteld kunnen zijn. Van meerder belang zal deze zamenstelling voor ons zijn, ter plaatse waar wij dezelve met de ware breuken moeten behandelen, waarom wij dan ook meerdere aanhalingen desaangaande hier ter plaatse als overtollig beschouwen.

Laat ons liever met alle die oplettendheid, welke den aard der zaak vordert, *de eigenaardige kenmerken* der Liesch- en Deijbreuken beschrijven, opdat wij hierdoor in staat geraken, het ware onderscheid der kenmerken van de ware en onware breuken te onderscheiden.

DERDE AFDEELING.

OVER DE EIGENAARDIGE KENMERKEN DER WARE LIESCH- EN DEIJEBREUKEN.

§. 106.

Het uittreden van het een of ander ingewand uit zijne natuurlijke holte, in eene tegennatuurlijke plaats, word eene Breuk genaamd. — Het uittreden dus van een of ander buiksingewand door den buikring of liever Lieschſpleet, in den omtrek van deze plaats, word eene Lieschbreuk, en wanneer dezelve doorzakt tot in den balzak, eene Balzaksbreuk genaamd. — Zoo word, wanneer het ingewand onder den band van POUPART doorgaat, dezelve eene Dijebreuk genaamd.

De breuken nu, welke door den buikring gaan, volgen bij mannen de ſtrekking der zaadſtreng, en bij vrouwen die der ronde banden van de baarmoeder: die welke onder den band van POUPART doorgaan, volgen in beiden de ſtrekking der dijevaten: alle andere breuken zijn thans buiten ons beſtek.

§. 107.

Alle ingewanden van den buik kunnen nage-

noeg allen (*i*) door de genoemde openingen doorſchieten en alsdan eene breuk vormen, welke alsdan al weder den bijvoegelijken naam draagt van dat ingewand, welke dezelve daarſtelt, b. v. *Netbreuk*, wanneer het Net alleen dezelve daarſtelt, *Darmbreuk*, wanneer de darm het innerlijke gedeelte uitmaakt, *Darm-* en *Netbreuk* wanneer beiden in den buik aanwezig zijn, enz. Alle deze breuken nu hebben hare bijzondere eigene kenmerken, en deze moeten wij ſtuksgewijze verklaren.

§. 108.

De algemeene eigenaardige kenmerken zegt LOGGER (*k*) zijn zinnelijke en redenmatige.

„ Zinnelijke kenmerken vertoonen zich aan „ het oog, of worden bij een nader onderzoek „ door de hand des Heelmeesters waargenomen; „ en zijn eene ſchielijk voorkomende, of onverwacht waargenomene zwelling in den omtrek „ des buiks, (hier in den omtrek van den buikring of band van POUPART alleen) en in „ deszelfs naburige ſtreken: deze zwelling is

(*i*) RUISCH vond bij het ontleeden van eene vrouw in 't Gasthuis te Amſterdam, de milt in de linker Liesch. Zie deszelfs *Adverſ. anat.* N°. 9.

(*k*) *Teekenen van den aard en verſcheidenheid der Breuken*, § 3 en 4.

„ gespannen, beweegbaar en met een onaange-
„ naam gevoel vergezeld: legt men op dezelve
„ eene of meerdere vingers, terwijl de lijder hoest,
„ dan voelt men duidelijk eene zekere klopping
„ of bonzing tegen dezelve, en eene toeneming
„ van het gezwel in grootte en in hardheid;
„ deze laatste teekenen ontdekt men ook, wan-
„ neer de lijder zijn adem inhoud of pogingen
„ doet om de stof des afgangs te lozen, op eene
„ aangewende drukking, of wanneer de lijder in
„ eene horizontale rigting achter over ligt, wijkt
„ het gezwel naar binnen en is des 's morgens,
„ als de lijder het bed zal verlaten, altijd klein-
„ ner of geheel verdwenen; maar wanneer hij
„ over einde staat, vertoont het zich weder naar
„ buiten: ook wordt het na den maaltijd, en zoo
„ menigmalen de buikholte door eene meer-
„ dere uitzetting der maag en ingewanden ver-
„ kleind word, gespannen en grooter.

„ De redenmatige kenteekenen worden door
„ redeneering, en een daaruit gevormd besluit,
„ opgemaakt, als b. v. als men de aanwezigheid
„ van eene breuk vermoed, omdat het gezwel is
„ gevolgd op eene geweldige voorafgegane oor-
„ zaak, en de lijder van dien tijd af aan, ge-
„ klaagd heeft over verscheiden ongesteldheden,
„ aan welken hij te voren zelden, of in 't ge-
„ heel niet onderworpen was; gelijk gedurige

„ aanvallen van misselijkheid, van kolijkpijnen, „ van brakingen en van opgestopten afgang, dan „ is er veel reden om te besluiten, dat de voor- „ af plaats gehad hebbende geweldige oorzaak, „ eene mindere of meerdere verplaatsing van een „ of meer ingewanden heeft daargesteld, die, „ van eene rekking, of drukking van het ver- „ plaatste deel verzeld gaande, noodzakelijk door „ de zoo evengenoemde toevallen moeten ge- „ volgd worden."

§. 109.

De bijzondere eigenaardige kenmerken hangen af van de plaats, waar dezelve vallen, — van de ingewanden, welke er in aanwezig zijn, en eindelijk van die gebreken, waarmede dezelve somtijds zijn zamengesteld.

Zoo wordt b. v. eene Lieschbreuk gekend door eene rondachtige zwelling, ter plaatse waar de buikring de Zaadvaten of de ronde banden der baarmoeder doorlaat — zoo noemt men deze zelfde breuken Balzaksbreuken, wanneer dezelve van den genoemden ring tot in den balzak is nedergezakt; zoo kent men de Dijebreuken, door eene ronde, harde, beweegbare, of onbeweegbaren, pijnlijke zwelling, onmiddelijk onder den band van POUPART, in de plooi, welke de buik met de dije maakt.

§. 110.

De eigenaardige kenteekenen, welke ons den waren aard der in de breuk aanwezig zijnde deelen aankondigen, zijn moeijelijker dan de reeds door ons opgegevene, moeijelijker van eene *Net*, dan van eene *Darmbreuk*, moeijelijker van beiden te gelijk, — en allermoeijelijkst wanneer een of meer dezer genoemde ingewanden met een of meer andere, der door ons befchrevene, onware breuken zijn zamengefteld.

§. 111.

Zoo word eene Darmbreuk gekend aan een fpoedig toenemend, elastiek, fomwijlen zwappend, gelijkvormig, rond gezwel, op eene der door ons §. 107. opgenoemde plaatfen, welke op het gezwel een gerommel daarfteld, door het aanbrengen van koude, kleinder, en omgekeerd door het aanbrengen van warmte, grooter word, veel gemakkelijker en fpoediger dan alle andere breuken word terug gebragt, en bij deze terugbrenging een geruisch maakt, en eindelijk wanneer het niet word binnen gebragt, met alle die toevallen, welke verftopping der ingewanden vergezellen.

§. 112.

Het aanwezig zijn eener Netbreuk, welke meestal bij vette en bejaarde perfoonen ontftaat,

kent men uit eene der genoemde openingen, neerhangend, langwerpig, langzaam grooter wordend, vast en ongelijkvormig gezwel, op 't gevoel min of meer papachtig, met eenen breeden grond, en dat bij de terugkeering zonder geruisch in den buik gaat.

§. 113.

Alle deze door ons in de voorgaande §. opgegevene eigenaardige kenmerken, bepalen zich alleen tot de verkregene Lieschbreuken, in het eerſte geval, maar wanneer deze tot in het *Scrotum* doorzinken, onderſcheiden zij zich aldus van de aangeborene, dat eene aangeborene breuk, hetzij dezelve door de darm of het net of door beiden gemaakt worden, nimmer de bal kan gevoeld worden, terwijl men bij eene verkregene breuk, al is dezelve nog zoo groot, altoos de bal door het gevoel kan gewaar worden.

§. 114.

De eigenaardige kenmerken der Darm- en Netbreuk, worden uit de gemengde kenmerken en toevallen van de hier boven beſchreven darm- en netbreuk verklaard, hoezeer deze wel eens aan de geoeffendſte hand, bij de eerſte aanraking ontſlipt, en dan eerst wel onderſcheiden word, als de darm naar binnen gaat, en het net nablijft.

§. 115.

De eigenaardige kenmerken nu der bovengenoemde breuken, wanneer dezelve in ſtaat van beklemming zijn, zijn wederom verſcheiden, naar aanleiding van den aard en natuur der deelen, welke in dezelve bevat zijn: in het algemeen echter kan men dezelve tot de twee volgende regelen brengen, dat is:

1°. De onbewegelijkheid van het gezwel, verhinderde doorgang der drekſtoffen en lucht, en daardoor veroorzaakte verſtoppingen van den onderbuik, onderdrukte omloop der vochten in deze deelen, koorts, hik, braking, ontſteking, koudvuur en de dood.

2°. Eene ſtooring der verrigtingen van die deelen, welke met de beklemde breuk verbonden zijn en ook min of meer medelijdend van plaats veranderd zijn.

§. 116.

De bijzondere eigenaardige kenmerken bij eene beklemde Darmbreuk, zijn eene vermeerderde zwelling, geſpannenheid, welke van den buikring tot in de breuk, en in den onderbuik zich uitſtrekt, kolijkpijnen, walging, braking, ontſtekingachtige koorts, kleine zamengetrokken pols, het koud vuur, zenuwtoevallen en eindelijk

lijk den dood; en dit alles gebeurd in zeer korte uren.

§. 117.

De toeyallen en dus de eigenaardige kenmerken eener Netbreuk zijn over 't geheel minder en niet zoo spoedig doodelijk, als bij eene Darmbreuk, edoch zijn er voorbeelden genoeg voorhanden, welke ook het tegenovergestelde in de Netbreuk aantoonen: VAN GESSCHER (*l*) zegt, en deze is de beste verklaring nopens dit stuk, die ik ergens geboekt vinde. ,, Eene beklemde ,, Netbreuk, die altijd van minder dringende toe- ,, vallen vergezeld gaat, dan de beklemde Darm- ,, breuk, is in het algemeen niet zeer pijnlijk, ,, weinig gespannen, en zonder belemmering van ,, stoelgang of pislozing; somwijlen echter, en ,, vooral, wanneer de breuk versch is, word de ,, gansche buik zoo pijnlijk, dat de geringste ,, aanraking onverdragelijk is voor den lijder. In ,, dit geval ook bespeurt men doorgaans walging ,, en braking, inzonderheid na het gebruik van ,, voedsels, en is de zieke koortsig, woelig, ,, onderhevig aan allerlei krampachtige toevallen ,, en onophoudelijk verpligt tot eene voorover- ,, kromming van het ligchaam."

(*l*) Hedendaagsche oeffenende Heelkunde, I Deel, § 107.

§. 118.

Wanneer nu deze opgenoemde eigenaardige kenmerken met eene zwelling der bewuste deelen gepaard gaan, hetzij dezelve langzaam of oogenblikkelijk word daargefteld, hetzij deze zwelling door den buikring of band van POUPART doorgedrongen zijn, alsdan kan men veilig befluiten, dat het voornoemde gezwel eene breuk, eene uitzakking, eene tegennatuurlijken verplaatfing van buiksingewanden is, met in achtneming der plaats, waar dezelve doorgekomen is.

§. 119.

Met in achtneming der plaats waar dezelve doorgekomen is, zeggen wij in het flot der voorgaande §. en het gevoel van het gewigt der zaak doet dit ons zeggen, want hoe zeer de door ons opgegevene eigenaardige kenmerken, zoo wel met betrekking op de Dije- als op de Lieschbreuken toepasfelijk zijn, en de ware kennis der Dijebreuken, op dezelfde eigenaardige kenmerken rust, zoo is het nogthans buiten alle tegenfpraak, dat de ware kennis der Dijebreuken met zwarigheden gepaard gaat, waarvoor men bij andere breuken niet te vrezen heeft; immers is het dezelfde plaats, daar de gezwollen Lieschklieren (*Bubones*) hare zitplaats hebben, en die

meer dan eens door onoplettende of onkundige Heelmeesters voor eene verharde Net-Dijebreuk, of met harde drekſtoffen opgevulde kleine Darmbreuk, of omgekeerd is aangezien, en hoezeer deze als geene onware breuken beſchreven zijn, en dus geheel en al buiten ons beſtek vallen, zoo zullen wij echter, om de overeenkomst der belangrijkheid, ons deze vrijheid voorbehouden (in hope van wel te doen) en dezelve ter regter plaats, even als alle andere, onderſcheiden en beſchrijven, en tevens ook met de noodige voorbeelden ſtaven. —

§. 120.

De algemeene en bijzondere eigenaardige kenmerken der zamengeſtelde breuken, zullen wij in de volgende afdeeling behandelen.

§. 121.

Voor en aleer wij tot de verklaring der eigenaardige kenmerken van de zamengeſtelde breuken, dat is, van die Liesch- of Dijebreuken, welke met eene der genoemde onware breuken te gelijk aanwezig is, overgaan, moeten wij vooraf de eigenaardige onderſcheidings-kenmerken der Liesch- en Dijebreuk duidelijk beſchrijven, immers hetgeen men des aangaande geboekt vindt

bij COOPER, (*m*) overtuigt ons van deze noodzakelijkheid; hier vind men duidelijk dat bij eene vrouw de Dijebreuk voor eene Lieschbreuk was aangezien, en dezelve niet konde ingebragt worden, tot dat COOPER bij een bedaard onderzoek zag, dat het eene Dijebreuk was, naar welker onderkenning dezelve ook dadelijk werd binnen gebragt.

Om hier nu van verzekerd te zijn, welke breuk er voorhanden is, moet men, (zegt COOPER,) den band van POUPART in deszelfs ſtrekking met den vinger volgen, en wanneer het gezwel nu boven den vinger is, alsdan is het eene Lieschbreuk, en wanneer het onder den vinger uitpuilt, alsdan kan men het veilig voor eene Dijebreuk houden.

§. 122.

Ik kan ter deze plaatſe niet voorbij, den min-geoeffenden Heelmeester oplettend te maken, op een meerder getal breuken, welke gelijktijdig aan eenen en denzelfden mensch, aan eene en dezelfde zijde kunnen plaats hebben: twee zeldzame, opmerkingswaardige gevallen, zullen thans genoegzaam zijn, dit geſtelde te bewijzen, en welke waargenomen en beſchreven zijn door COO-

(*m*) L. C. Cap. 16. pag. 44.

PER, (*n*) aldaar vind men het volgende: „ som-
„ wijlen worden bij éénen mensch verſcheiden
„ Breukzakken gevonden, aan verſcheiden dee-
„ len, waarvan wij nu een geval zullen aanvoe-
„ ren," en een weinig verder zegt dezelfde ſchrij-
ver, „ ſomwijlen beſtaat er meer dan eene breuk
„ aan dezelfde zijde. Ik bezit een praeparaat van
„ twee breukzakken in iedere Liesch, benevens
„ nog eene welke zich aan de linkerzijde voor-
„ deed; ook vind men op eene der plaaten twee
„ breuken aan de eene, en eene derde aan de
„ anderen zijde: waar dit plaats heeft, zijn de-
„ zelve evenwel zelden gelijktijdig allen in den
„ ſtaat van uitzetting.

Eene noodzakelijke naauwkeurigheid in het onderzoek dezer gebreken, gepaard met eene onmisbare ontleedkundige kennis der deelen, bij de herinnering der door ons opgegevene kenmerken, zullen genoegzaam in ſtaat zijn, om deze belangrijke gebreken, uit het regte oogpunt te beſchouwen.

(*n*) L. C. pag. 3 en plaat 3 en 7.

VIERDE AFDEELING.

OVER DE ONDERSCHEIDINGS-KENMERKEN DER WARE EN ONWARE BREUKEN.

§. 123.

De algemeene eigenaardige onderſcheidings-kenmerken, waardoor de ware van de onware breuken worden onderſcheiden, zijn de volgende:

1°. Wanneer de lijder neiging tot hoesten krijgt, wordt het gezwel onmiddelijk uitgezet.

2°. Door de herinnering van den lijder bij het ontſtaan van het gezwel, dat hetzelve in eene horizontale rigting weg ging, en bij eenen regtopſtaanden ſtand, wederkwam.

3°. Door dat het gezwel van tijd tot tijd in grootte toeneemt, en dat deze vergrooting van boven, dat is, van den buik af naar beneden, is voortgegaan.

4°. Wanneer er Darmen in 't gezwel aanwezig zijn, is hetzelve elastiek, en, bij de aanraking overal gelijk; en wanneer men dezelve terug brengt, wordt men een gekir gewaar. — Wanneer nu het Net in den breukzak voorhanden is, zoo is dezelve

minder gelijkvormig, laat de drukking der vingeren min of meer na, is zwaarder dan de darmbreuk, terwijl men bij de inbrenging van deze geen gekir gewaar wordt. — Is nu de darm en het net aanwezig dan is het moeijelijk te onderfcheiden, doch men trachte een van beiden in te brengen, (dat meestal de darm is) en wanneer dat gelukt, is de overgeblevene gemakkelijk te erkennen.

5°. Wordt de werking der buiksingewanden verhinderd of belet, zoo zijn oprispingen, walging, verftoppingen, kolijkpijnen, uitzettingen van den onderbuik, door hevige pogingen tot niezen, hoesten, enz., alle ware kenmerken der breuken.

Tot dus verre fpraken wij over de algemeene kenmerken, laat ons nu zien, welke bijzondere kenmerken deze gebreken, elk afzonderlijk van de onderfcheidene breuken onderfcheid.

§. 124.

Het onderfcheid der ware Breuk met de Waterbreuk in 't algemeen is zeer verfchillend, naar aanleiding der breuken en de plaats waar de vloeiftof zich ophoopt, —— In 't algemeen zegt

ROUGEMONT (*o*), „ bedriegt men zich zelden aangaande de aanwezigheid der vloeiſtof; echter kan het plaats hebben, westhalve is het zeer noodzakelijk, alvorens hier over te beſlisſen, alle omſtandigheden naauwkeurig te onderzoeken."

§. 125.

Allerbelangrijkst is dit voorſchrift, immers is het meer dan eens gebeurt dat men eene Waterbreuk veronderſtelde en dat bij de operatie bleek er geene aanwezig te zijn; men leze ſlechts de waarneming van HERRMANN (*p*) bij een ſoldaat van 35 jaren, waar gemelde Schrijver verklaart, dat, na het verminderen van het volumen der breuk, eene zachte zwelling overbleef aan het bovenſte gedeelte van den balzak, dat hij, gelijk vele andere Heelmeesters voor eene Waterbreuk van de zaadſtreng hield, en ter aftapping van dit water de *troisquar* inbragt, doch aan de linkerzijde, hoe zeer het gebrek aan de regter zijde plaats had, uit vrees

(*o*) *Bibliot. medico Chirurgic. Germanique Tom.* 1, *pag.* 455. §. 313. *Precis de quelques observations sur les Complications de la Hernie Scrotale, avec quelques maladies du testicule.*

(*p*) SCHMUCKER, *Heelkundige Mengelſchriften*, 2 *Deel*, 33 *Waarneming*, *pag.* 192 *en volgende.*

voor het net te kwetſen, dan dat den dood van den lijder, die kort daarop volgde, hem zijne dwaling deed bemerken en hem overtuigde, dat de vermoede waterbreuk niets anders was als de zak van het *Coecum*, dat niet terug kan gebragt worden.

Het geval door LAMORIE (*q*) waargenomen waar hij eene inſnijding deed ten einde de Waterbreuk (zoo men dacht) te genezen, vond men tegen alle verwachting, het Net van vele waterblaasjes voorzien, met het afſnijden werd de lijder gered.

§. 126.

De ophooping van water is ſomtijds oorzaak der beklemming, (zegt de zoo even aangehaalde ROUGEMONT), zoodat dezelve na de eerſte inſnijding of doorbooring wordt opgeruimd. Van hier dan ook de noodzakelijkheid van een bedaard en oplettend onderzoek der breuken.

§. 127.

Het onderſcheid dan der ware Lieschbreuk en de Waterbreuk van den bal, die tevens ontaard is, en als een gevolg van dezelve kan beſchouwd worden, beſtaat hierin, dat er bij het

(*q*) *L. C. pag.* 457.

laatſte gebrek eene langzame, pijnlijke zwaarte en uitzetting, voornamelijk in het onderſte gedeelte van den bal, wordt waargenomen, die meer en meer toeneemt, en zich uitſtrekt van hier, door de ganſche zaadſtreng, vergezeld van ontſteking en koorts, terwijl integendeel eene breuk eene zwelling is van eene tegengeſtelde ſtrekking, dat is van de bekende opening, naar de omliggende deelen, gepaard met gewaarwordingen, wanneer men dezelve aanraakt, die een groot gedeelte buiksingewanden doordringen, en niet zelden gevolgd worden door de door ons opgegeven toevallen, of door die zelfde aanraking geheel binnen de holligheid van den buik gebragt word, waarbij eindelijk gevoegd kan worden, wanneer het geene aangeborene breuk is, het vrije gevoel van den bal.

§. 128.

Eene Waterbreuk van den Schederok der ballen heeft in zijnen vorm, (zegt: COOPER (r)) veel overeenkomst met de Lieschbreuk, doch kan door de volgende eigenaardige kenmerken van dezelve worden onderſcheiden. De Waterbreuk neemt haar begin aan het onderſte gedeelte van het *ſcrotum* en vergroot zich langzaam naar den

(r) *L. C. pag.* 8.

buikring, omvangt den zaadstreng en bal, zoodat men dezelve door het gevoel moeijelijk kan onderscheiden. —— Daarentegen voelt men den bal gemeenlijk onder de breuk.

Wanneer men op de Waterbreuk met den vinger klopt, zoo wordt men eene vochtgolving gewaar, welke bij het hoesten niet grooter word en zeer doorschijnend is, wanneer er een brandend licht achter gehouden wordt. Doch (zegt diezelfde Schrijver een weinig verder,) zijn mij Waterbreuken voorgekomen, bij welke het mij onmogelijk was den waren aard van het gebrek te bepalen, vooral dan wanneer dezelve zoo groot was, dat hij tegen den buikring opzwol (*s*) alsdan heeft de Waterbreuk de volmaakste vorm, en gedaante eener Lieschbreuk.

Uit dit aangevoerde zal het genoegzaam blijken, dat men in de verklaring dezer gebreken met de grootste oplettenheid moet te werk gaan, vooral in eenen gevorderden staat: dan eene regtstandige stand en het drukken van een' welgeplaatste vinger eener geoeffende hand, zal door het doen hoesten altoos meer of min vermeerdering van volumen doen gewaar worden, vooral

(*s*) Eene zeldzame groote Waterbreuk vind men geboekt door den beroemden VON SIEBOLD, *Tagebuch*, *pag.* 87.

wanneer darmen in de breuken voorhanden zijn.

§. 129.

Eene andere Waterbreuk door ons § 25 aangestipt, en welker vocht even als de Lieschbreuk en uit de holligheid van den buik kan gebragt worden, kan door deze inbrenging en terugkoming van vocht, alsmede door derzelver doorschijnendheid, wanneer er licht achter gehouden word, van de Lieschbreuk onderschei-den worden.

§. 130.

De Waterbreuk van de Zaadstreng (zegt COOPER) (*t*) is moeijelijk van de Lieschbreuk te onderscheiden, vooral wanneer dezelve kort tegen, of in den buikring gelegen is: mij zelven, (zegt gemelde schrijver) verder, is het volgende geval gebeurt. — „ Ik werd verzogt een' jon-„ gen te onderzoeken, die door den Heel-„ meester CLARKE behandeld werd, deze jon-„ geling had een gezwel, dat zich van het bo-„ venste gedeelte van het *Scrotum*, door den „ buikring langs de Zaadstreng, tot in de hol-„ ligheid van den buik uitstrekte. De vader „ drong op de herstelling dezer ziekte aan,

(*t*) L. C. 8 en 9.

„ maar het onderzoek ſtelde mij niet ge-
„ noegzaam in ſtaat om te bepalen, of vocht-
„ golving of doorſchijnendheid in het ge-
„ zwel aanwezig was. Daar dit gezwel nu in de
„ gewoone bezigheid van den jongeling hin-
„ derlijk was, zoo beſloot ik met de grootſte
„ zorgvuldigheid de inſnijding te doen: daar ik
„ nu door deze inſnijding de oppervlakte van
„ het gezwel bereikt had, zoo vond ik dat de
„ Zaadvaten door hetzelve heen liepen, en be-
„ vond mij hier door in de noodzakelijkheid,
„ het gezwel in deszelfs zijde te openen, ten
„ einde de vaten te vermeiden: het gezwel behield
„ in zich een gedeelte der dunne darmen, welke
„ met deszelfs inwendige vlakte overal zamen-
„ hingen, en dit was de oorzaak, waarom de-
„ zelve niet wederom in den buik konden ge-
„ bragt worden; het *Vas deferens* konde men
„ achter den zak onderſcheiden, zoo dat dit eene
„ ware breuk was, die zich tusſchen de Zaad-
„ vaten en het *Vas deferens* geplaatst had," Dit
zal genoeg zijn, om de miswijzing in deze ge-
breken duidelijk te doen verſtaan. Immers de
in dit vak onvergelijkelijke COOPER, zegt;
dat hij eene Waterbreuk van de Zaadſtreng bij
eene Darmbreuk vond. Er zijn hier derhalve
geene wiskunſtige eigenaardige onderſcheidings
kenmerken, en al ware er al een enkel in

de bijzondere gebreken van dezen aard voorhanden, zoo is het veel zekerder in dit geval, alle regelen van voorzigtigheid en oplettenheid bij een bedaard onderzoek aantebevelen, als twijfelachtige kenmerken voor te ſchrijven.

§. 131.

De Waterbreuk, welke in het celwijsweefſel hare zitplaats neemt, laat zich van de ware breuken onderſcheiden, door derzelver zachte, meer of min veerkrachtige zwelling, welke altoos min of meer de drukking der vingeren nalaat, waar de buikring geheel vrij is, en er door geene meerdere werking der ingewanden, eene meerdere uitzetting plaats heeft, zonder pijn, zonder toevallen hoegenaamd, in tegenoverſtelling van de zoodanige, als wij bij de ware breuken hebben leeren kennen.

§. 132.

Eene Bloedbreuk word van de Lieschbreuk onderſcheiden, door de voorafgegane oorzaken, door de taaijheid en kleur van het inhebbend bloed, welke bij het hoesten niet vermeerdert, en vooral het vrije gevoel van de Zaadſtreng en buikring; met in achtneming echter van de waarneming, door ons §. 101 aangehaald en door COOPER geboekt.

§. 133.

Dat de Zaadbreuk niet met de ware Balzaksbreuk kan verward worden, zal door niemand worden in twijfel getrokken, waarom wij dus dezelve verder met ſtilzwijgen voorbijgaan.

§. 134.

Uit het geen wij uit de voorgaande §. nopens de Waterbreuken en de ware Lieschbreuk gezegd hebben, blijkt het zonneklaar, dat men bij het onderzoek dezer gebreken de grootſte naauwkeurigheid in acht moet nemen, — dat men alle de door ons opgegevene kunstregelen bij dat onderzoek moet gadeſlaan; en eindelijk, dat men in twijfelachtige gevallen geen beſluit opmaakt voor en aleer men de deelen door de kunstbewerking op het bedaardſte en voorzigtigſte onderzoekt, ten einde door eene twijfelachtige genezing eenen zekeren dood voor te komen.

§. 135.

De Vleeschbreuk word van de ware Lieschbreuk onderſcheiden, naar aanleiding der deelen, welke in de breuk zijn bevat: heeft er dus eene Darmbreuk plaats, alsdan is de harde onregelmatige zwelling van den bal of bijbal, of Zaadſtreng genoegzaam in ſtaat, de zachte veerkrachtige Darmbreuk en het, onregelmatig Vleeschgezwel uit de andere te verklaren.

Is echter het Net in den Breukzak aanwezig, alsdan moet men voorzigtiger in de uitſpraak te werk gaan, en allereerst, de bewuste opening, de Zaadſtreng en de bal met de grootſten oplettendheid gadeſlaan, alsmede die toevallen, niet uit het oog verliezen, welke bij eene Netbreuk zoo zichtbaar kennelijk zijn. Nog veel gemakkelijker zijn de Breuken van de Vleeschbreuken te onderſcheiden, als *darm* en *net* aanwezig zijn, alleen uit de toevallen, en den langzamen of ſpoedigeren aanwas van deze of geene zwelling.

§. 136.

De Etterbreuk word van de ware breuken onderſcheiden.

1°. Door de voorafgegane oorzaken van de eerſte, en de welonderſcheiding van den buikring.

2°. Door den langzamen en pijnlijken voortgang van de eerſte, in vergelijking van den ſpoedigen en meestal met pijn en andere, door ons opgegeven, toevallen van de laatſte. Het is nagenoeg niet mogelijk, dat men in deze gebreken zoude kunnen dwalen.

De Etterbreuk echter door PETIT (*u*) en door

(*u*) *Traité des Maladies Chirurg. Tom. 2. pag.* 293.

door ons §. 33 aangehaald, en bij den band van POUPART plaats had, waarvan de eene zich terug liet brengen door de drukking, en de andere van zelfs in den buik ging, wanneer de lijder op den rug lag, zijn van eenen geheelen anderen aard en van te groot belang, om uit het oog verloren te worden; men herinnere zich hierbij het geval door ELLER waargenomen, en door ons §. 105 aangehaald, waar de Heelmeester, bij het openen van het *Absces*, de darm doorſneed, en dit zal genoegzaam zijn, om bij het openen van zoodanige gebreken, de grootſte voorzigtigheid aantebevelen.

§. 137.

Eene langzame, meer of min vaste, onpijnlijke uitgroeijing van vet in het celwijsweefſel van den balzak of lieſchen, (*v*) in tegenoverſtelling der ſchielijke, meer of min pijnlijke uitzakking der ingewanden, bij eene ware breuk, en het vrije onderſcheiden van den buikring in de eerſte, in vergelijking van eene geſpanne gevoeligheid bij de laatſte, zijn regelen genoeg, om het eene uit het andere te houden.

(*v*) Ik zag eens met verſcheiden mijner kunstbroeders, een Vetgezwel op deze plaats, dat den geheelen band van POUPART zelfs bedekte.

§. 138.

Onder alle ziekten, zegt COOPER, (w) is er geene, welke meer overeenkomst met de Liesch-breuk heeft dan de Aderbreuk van de Zaad-ſtreng; verſcheiden gelijkſtaande kenmerken zijn er in beiden voorhanden; wanneer dezelve groot is, zet zij zich bij het hoesten even als de breu-ken uit, ook ſomtijds niet, in eenen regten ſtand komt zij te voorſchijn, en keert weder als het ligchaam rust, gelijk de ware breuken, ook neemt zij eerst aan den buikring haar begin, even als de breuk. — Het eenigſte ware kenmerk om haar van de ware breuk te onderſcheiden is deze; men brenge den lijder in eene horiſontale ligging en maake door eene kleine drukking op het *Scrotum* het gezwel ledig, dan legt men den vinger op het bovenſte gedeelte van den buikring, en gebied alsdan den lijder zoo op te ſtaan; is het nu waarlijk eene breuk, zoo kan de zwelling niet weder te voorſchijn komen, zoolang de drukking aanhoudt; is het eene Aderbreuk, zoo keert dezelve dadelijk grooter terug.

Wanneer nu dit ongemak den balzak zelven aandoet, dan zijn het gezicht en het gevoel ge-noegzaam in ſtaat dezelve te onderſcheiden.

(w) L. C. pag. 9.

§. 139.

De breuk der Waterblaasjes en eene ware breuk, is bij eerstgeboren kinderen, waar dezelve het meest gezien worden, wel eens voor eene breuk aangezien. Een zeer ervaren Heelmeester deed voor eenige jaren hier voor een band aanleggen, en toen ik hem naderhand zijne dwaling onder het oog bragt, twijfelde hij nog aan de zaak; heeft dit geval echter bij bejaarden plaats, dat zelden gebeurt, dan zijn dezelve gemakkelijk van elkanderen te onderſcheiden, zonder eene nadere omſchrijving daartoe noodig te hebben.

§. 140.

Ingevolge en ter voldoening aan de door ons §. 119. voorbehoudene vrijheid, moeten wij hier ook met een enkeld woord het onderſcheid der ware Dijebreuk met de gezwolle Lieschklieren uit elkanderen zetten, te meer daar RICHTER (x) zegt, dat kleine verharde Dije-netbreuken dikwijls zeer gelijk aan eene *Bubo* zijn; en verklaart zich deze waarlijk groote man op dusdanige wijze, hoe veel te meer vinden wij *ons* dan verpligt om dezelve zoo na mogelijk uit den anderen te houden.

(x) *Verhandeling over de Breuken*, 2 *D. pag.* 6.

Dat er meer dan eens eene gezwolle Lieschklier, voor eene breuk is aangezien, en meer dan eens eene breuk voor eene gezwolle Lieschklier, zullen de volgende voorbeelden overtuigend bewijzen.

CALLISSEN (y) opereerde eene beklemde breuk, en nadat hij de huid opengefneden had, vond hij dat het bovenfte gezwel, dat voor de breuk gehouden wierd, een kliergezwel was: door de vaneenfcheiding der *Cellulofa*, vond hij echter bij dit kliergezwel, tusfchen de *Musculus Pectineus* en de vlecht van den *Musculus Pfoas*, nog eene kleine breuk, welke door het verwijden van het *Ligament* van POUPART werd binnen gebragt. — Een ander belangrijk voorbeeld vind men bij ELLER (z) die een' man ontleede, welke aan de toevallen eener beklemde breuk geftorven was, en die men voor eene gezwolle Lieschklier had aangezien, men vergenoegde zich met algemeene en tegen die ziekte bekende middelen toetedienen, waarna de lijder ook ftierf.

Een derde, niet minder belangrijk voorbeeld, dat echter beter afliep, vinds men bij HEISTER (a) geboekt, alwaar de Heelmeester eene

(y) *Act. Societ. Med. Hern. vol* 2.

(z) *Med. Obferv. and. Enq. vol.* 4.

(a) *Disfert. de Hernia incarcerat. Helmut.* 1728.

kleine Darmbreuk voor eene gezwoore Liesch-klier hield, hij opende het vermoede Ettergezwel en kwetſte te gelijk de darm. Doch de lijder genas gelukkig. Deze uit vele andere voorbeelden zullen genoegzaam zijn, om het beſtaan der dwalingen te bewijzen; laat ons de kenmerken opgeven, door welke men deze gevaarvolle miswijzingen kan verminderen.

De breuk verſchijnt doorgaans plotſelings en op eenmaal. — De gezwolle Lieschklier ontſtaat langzaam en van tijd tot tijd. — De breuk beſtaat meestal door eene mechaniſche oorzaak, als tillen, dragen enz. De Lieschklier verhard en vergroot, meestal naar eene voorafgegane bekende ziekte. — Eene breuk zwelt bij het hoesten, of ten minſten wordt men meestal daarbij de breuk door het gevoel gewaar. — En eindelijk ſla men vooral acht op de bij de breuken beſchrevene toevallen.

§. 141.

Eene andere belangrijke dwaling, die wij hoezeer mede niet tot ons beſtek behoorende, met geen ſtilzwijgen mogen voorbijgaan, bepaalt zich tot het aanzijn van den bal in, of nabij den buikring geplaatst, en als dan voor eene breuk aangezien; de waarnemingen van VAN INGEN, (*b*) als mede

(*b*) *Verhandeling over de aangeb. Breuken, pag.* 33 *Noot s en t.*

van POTT, (c) waar men vindt, dat een man, na eenen voorafgeganen druiper, een pijnlijk gezwel in de liesch kreeg, hetwelk men voor eene breuk hieldt, terwijl het de bal was. Op deze plaats kunnen de ballen, even zoo wel als het *Scrotum*, alle die ziekten ondergaan, welke wij, voor zoo ver ons bestek het vorderde, en andere heelkundige Schrijvers desaangaande, geboekt hebben.

Het voorname onderscheidings-kenmerk van dit gebrek en de breuken, is het gemis der ballen en Zaadstreng, op derzelver natuurlijke plaatsen, en de pijnlijke gewaarwording bij het betasten derzelven op de alsdan gelegene plaats, en eindelijk het in acht nemen van den vorm van den bal, wijl hij altoos dien behoudt, welke hij natuurlijk bezit, al wierd hij ook viermaal zoo groot als in den natuurlijken staat.

§. 142.

Uit hetgeen wij nu tot hier toe over de bijzondere eigenaardige kenmerken der onderscheidene onware breuken, en ware breuken gezegd hebben, blijkt het zonneklaar, dat het gemis eener ontleedkundige kennis dier deelen, waarin deze ziekten hare zitplaats nemen, ook een volkomen gemis van de ware kennis dier gebreken moeten ten gevolge hebben, immers zij,

(c) *Verh. over de Waterbreuk.*

aan wien de zorg dezer belangrijke gebreken worden toevertrouwd, moeten in het duistere deze deelen in derzelver natuurlijken ſtaat levendig voor den geest kunnen brengen, opdat zij zelfs de geringſte afwijking, welke daarin voorkomt, dadelijk gewaar worden, ten einde alsdan deze kennis met eene gezonde ziektekunde te vereenigen, en eene gegronde uitſpraak te doen.

De eerſte regelen, welke dus bij de zamenvoeging dezer twee belangrijke wetenſchappen in aanmerking komen, zijn gelegen in het wel onderzoeken van die openingen, waardoor wij gezien hebben dat de breuken geboren worden, als ook het wel-onderſcheiden der andere deelen, zoo wel van de gezonde, als van de zieke zijde; met inachtneming der toevallen, welke aanwezig zijn; en alsdan is het bijna onmogelijk, dat hij, die de heelkunde op ontleedkundige gronden uitoeffent, dwalen kan.

Laat ons nu zien welke eigenaardige kenmerken er voorhanden zijn, wanneer de ware breuk met eene of meerdere der onware breuken is zamengeſteld, opdat wij het ware kenmerk van deze onmiddelijk met elkander verbonden, en hemelsbreed van den anderen afwijkende, gebreken duidelijk leeren kennen.

VIJFDE AFDEELING.

OVER DE KENMERKEN DER ZAMENGESTELDE LIESCH- EN BALZAKSBREUKEN.

§. 143.

Eene zamengeſtelde Breuk is, na de volſtrekte beteekenis van het woord, zoodanig eene breuk, welke door meer dan een ingewand, of met zoodanige andere ziekten is zamengeſteld, als welke dan de plaats mede inneemen, of een gedeelte der zwelling uitmaken; en daar het alleen onze taak is, zoodanige zamenſtellingen der breuken te behandelen, die door onware met de ware breuken vereenigd worden, en in de liesch of dije voorvallen, zoo zullen wij alle anderen met ſtilzwijgen voorbijgaan, en deze onze voorgenome moeijelijke taak, zoo kort en duidelijk als mogelijk, behandelen.

Voor eene algemeene beſchrijving der eigenaardige kenmerken zijn dezelve niet vatbaar, wijl zij van derzelver bijzonderen aard, natuur en eigenſchappen, zoo wel der breuken, als van die ziekten, waarmede dezelve zamengeſteld zijn, geheel en alleen afhangen, en het is daarom

dat de groote RICHTER (*d*) zegt, „ aller„ moeijelijkst en twijfelachtig zijn de kenteeke„ nen, als 'er meerder verſchillende ſoorten van „ breuken en gezwellen met elkanderen vereenigd „ zijn," en wie, die geen vreemdeling in de oeffenende heelkunde is, heeft dit geſtelde van dezen waarlijk grooten man niet dikwijls bewaarheid gevonden? Allereerst komt dan in aanmerking;

De Darm- en Netbreuk.

§. 144.

De Darm- en Netbreuk wordt gekend, (zegt LOGGER) (*e*) door de door zijn Edelen opgegevene waarnemingen van DE WIND, ACREL, TEN HAAF, ARNAUD en FAGUIR, welke meestal daarop nederkomen, dat men bij deze zamengeſtelde breuk, gemakkelijk de darm naar binnen brengende, het achtergebleven Net in den breukzak kan gewaar worden; maar geſteld dat de darm niet kan terug gebragt worden, zoo als ik tweemaalen in balzaksbreuken heb waargeno-

(*d*) *Verhand. over de teekenen van den aard en verſcheidenheid der breuken, pag.* 276.

(*e*) *Hollandſche Maatſchappij, XX Deel 2de Stuk, pag.* 445 *en verv.*

men, dan heeft mij het volgende teeken, het meeste licht in dezen gegeven: ik laat den lijder regtſtandig opſtaan, vat alsdan met mijne linkerhand het bovenſte en regter gedeelte, en met mijne regterhand het bovenſte en linker gedeelte van het *Scrotum*, tusſchen mijnen duim en vingeren, laat daarop den lijder geweldig hoesten, en alsdan zal eene welgeoeffende hand het aanzijn der twee genoemde ingewanden meestal gewaar worden; allermoeijelijkst is het (en dit is mij meer dan eens gebleken in breuken, waar de darm naar binnen gebragt wierd) wanneer een klein gedeelte van het Net achter een groot gedeelte darms geplaatst was, de al of niet aanwezigheid van het net te verklaren; echter is het niet onmogelijk dat gebrek aan zulk een fijn gevoel welligt hiervan de oorzaak is. Even moeijelijk is het in de Dijebreuk ten ware al weder, dat men de darm terug kan brengen, of dat men, gelijk in het geval van FAGUIR, in voorgaande tijden de darm terug gebragt heeft, en als nu het Net gewaar wierd. Onlangs deed ik met andere mijner kunstgenooten in drie dagen twee belangrijke breukſnijdingen, waarvan de eene een Dijebreuk was, welke alle teekenen eener Netbreuk had, en daarvoor ook door ons allen gehouden wierd, doch het bleek al ſpoedig na de

doorſnijding der bekleedſelen, dat het alleen eene Darmbreuk was, met harde drekſtoffen gevuld, en welke zoo onbewegelijk vast zat, dat men er geen punt van een ſtilet tusſchen de darm en den band van POUPART in konde brengen, zoo dat ik in beraad ſtond den genoemden band van boven naar beneden door te ſnijden, hetwelk ik zeker beproeven zal, wanneer mij een geval van dezen aard voorkomt. — En nog allermoeijelijkst laat het zich verklaren in zoodanige gevallen, waarvan door den Hoogleeraar BONN vermeld wordt, waar de Darm en het Net bij eene aangeborene breuk met den bal was zamengegroeid, om niet te ſpreken van zoo vele groote mannen, die in hunne edelmoedige aanteekeningen hunne onzekerheid, zelfs in eene enkele Netbreuk, in de ware kenmerken beleden hebben.

Darm- en Waterbreuk.

§. 145.

Dit zamengeſteld gebrek zegt ROUGEMONT is zeer verſchillend, betrekkelijk de plaats waar het vocht zich ophoudt; in het algemeen bedriegt men zich zelden aangaande de aanwezig zijnde vloeiſtof, evenwel kan het plaats hebben; het is daarom zeer noodzakelijk, alvorens

men hier over beslist, alle omstandigheden naauwkeurig te onderzoeken, en het is daarom dat wij hier de bijzondere soorten der Waterbreuken met de Darmbreuk zullen verklaren, en door waarnemingen bevestigen.

De Darm- en Waterbreuk van den Bal.

§. 146.

Eene Waterbreuk van den bal wordt bij eene aangeborene Darmbreuk, zo dezelve daar ooit mede konde gepaard gaan, niet gekend. Wanneer de darm tot op den bal is neergezonken, heeft er echter geene aangeborene breuk plaats, en zijn de ballen voor de onderzoeking geschikt, dan is bij de aanraking de door ons §. 20. opgegevene pijnlijke zwaarte des bals, welke de strekking der Zaadstreng volgt, en de van den buikring gemakkelijk te volgene zwelling, met eene tusschenruimte tusschen deze zwelling en den bal, de ware kenmerken dezer gebreken.

De Darm- en Waterbreuk van den Schederok.

§. 147.

De Waterbreuk van den schederok der ballen, en de Darmbreuk; zijn zeer gemakkelijk te

onderſcheiden, zegt ROUGEMONT, (*f*) dikwijls kan men de Darmbreuk inbrengen, en als dan ontdekt men de Waterbreuk; of men ledigt de Waterbreuk door de aftapping, en men ontdekt gemakkelijk de natuur der breuk.

Laat ons eenige van de voorhanden zijnde waarnemingen bijdragen, op dat men oordeele, hoe dit gemakkelijk te kennen is.

MONBALON, (*g*) door dien zelfden ROUGEMONT aangehaald, heeft eene zeer groote breuk in een kind van zeven jaren waargenomen; bij het eerſte onderzoek voelde hij eenen zak en hield dezen voor eene Water- en Darmbreuk, maar na eenige dagen rust, verdween deze zak, en bij de operatie vond men dat het niet anders was dan het *Intestinum Coecum*, welke waarſchijnlijk bij het eerſte onderzoek, met water en lucht was gevuld geweest. Het zeldzame geval in de briefwisſeling, tusſchen de Hoogleeraren VAN GEUNS en BONN (*h*) deed de roodachtige, pijnlijke zwelling van de regterliesch omtrent den ring der buikſpieren, en eene andere wekere, min pijnlijke zwelling, welke zich van de liesch over den regter balzak uitſtrekte, den

(*f*) L. C. pag. 456.

(*g*) *Journ. de Med. Tom.* 40. *pag.* 525.

(*h*) *Hollandſche Maatſchappij*, 20 *Deel* 4 *Stuk*, *bladz.* 445.

eerstgenoemden Hoogleeraar besluiten, dat er eene Darm- en Waterbreuk aanwezig was, terwijl het nader onderzoek des laatstgenoemden Hoogleeraars bewees, dat de Darmbreuk door de Waterbreuk dóór en boven den buikring opgestuwd, en de darm binnen den buik door den hals des Breukzaks bekneld was. Deze twee waarnemingen botsen tegen elkanderen, met betrekking tot het ware kenmerk, dat men altoos in twijfelachtige gebreken, waar de darm niet kan binnen gebragt worden, in eenen regt opstaanden stand moet onderzoeken. In groote verouderde Water- en Darmbreuken is het onmogelijk derzelver aanzijn te verzekeren. —

De Darm- en Waterbreuk van de Zaadstreng.

§. 148.

Eene Waterbreuk van de Zaadstreng en Darmbreuk, zegt COOPER, (*i*) zijn moeijelijk van den anderen te onderscheiden, vooral wanneer dezelve kort aan of in den buikring gelegen zijn; men herinnere zich de in §. 125. aangehaalde

(*i*) L. C. pag. 8.

waarnemingen, en laten wij er nog eene enkele bijvoegen: HERMAN verhaaldt dat na de vermindering van het volumen eener breuk, eene zachte zwelling overbleef aan het bovenste gedeelte van den balzak, welke hij, gelijk vele andere Heelmeesters, voor eene Waterbreuk van de Zaadstreng hield; doch de dood van den lijder, welke kort daarop volgde, deed hem zijne dwaling bemerken. Deze vermoede Waterbreuk was alleen de zak van het *Coecum*, die niet terug kon gebragt worden. BELL maakt geen zwarigheid te verklaren, dat men, wanneer men niet met de grootste oplettendheid het onderzoek in het werk stelt, zeer gemakkelijk de Waterbreuk van de Zaadstreng, voor eene Darmbreuk kan aanzien, en bij SCHMUCKER (*k*) leest men werkelijk de laatstaangevoerde dwaling. LEDRAN (*l*) behandelde eenen lijder, die eene maand te voren, door ARNAUD eenen breukband voor eene welingebragte regte breuk was aangedaan, en op dien tijd klaagde over eene pijn in de Zaadstreng, welke ook na eenige dagen wederom verminderde, doch er vormde zich een gezwel bene-

(*k*) SCHMUCKER, *Heelkundige Mengelschriften.*
(*l*) *Obs. de Chir. Tom.* 2. *pag.* 75.

den de liesch, hetwelk van tijd tot tijd zoo groot werd als een meloen, en daar ARNAUD de vochtgolving ontdekte, tapte hij er eenig water uit, het gezwel verminderde voor een gedeelte, het resteerende was zeer hard, toen de zieke in *La Charite* onder de behandeling van LEDRAN gebragt werd: de aard van het gezwel was zeer duister; uit de behandeling van ARNAUD kan men duidelijk opmaken, dat er eene breuk aanwezig moest zijn geweest, en dat de toeneming van het gezwel eene aanvulling van vocht zijn moest, men konde den gezonden bal zeer wel onderſcheiden, dan over den aard en natuur des gezwels konde men met geene zekerheid oordeelen, men prees de operatie aan, deze wierd volbragt en bij de doorſnijding van het gezwel ontdekte LEDRAN drie afzonderlijke Waterbreuken, eene in den breukzak, en de tweede tusſchen den breukzak en de *Cremaster*, terwijl de derde zich onder den witten rok bevond.

Het zoude overbodig zijn, meerdere voorbeelden tot ſtaving van ons geſtelde aantevoeren, de aangevoerde zijn belangrijk en door mannen aangeteekend en waargenomen, wier uitſtekende kunde in dit vak zoo alles afdoende zijn, dat dezelve in geen twijfel getrokken zullen worden.

De

De Darm- en Waterbreuk van het Celwijsweeffel.

§. 149.

De Waterbreuk van het celwijsweeffel van den Balzak en de Darmbreuk, zijn vrij duidelijk, wanneer de uitzetting niet te groot is, uit die teekenen te kennen, welke wij §. 24. van deze Waterbreuk hebben opgegeven, gepaard met een gepast en bedaard onderzoek van den buikring. Is deze echter zeer groot, dan zal het geval, 't welk wij in de Darm-Net en Waterbreuk moeten aanvoeren, ons van de moeijelijkheid overtuigen.

Hier uit blijkt het dus, dat in eene matige waterophooping in het celwijsweeffel van den balzak, welke door de ons opgegevene eigenaardige kenmerken duidelijk kan worden gekend, en de teekenen door ons aangewezen, ten einde de Darmbreuk te leeren kennen, genoegzaam in ftaat zijn, dit zamengefteld gebrek te leeren kennen; maar ook dat eene groote Waterbreuk van dezen aard, welke zich van den buikring tot aan de voorhuid uitftrekt, met meerdere omzigtigheid onderzocht en behandeld moet worden; want zegt de laatstgenoemde fchrijver, „ eene zulke ophooping „ brengt fomtijds zware toevallen voort, die

„ men veel door de doorbooring kan vermin-
„ deren.

De Darm- en Waterbreuk van eenen bijzonderen aard.

§. 150.

Eene Darmbreuk, welke zamengefteld is met die bijzondere Waterbreuk, welke wij §. 25. hebben befchreven, wordt zeer gemakkelijk gekend door het leggen van den lijder, in eene horifontale ligging, waarbij alsdan het water door eene matige drukking in de holligheid van den buik keert. Bij ARNAUD leest men onderfcheidene waarnemingen van dezen aard, waar het water uit den fchederok der ballen bij aangeborene breuken, tot in den buik gemakkelijk kon terug gebragt worden, en de darm alsdan bij die kenmerken, als wij §. 115. hebben opgegeven, wordt erkend.

Net- en Waterbreuk van den Bal.

§. 151.

Eene Netbreuk met eene Waterbreuk van den bal, heeft plaats, wanneer de breuk, of liever de oorzaak aangeboren, en het Net met den

bal vereënigd is, zoo als men geboekt, en door PIPELET (*m*) waargenomen vindt, waar het Net, dat in den balzak was nedergedaald, zoodanig om den bal was geslingerd, dat dezelve tweemaal zoo groot als natuurlijk scheen. Deze zamengestelde breuk, zeggen wij, is veel moeijelijker dan de Darm- en Waterbreuk van dezen aard te onderkennen, vooral in eenen staat van beklemming, zonder deze vermindert de Netbreuk wel eens, en wordt wederom grooter, en als dan zal een welgeoeffende hand dezelve wel eens erkennen. Eenmaal nam ik dit gebrek in eenen boeren werkman waar, waar de toevallen mij tot de kunstbewerking noodzaakten, zonder vóór de operatie te weten welke de bestanddeelen der breuk waren. Eene ontaarde Zaadstreng deed zich als het ware op het gevoel voor, en de toevallen eener beklemde breuk overtuigden mij zigtbaar van het aanzijn derzelve; ik verrigte met alle oplettendheid de kunstbewerking, en het was hier dat ik van het aanzijn dezer twee gebreken werd verzekerd; een langwerpig gedeelte Net, dat tot op den bal was nedergezonken, en de strekking der Zaadstreng volgde, deed zich al spoedig voor het oog op; daar nu

(*m*) *Mem. de L'acad. de Chirurgie de Paris*, *Tom. XV. pag.* 34.

dit gedeelte gezond was, doorſneed ik den buikring en bragt hetzelve met veel moeite binnen, en daar ik eene meer dan gewoone grootte van den bal bij het gevoel vermoed had, onderzocht ik denzelven, en vond hem zeer zacht gezwollen; er deed zich een gevoel van vocht op, en ik doorſtak denzelven, ontlaste ruim eene once water, doch daar de lijder ſedert eenige jaren aan ziekte gezukkeld had, waardoor de natuurlijke en levenswerkingen waren ondermijnd, ſtierf hij den elfden dag na de operatie aan eene verſtopping in den onderbuik, welke door geene der bekende middelen was opteruimen. (*n*) Is nu de oorzaak der breuk niet aangeboren, dan is het vrije gevoel van den bal met de kenmerken eener Waterbreuk, door ons §. 20. opgegeven; als mede de eigenaardige kenmerken eener Netbreuk door ons §. 111. beſchreven, genoegzaam in ſtaat deze zamengeſtelde gebreken te leeren kennen.

(*n*) Ik heb aan vijftien perſonen breukſnijdingen verrigt, waarvan er zes zijn overleden, en juist alle aan eene belette ontlasting van drekſtoffen, dat mij altoos doet nadenken, en ik kan tot nog toe maar geene reden voor dezelve vinden, wijl bij het grootſte gedeelte de toevallen na de operatie weken.

Net- en Waterbreuk van den Schederok.

§. 152.

De ware en eigenaardige kenmerken eener Net- en Waterbreuk van den ſchederok der ballen hangen van den aard en de natuur dezer beide gebreken af; de volgende voorbeelden zullen ons genoegzaam hiervan verzekeren. HAVER en LOGGER (*o*) behandelden een zeer duister gezwel in de regter Liesch en Balzak, waarmede enkele toevallen eener beklemde breuk gepaard gingen, en welk gezwel eene peersgewijze gedaante had en met een dun beginſel als een koort uit den buikring voortkwam; op deze plaats nu was het gezwel deegachtig en ongelijk, maar in derzelver onderſte en breedſte gedeelte, was de vochtgolving duidelijk; ook konde men den bal zeer wel onderſcheiden; dit alles werd niet weinig opgehelderd door het verhaal van den lijder, dat hij in zijne jeugd eene breuk aan die zelfde zijde gedragen had, welke daarna genezen ſcheen, terwijl in het vervolg van tijd een ander gezwel was ontſtaan, waarvoor men hem een ſchortband had doen dragen; eene en andere omſtandigheden deden gemelden Heelmeester

(*o*) *Aard en verſcheidenheid der Breuken*, §. 29. *pag.* 178.

vermoeden, (en dit vermoeden ruste nagenoeg op wiskunſtige gronden) eene aangeborene breuk met eene Waterbreuk zamengeſteld te vinden, zonder nogthans zeker te zijn waar het vocht zich ophield, dan bij de operatie wanneer de Waterbreuk in den ſchederok en achter deze eene Netbreuk, welke aan de Zaadſtreng en buikring was vastgegroeid, gevonden werd.

In dit geval waren de kenmerken zeer duidelijk, immers men wierd vochtgolving gewaar en er waren reeds toevallen van beklemming, terwijl de lijder tot adſtructie van dit alles nagenoeg de eigenaardige kenmerken zelven opgaf. — Maar een ander geval, dat door OTTO (*p*) is waargenomen, en van het voorgaande geheel verſchilt, is, dat deze Heelmeester, na dat hij eenen geruimen tijd, alle uit- en inwendige middelen vruchteloos beproefd had, de konstbewerking verrigte aan eene groote Netbreuk, welke 15 duimen omtrek en een voet lengte had, met eenen peesachtigen zak, welke de ſchederok der Zaadvaten was, die de doorgezakte deelen bevatten; de bal was zeer klein; bij de doorſnijding nu van dezen zak kwam de Breukzak te voorſchijn, welke zeer dun en doorſchijnend

(*p*) SCHMUCKER, *Heelkundige Mengelſchriften*, 3 *Deel*, *pag.* 211 *en volgende*.

was, zoo dat men het Net duidelijk konde zien, het was onmogelijk de beide rokken van elkanderen te ſcheiden, waarom zij beiden te gelijk geopend werden, en men ontlaste twee oncen geelachtige weij, en daar nu zijn Edele de opening niet konde vervolgen, maakte hij lager eene andere opening, welke wederom wel zestien oncen van het evengenoemde vocht uitgaf; het Net dat in de breuk gelegen was, ſtrekte zich uit van den buikring tot aan den bodem des Breukszaks en was vast aan de Breukzak vereenigd, zoo dat het op geene manier van elkanderen te ſcheiden was; daar het nu even zoo onmogelijk was, het Net van den Breukzak te ſcheiden, als de Breukzak van den ſchederok der Zaadvaten, zonder de vaten te kwetſen, doorſtak Hij, met oogmerk om de Zaadvaten te vermijden, den ſchederok der Zaadvaten, benevens den Breukzak digt aan den buikring, en nam zoo veel van het knoestachtig Net en den Breukzak weg als mogelijk was, verbond de wond, bragt den lijder te bed, waarna hij volkomen herſtelde; zoo vond LAMORIE (*q*) gelijk wij §. 125. gezegt hebben, het Net met verſcheiden Waterblaasjes voorzien, zoo maakt ARNAUD (*r*) onder an-

(*q*) *Mem. de L'acad. Royal. de Chirurg. Tom.* 8.
(*r*) *Ib. Mem. de Chirurg. pag.* 553.

deren van drie ſchommelende waterblazen in eene Netbreuk gewag, welke elk afzonderlijk door de *troisquar* wierden ontlast.

Wanneer deze zamengeſtelde gebreken bij kinderen plaats hebben, is zulks allermoeijelijkst; immers zegt WARNER, door ons §. 20. aangehaald, „ het Net kan ſomtijds zoo doorſchij„ nend zijn, dat een zeer ervaren Heelmeester „ hetzelve eens voor eene Waterbreuk aanzag." — En dit word nog nader bevestigd door den ſtraksgenoemde LAMORIE (*s*) waar men de inſnijding deed, ten einde eene Waterbreuk te genezen, en eene Netbreuk vond.

Uit dit een en ander zal het nu zonneklaar blijken, dat deze verſchillende omſtandigheden, ook verſchillende moeijelijkheden in het duidelijk verklaren der eigenaardige kenmerken dezer zamengeſtelde gebreken daarſtellen. Immers wanneer men vochtgolving gewaar wordt, en van eene voorafgegane breuk kennis draagt, zoo als in het geval van HAVER en LOGGER, kan men nog niet bepaaldelijk verklaren, welke deelen er bij de Waterbreuk aanwezig zijn, en wanneer men al van eene Net- en Waterbreuk verzekerd is, is men nog niet zeker of dit water in, of buiten het Net zich ophoudt, met uitzondering echter van een enkel zeldzaam tast en zichtbaar gevoel.

(*s*) *L. C. pag.* 455.

Net- en Waterbreuk van de Zaadstreng.

§. 153.

Eene verzameling van water in den schederok der Zaadvaten, zegt LOGGER (*t*), bij eene breuk is zeer moeijelijk te onderscheiden; door de beschouwing der voorafgaande of tegenwoordig zijnde teekenen van eene breuk en de golvende beweging van het gezwel, wordt men alleenlijk verzekert, dat er eene breuk en eene Waterbreuk plaats heeft, zonder dat men met zekerheid kan bepalen, of het water in den Breukzak, door het buikvlies gevormd, bevat is, of in den schedenrok der Zaadvaten; de bal word meestal aan het achterste en onderste van het gezwel waargenomen. En tot meerder bewijs van dit gestelde brengt de schrijver het geval door LEDRAN en ARNAUD waargenomen, en door ons §. 147. aangestipt, bij.

En kunnen wij nu niet met grond nog eens herhalen, hetgeen wij uit de monden van die twee voornaame Heelkundigen, SCHMUCKER en BELL §. 99. gezegd hebben, namelijk dat men niet voorzigtig genoeg kan zijn in het onderzoeken dezer gebreken, want dat men

(*t*) L. C. pag. 455.

zeer gemakkelijk, *eene Waterbreuk van de Zaadſtreng voor een Lieschbreuk kan aanzien.*

Laat ik het geval door WEYDELEN (*u*) waargenomen, er ten ſlotte nog bijvoegen, die, bij het openen eener beklemde breuk, eene Waterbreuk van den ſchedenrok der Zaadvaten vond, welke meer dan vier oncen vocht inhield. Men leze ten overvloede wat de in dit ſtuk onvergelijkende COOPER (*v*) zegt, en alsdan zal niemand over de moeijelijkheid en bijna onmogelijkheid van eenen algemeenen kennelijken regel, in dit zamengeſteld gebrek, een nader betoog vorderen.

Net- en Waterbreuk van het Celwijsweefſel.

§. 154.

Al hetgeen wij §. 148. met betrekking tot de Darm- en Waterbreuk gezegd hebben, kan ook in dezen op de Netbreuk worden toegepast, waarom wij dezelve dan ook alzoo verder met ſtilzwijgen zullen voorbijgaan, desgelijks ook de Net Waterbreuk van eenen bijzonderen aard.

Darm- of Netbreuk met eene Bloedbreuk.

§. 155.

Het zoude onzes erachtens, overbodig zijn, van

(*u*) *Holl. Maatſchappij*, 20 *D.* 2 *St. pag.* 159.
(*v*) *Heelk. Mengelſchriften*, 2 *D. pag.* 121.

elke dezer, eene afzonderlijke beſchrijving te geven, wijl dezelve dadelijk gekend worden, wanneer de Bloedbreuk met de Darm of het Net is zamengeſteld, en wanneer deze bij de ingewanden te gelijk met dezelve ontſtaan, alsdan herinneren wij aan het §. 143. beſchrevene: deze gebreken, zeggen wij, worden dadelijk gekend, door de inachtneming van de oorzaak der Bloedbreuk, en het geregeld en bedaard onderzoek van den buikring, in het geval der breuk, gevoegd bij naauwkeurige ondervragingen aan den lijder, over de al of niet vooraf aanwezig geweest zijnde breuk. Immers moet er meestal eene mechaniſche oorzaak aanwezig zijn, om de Bloedbreuk te vormen, en deze gevormd zijnde, zakt zij even als de Waterbreuk naar den grond van het *Scrotum*, terwijl de Darm of het Net, of beiden van den buikring hun begin nemen. Word nu door die zelfde oorzaak, te gelijk eene breuk gevormd, dan ook is deze dadelijk met zoodanige toevallen verbonden, dat aangaande het beſtaan dezer gebreken geen twijfel meer overig blijft.

Darm- of Netbreuk met eene Zaadbreuk.

§. 156.

Dat de Zaadbreuk geene de minſte veranderingen te weeg brengt in het welonderſchei-

den der Net- en Darmbreuk, wanneer dezelve hier mede verbonden is, dan eene meer of min uitgezette pijnlijke bal, welke door een behoorlijk onderzoek naar de oorzaak dadelijk in derzelver waren aard wordt gekend, zal men gemakkelijk begrijpen.

Darm- en Vleeschbreuk.

§. 157.

Van meer belang is eene Darmbreuk met eene Vleeschbreuk zamengesteld, zoo in derzelver eigenaardige kenmerken, als in derzelver behandeling; dan over dit laatste ter geschikter plaats nader. De volgende merkwaardige voorbeelden zullen ons tot derzelver onderscheiding genoegzame regelen aan de hand geven, die hoezeer men over deze met den anderen verschilt, ons in staat zullen stellen deze belangrijke gebreken uit het regte oogpunt te beschouwen, dat is uit een voorzigtig, en in alle opzigten belangrijk oogpunt. ROUGEMONT (*w*) teekent een geval aan, door WHITE waargenomen, waar de laatstgenoemde Heelmeester de operatie verrigte aan een gezwel van den Balzak, welk in twintig jaren zulk eene verbazende omtrek had

(*w*) L. C. pag. 460.

gekregen, dat hetzelve tot op de knieën hing; in het bovenſte gedeelte van het gezwel vond hij de ingewanden, welke binnen gebragt werden, terwijl het onderſte gedeelte zamengeſteld was uit eenen verharden gezwollen bal, die de grootte had van een mans hoofd, de bal wierd weggenomen, en de lijder herſtelde binnen korten tijd.

Een tweede, niet minder belangrijk, geval door denzelfden ROUGEMONT abuſivelijk uit het I deel pag. 225. van de Hollandſchen Maatſchappij aangehaald en door ZWENKE (x) waargenomen, waar de laatstgenoemde eene Lieschbreuk liet opereeren, welke niet beklemd was, en waar het wormswijze aanhangſel van het *Coecum* met een verharden en gezwollen bal vereenigd was; de bal werd weggenomen en de lijder herſteld. Onmiddelijk laat diezelfde ROUGEMONT daarop volgen, „ ondanks dezen uitſlag moet „ men niet vergeten, dat het zeer gevaarlijk is, „ eene breuk te opereeren, welke niet beklemd „ is." Laat ons, eer wij verder voortgaan, en de meer zamengeſtelde opgeven, nu vooraf nog een enkel woord over eene zamengeſtelde breuk handelen, welke hoezeer in ſommige opzigten met deze overëenkomt, echter in anderen verbazend verſchilt, ik bedoel de volgende

(x) *Holl. Maatſchappij*, 4 *D. pag.* 133.

Net- en Vleeschbreuk.

§. 158.

Het onderſcheid tusſchen eene Darm-, Net- en Vleeschbreuk is, in ſommige gevallen, zeer klein, in anderen wederom verbazend groot, en dit van den anderen hemelsbreed afwijkend verſchijnſel, hangt van den ſtaat der behoudene deelen af, immers hij die twijfelt, of het Net voor verſcheidene en onderſcheidene ziekten vatbaar is, leze de uitmuntende verhandeling nopens dit ſtuk van PORTAL (*y*) en alsdan zal hij nimmer in twijfel trekken, of het mogelijk was, een ontaard Net voor eene Vleeschbreuk aantezien; zonder te gewagen van andere miswijzingen, welke door de geoeffendſte mannen zijn erkend. Eenige voorbeelden zullen genoeg zijn, ons hier van ten volle te verzekeren. MERY (*z*) vond het Net zoodanig verhard en met den bal vereenigd, dat hij het voor eene Vleeschbreuk aanzag. — SONDERHOFF (*a*) vond het groote Net in eene breuk, welke geheel als een kogel was zamengeſteld. — HORN (*b*) vond het Net

(*y*) *Mem. de l'Acad. Royal des Sciences de Paris.*

(*z*) *Mem. de l'Acad. des Sciences* 1710.

(*a*) SCHMUCKER, *Heelk. Mengelſ.* 3 *D. pl.* 255.

(*b*) SCHMUCKER, *ib.* 3 *D. bl.* 207.

geheel vleeschachtig, het welke hij veronderſtelde eene verouderde Netbreuk geweest te zijn; BOSSIUS na SCHMUCKER, en anderen hebben dit meer dan eens waargenomen.

Nog een enkeld voorbeeld van meer zamengeſtelde gebreken van dezen aard, op dat wij op grond ons beſluit daarſtellen, is het allerbelangrijkst gebrek van den ſtraks genoemden SONDERHOFF. (*c*) Hij opereerde eene Darm, Net- en Vleeschbreuk, welke na den ſlag van een paard, in vroegere jaren veroorzaakt was, en door onderſcheidene banden met den bal waren zamengegroeid; de bal werd weggenomen en woog 1½ ℔, en bij het onderzoek van denzelven bleek het, dat hij geheel vernield, en in vakjes van kraakbeen overgegaan was.

GRIPPONIUS (*d*) opende den Balzak van een Savoyaard, in de veronderſtelling dat hij eene Waterbreuk opende, en vond tot zijne verwondering eene zamengroeijing van den bal en Zaadvaten, welke in eenen kwaadaardige kanker veranderden, waaraan de lijder ſtierf. Eene der belangrijkſte zamenſtelling eener breuk vind men bij COOPER (*e*) waar twee Waterbreu-

(*c*) SCHMUCKER, *Heelk. Mengelſ.* 3 D *pag.* 236.

(*d*) *Bij* HILDANUS, *Heelk. aanmerking*, 2 *D. pag.* 17.

(*e*) *L. C. pag.* 9.

ken, twee ontaarde ballen en eene groote breuk aan de linker, en eindelijk eene kleine breuk aan de regterzijde plaats hadden, eindelijk wie gaat geene koude huivering over de ledenmaten, bij het lezen der waarneming van POTT (*f*) waar gemelde Heelmeester verhaaldt, dat hij een gezonden bal zag uitſnijden, bij eene eenvoudige Waterbreuk van den ſchedenrok, omdat men denzelven als ontaard beſchouwde.

Zal het nu wel nodig zijn meerdere of andere voorbeelden aantevoeren, om te betoogen dat, hoe meer zamengeſteld, en hoe meer verouderd het ongemak, des te moeijelijker te verklaren zij, en dat de dwalingen van groote mannen ons hier van verzekeren, duldt geene tegenſpraak, waaruit wij al wederom het nuttige van eene bedaarde en voorzigtige handelwijze ontwaren, door welke wij, wanneer deze gebreken niet verouderd zijn, vrij duidelijk zullen gewaar worden (wanneer er eene Darm- en Vleeschbreuk aanwezig zijn) dat een verharde en vergroote bal in het onderſte gedeelte van het *Scrotum* aanwezig is, welke door eene meerdere drukking op dezelven eene pijn doet gewaar worden, alleen de ballen bij de aanraking eigen, en voorts dat men van den buikring af, tot in de

(*f*) *Treatiſe on the Hydrocele, pag.* 233.

de Liesch- of Balzak, of onmiddelijk op den bal eene veerkrachtige zwelling zal gewaar worden, welke bij eene meerdere drukking dit gevoel *per conſenſum* aan de ingewanden van den buik mededeeldt, terwijl bij eene Net, in plaats van Darmbreuk, dit veerkrachtig gezwel, in een meer vaster moet gezocht worden; en eindelijk wanneer Darm en Net te gelijk aanwezig zijn, met eene Vleeschbreuk, dat dan het gebrek maar zelden, *a priori*, ſtellig kan worden verklaard; in alle gevallen verlieze men nimmer de algemeene kenmerken der breuken, en het onderſcheid van de plaats der beginſelen van deze verſchillende, en alsdan vereenigde gebreken, uit het oog, en dit doende zal men zelden, dan in verouderde, en meer zamengeſtelde gebreken voor eene gezonde uitſpraak verlegen ſtaan, zonder nogthans die bijzonderheden te kunnen verklaren, welke wij uit deze en gene waarneming van deszelfs aanzijn hebben leeren kennen; doch bij de operatie, en bij de herinneringe aan deze, dadelijk kunnen worden erkend; de door ons opgegevene, waarlijk groote mannen, waren ieder in hun geval huiverig vooraf eene ſtellige uitſpraak te doen, en wij zijn niet vermetel genoeg, om algemeene onderkennings-regelen voor te ſchrijven, die de toets bij de verſchillende, en van de andere afwijkende van dezen aard

niet kunnen doorſtaan, voor mingeoeffenden ſchadelijk en voor bekwame ma..en als door deszelfs gebrekkigheid overbodig, moeten worden beſchouwd.

Darm- en Etterbreuk.

§. 159.

Eene andere belangrijke zamenſtelling der ware en valſche breuken, en welke al wederom, even als de in de bovenbeſchreven §. overeenkomſtig of verandering der Darm of Net, met eene Etterbreuk uit den ſtaat der in de breuk bevat wordende deelen, en de plaats derzelven moet verklaard worden. Immers komt er het op aan, waar de etter zijne zitplaats heeft, en wat de oorzaak der verettering is? Niet zelden vindt men in de Netbreuk zelve eene verettering, welke of het gevolg der beklemming, of zonder deze het gevolg eener mechaniſche oorzaak, of zonder beiden, eene verplaatſing van ziekteſtof zijn kan, welke de natuur daar neer legt — ontſteking en daarna verettering daarſteldt, en eindelijk in den bal- of balzak wordt opgehoopt. De volgende voorbeelden zullen derzelver bijzonder beſtaan duidelijk leeren kennen, waarop wij alsdan, zoo

klaar mogelijk, de kenmerken dezer onderſcheidene gebreken beſchrijven zullen.

BOURIËNNE (*g*) maakt van een belangrijk voorbeeld gewag van deze Darm- en Etterbreuk, welke elf jaren was aanwezig geweest, en zich van den buikring tot den grond des balzaks uitſtrekte, en in eenen bijzonderen zak beſloten was; de Zaadſtreng en de bal waren gezond bij de operatie, doch de lijder ſtierf den tweeëntwintigſten dag na dezelve.

PETERSEN (*h*) zag eene beklemde breuk behandelen, welke voor een Ettergezwel was aangezien, als zoodanig bevorderde men door pappen de verettering, dit gelukte ook, het gezwel brak open, er ontlaste zich etter met drekſtoffen vermengd, waarna de wond wederom geheeld werd: doch maar een zeer korten tijd, er kwam eene verſtopping in den buik en de lijder ſtierf. — Zoo vondt HORN (*i*) bij eene beklemde Balzaksbreuk in den Breukzak een menigte ſtinkenden etter. TARCY (*k*) opereerde eene Lieschbreuk, waarbij eene menigte etters

(*g*) *Journ. de Med. Tom. XXXVI.*

(*h*) *Geſchichte und Verſuche eines chirurgiſche und privat Geſelſchaffs zu Koppenhagen* 1774.

(*i*) SCHMUCKER, *Heelkundige Mengelſchriften*, 3 *D. bladz.* 260.

(*k*) *Mem. de l'Acad. des Sciences* 1722.

met verscheidene beentjes ontlast werden, en ALIX (l) vondt bij eene vrouw, na eene moeijelijke verlossing, eene Etterbreuk met een dieplegend hard gezwel, en, na eenige dagen, wanneer de wond zuiver was, ontdekte men de darm, waarna de lijderes gelukkig werd hersteld; dan, maar een zeer korten tijd na deze herstelling, ontstond er op nieuw een Ettergezwel; men opende ook dit weder, en vondt in hetzelve eene wiek, welke door onvoorzigtigheid bij de voorgaande behandeling was achtergebleven. —

Uit dit een en ander blijkt het duidelijk, dat eene Darm- en Etterbreuk, zonder de bekende toevallen der beklemming, ontstaan kan, doch deze zijn even zoo min algemeene regelen, als die welke wij te gelijk zullen voorschrijven, wanneer wij de Net- en Etterbreuk zullen hebben behandeld.

Net- en Etterbreuk.

§. 160.

Even gelijk eene Darm- en Etterbreuk bestaan kan, even zoo wel kan er eene Net- en Etterbreuk aanwezig zijn, welke in verscheiden-

(l) *Observ. Chirurg.* 1770.

heid der oorzaak en plaats des etters van de voorgaande verſchilt. Hier in dit ingewand zelf kan de zitplaats des etters zijn, dat bij eene Darmbreuk nimmer kan plaats hebben; een enkeld voorbeeld zal dit ons geſtelde genoegzaam bevestigen. YOYAND (*m*), door ROUGEMONT overgenomen uit het *Journal de Medicine*, *tom.* 66. *pag.* 42 *ſeq* nam het volgend merkwaardig geval waar: een Water- en Darmbreuk, welke tot verſterving dreigden, en waarbij de pijn ondragelijk was, beſloot men het *Scrotum* te doorbooren, bij de eerſte ontlasting tapte men 18 ℔ ſcherp vocht af, — na verloop van acht dagen deed men de tweede en ontlaste 14 ℔ bloedig ſcherp vocht, — en vijf dagen daarna de derde, waarbij 10 ℔ etter, met ſcherp vocht vermengd, ontlast werd; de toevallen ſchenen na deze laatſte ontlasting te verminderen, en dit duurde vier dagen; doch weldra verheften dezelve weder en de lijder ſtierf acht dagen na de laatſte doorbooring. Bij de opening van het lijk vondt men de geheele zwelling in *gangraena* overgegaan, de bal kankerachtig en wegende 3 ℔, en de ingewanden waren ter lengte van 11 duimen buiten den buik, de lever was ontaard en hard ge-

(*m*) ROUGEMONT, *Traité des Hernies*, 1 *D. bl.* 461.

zwollen. — SCHMUCKER (*n*) maakt van eene beklemde Netbreuk gewag, waar het beklemde gedeelte Nets door de verettering was afgefcheiden. — Zoo zag COOPER (*o*) bij eene vrouw in eene verouderde en niet inbrengbare Netbreuk, te gelijk eene Etterbreuk.

Laat ons nu in het algemeen met betrekking der Etterbreuk, zonder inachtneeming door welk ingewand dezelve is zamengefteld, nog een paar voorbeelden aanvoeren, welke bij voornaame mannen de grootfte miswijzingen voortbragten. VERDIER, door ons §. 105. aangehaald, behandelde eene door hem zelven gefustineerde Etterbreuk, maar bij de operatie bleek, dat het niet dan eene ophooping van pis, eene valfche Waterbreuk was. — GROSS (*p*), om van geene anderen meer te fpreken, dacht dat hij eene Etterbreuk opende, doch vondt den fcheden-rok geheel bedorven terwijl er zich een aanmerkelijk gedeelte van den vernielden fchederok eenige dagen daarna ontlaste.

Uit al hetgeen wij nu §. 158—159 gezien hebben, blijkt het dat alle deze breuken, ja alle Ettergezwellen, welke op deze plaatfen haren zitplaats nemen, zoo fpoedig mogelijk

(*n*) *Heelkundige Mengelfchriften* 2 *D. bladz.* 161.
(*o*) L. C. pag. 16.
(*p*) SCHMUCKER, *Heelk. Mengelf.* 2 *D. pag.* 299.

moeten geopend worden, ten einde vóór te komen, hetgeen door LEDRAN (q) is waargenomen, dat de etter in den buik tot aan de maag opklimt en den dood daarstelt.

Wanneer men nu met een bedaard onderzoek, alle voorafgegane en aanwezig zijnde omstandigheden, in acht neemt, dan zal men uit de voorafgegane oorzaken, welke de Etterbreuk daarstellen, vergeleken met eene aanwezig zijnde breuk, gemakkelijk eene Darm- of Net- met eene Etterbreuk van den bal leeren kennen, immers de voorafgegane ziekten van eenen ontstekingachtigen aard, gevoegd bij de vergroote en pijnlijke zwelling van den bal en daaraan verbondene toevallen, zullen ons, zoo wel als de elastieke zwelling, welke van den buikring afkomt en de strekking der Zaadstreng volgt, deze twee zamengestelde gebreken gemakkelijk leeren kennen; is de etter nu in den balzak opgehoopt, is dezelve in zijne beginselen, even zoo wel door de uitzetting des balzaks, in een kunstmatig onderzoek van den buikring te onderscheiden; dan bevindt zich deze in eenen meergevorderden staat, zoo, dat de etter tegen of in den buikring dringt, of dat de etter tot in de cellen van het Net is opgehoopt; dan voorzeker zijn derzelver welonderscheidings-

(q) *Heelkundige Waarneming*, 2 D. *Waarn.* 63.

kenmerken zeer duister; wanneer er echter eene ware breuk eenigen tijd te voren is aanwezig geweest, en de Etterbreuk wordt door de voorafgegane ontstekingaardige ziekte, als mede door de andere kenmerken erkend, dan zal het geene moeite kosten eene gegronde uitspraak te doen. Dan hoezeer deze aangeduide kenmerken, in de daarbij opgegeven gevallen dienstbaar zijn, zoo zijn dezelve in de meeste door ons opgegevene waarnemingen niet toepasselijk, en niet zoodanig, dat dezelve groote mannen hebben doen dwalen; men herleze het geval van VERDIER en GROSS. — Het is dus op grond hiervan, dat wij met bescheidenheid vragen, hoe is het nu mogelijk, dat er algemeene karakteristieke kenmerken kunnen worden opgegeven, welke dit zamengesteld gebrek, *a priori*, in deszelfs waren aard en eigenschappen kunnen leeren kennen; waarom wij dan ook deze afdeeling met aanbeveeling van een zorgvuldig onderzoek dezer gebreken, vooral wanneer er teekenen van beklemming aanwezig zijn, sluiten.

Darm- of Netbreuk met eene Vetbreuk.

§. 161.

Wij hebben deze ware breuken bij den anderen genomen, in de eerste plaats om dat

dezelve, om het even, welken geene gemeenschap met de Vetbreuk hebben; en in de tweede plaats, omdat het laatstgenoemde ongemak geene gevaarlijke bijkomende omstandigheden aanbrengt, en altoos een langzamen, en dus wel te onder kennen voortgang heeft, en eene strekking meer oppervlakkig of liever uitwendig dan die der ware breuken, terwijl hetzelfde ongemak niet zelden als een natuurlijke breukband dient in eenen meergevorderden staat, zoo als het door ons aangehaalde op §. 117. welken den band van POUPART zoodanig bedekte, en zoodanig eene vastheid en volheid aan de daar ondergaande opening bezorgde, dat het onmogelijk was, dat er iets der ingewanden konde doorkruipen, integendeel meer vrees voor drukking op de dijevaten te voeden ware.

Wanneer alzoo eene Darm of Netbreuk met eene Vetbreuk is zamengesteld, waarvan mij geene voorbeelden bekend zijn, en welligt om de door ons boven aangevoerde reden, dan moeten dezelve gekend worden uit de eigen karakteristieke kenmerken der breuken, en de langzame onpijnlijke en meestal onregelmatige uitgroeijing der Vetbreuk.

Darm- of Net- en Aderbreuk.

§. 162.

Wij hebben te voren §. 138. gezien, hoe moeijelijk het was, eene Aderbreuk van de Zaadstreng van eene ware Lieschbreuk te onderscheiden; men kan nu gemakkelijk bevroeden, hoe moeijelijk nu deze gebreken onderling gekend worden, vooral dan, wanneer het Net in dezelven bevat is, of de darm, wanneer dezelve met harde, brokkelachtige drekstoffen is opgevuld, en eindelijk in beide gevallen, wanneer dezelve niet in te brengen zijn; immers moet men meestal de verstopping van den onderbuik zoo wel, als een belette doorgang van vocht door deze vaten, als de ware oorzaak der Aderbreuk beschouwen; en deze verstopping is ook wederom een gevolg der beklemming eener Darmbreuk; terwijl beide deze gebreken, het voorname eigenaardig kenmerk der Darmbreuk, *de vermeerdering van het volumen*, na het hoesten, gelijk hebben, ja het ware genoegzaam geweest, wanneer wij eenvoudig hadden aangevoerd, dat de groote RICHTER (*r*) zelfs tweemalen bij eene verouderde breuk, tus-

(*r*) *Verhandeling over de Breuken*, 1 *D. bl.* 31.

ſchen eene Net- en Aderbreuk gedwaald heeft. KALTSCHMIT (*s*) nam bij het openen eener Balzaksbreuk toevallig eene Aderbreuk waar.

Wanneer nu de lijder op den rug ligt, en men kan de breuken, zoo wel de eene als de anderen in den buik brengen, dan zal de door COOPER voorgeſchrevenene manier door ons §. 138. geboekt, ons meer of min in ſtaat ſtellen, om, vergeleken met de opgaven van den lijder, een gegrond oordeel te kunnen vellen. Immers keert de Aderbreuk bij de ſtandverwisſeling dadelijk terug, in weerwil der aanhoudende drukking, en de Darm of het Net blijft binnen den buik; wanneer men nu het nu aanwezig zijnde gezwel vergelijkt met dat geen, hetwelk er voor en na de inbrenging beſtond, en na de loslating der drukking door hoesten meestal weder ontſtaat, dan zal een gelijkſtaande of meerder volumen wel doen kennen, of de Aderbreuk alleen, of met eene ware breuk verbonden is, zonder nogthans altoos van het ingewand verzekerd te zijn: heeft dit gebrek in den balzak plaats, dan zijn de onderſcheidings-kenmerken zoo klaar, dat dezelve geene nadere omſchrijving behoeven.

Maar, zijn in het eerſte geval de ingewanden

(*s*) *Programma de herniis* 1768.

niet in te brengen, en hebben er geene karakteristieke kenmerken eener beklemming plaats, dan voorzeker is eene beslisfende uitspraak in dit geval onmogelijk, omdat het eene ongemak altoos het andere bedekt.

Darm- of Netbreuk, met de breuk, gemaakt door Waterblaasjes.

§. 163.

Dit zamengestelde gebrek, hetwelk meestal bij kinderen, zelden bij bejaarden wordt waargenomen, en bij dezen ook de oplettendheid van den Heelmeester vordert, wordt gekend door de inbrengbaarheid en het achterblijven van de Darm of het Net en de verschuifbaarheid en weder terugkering van de met vocht opgevulde cellen.

§. 164.

Uit hetgeen wij nu tot hiertoe nopens den aard en de verscheidenheid der eigenaardige kenmerken, van de ware en onware breuken, zoo wel als tot derzelver zamenstelling gezegd hebben; zal het genoegzaam blijken, hoe moeijelijk de eigenaardige kenmerken der zamengestelde breuken voor eene zekere bepaling vatbaar zijn; hoe meerder derzelver zamenstelling nu is, hoe

moei-

moeijelijker, ja hoe onmogelijker dezelve zeker te bepalen zijn. Wij zouden voor mingeoeffenden zelfs meer verwarring, dan meerdere kennis aanbrengen, wanneer wij ons tot eene nagenoeg onmogelijke beschrijving van alle die eigenaardige kenmerken wilden bepalen, als er nog meerdere zamenstellingen voorhanden zijn; wij zullen ons, in plaats hier van, vergenoegen, met het opgeven van zoodanige waarnemingen en voorbeelden, als er bij ons bekend en voorhanden zijn, op dat de mingeoeffende bij voorkomende gelegenheden zich dezelven herinneren, en zijne handelingen daar naar rigten konde, en wij op betere gronden de leerstellige voorschriften der kunst staven, en dus te zekerder voor mingeoeffenden ten geleide verstrekken. Waarom wij dan ook tot meerdere belangrijke zamenstellingen overgaan.

§. 165.

Even zoo wel, als er eene Darm- of Netbreuk met eene Waterbreuk kan zamengesteld zijn, even zoo wel kunnen deze beide ingewanden met eene Waterbreuk te gelijk aanwezig zijn, welke alsdan den naam draagt van Darm-Net en Waterbreuk. (*t*) De volgende waarnemingen

(*t*) Het zoude overbodig zijn, om nu voortaan meer-

zullen ons van deszelfs bestaan ten klaarste verzekeren, en vooral het volgend zeldzaam en merkwaardig geval, hetwelk men geboekt vindt bij SCHMUCKER. (*u*) Een Edelman bekwam, door een val met zijn paard, eene breuk aan de linkerzijde, met de gevolgen eener onwillige pislozing, welke alle bekende middelen wederstond, zoo wel als de breukband, dien men hem aandeed, geheel werkloos was, om welke reden hij dan ook naar de plaats zijner bestemming vertrok, met oogmerk aldaar gered te worden, doch even vruchteloos, tot dat hij zeven jaren daarna aan den Heer SCHMUCKER schreef, en daar die Heelmeester op dit geschrift geen bepaalde uitspraak konde doen, begaf de lijder zich andermaal naar *Berlijn*, hij was nu veertig jaren oud, en bij het onderzoek vondt men eene groote breuk, de ballen waren duidelijk te ontdekken, en hadden hunnen natuurlijken gedaanten, de buikring was sterk verwijd, de darmen lieten zich binnen brengen, de Balzak werd kleinder, doch een groot hard vast ligchaam liet zich niet inbrengen, maar zat onbewegelijk vast;

dere of anders beide bijzondere Waterbreuk te bepalen; het door ons opgegeven zal genoegzaam zijn, deze herhalingen te vermijden.

(*u*) *Heelk. Mengelschriften*, 2 *D. bl.* 121.

ondanks dit alles deed men hem eenen breukband aan, waarna de darmen binnen bleven, de onwillige pisontlasting werd door gepaste middelen hersteld, maar nu vertoonde er zich een nieuw toeval: in het celwijsweeffel van den zeer uitgerekten en nu nagenoeg ledigen Balzak, verzamelde zich water, dat deszelfs omtrek zoo vergroote, dat de lijder zich niet meer konde bewegen, terwijl er van de roede naauwelijks eenig spoor te vinden was; om dit water nu te ontlasten, zette men laatkoppen, deed inkervingen, legde blaartrekkende middelen van *Janin* en na verloop van twee maanden dit middel gebruikt te hebben, was het celwijsweeffel van water ontledigd, doch er bleef nog een gedeelte terug, dat in eenen bijzonderen zak besloten lag, waarom men deze behandeling staakte: na het genezen der wond kwam de zwelling dadelijk weer, dan men konde duidelijk de Zakwaterbreuk onderscheiden. Nu was de kunstbewerking het eenigste middel, waartoe de lijder ook dadelijk besloot, de Zakwaterbreuk kon men duidelijk onderkennen, er was dus maar eene zwarigheid, hierin bestaande, welke de oorsprong van het niet inbrengbaar hard gedeelte was. Op den 7 October 1777 volbragt men de operatie, de breukband werd aangelaten staande de konstbewerking, ten einde het uitvallen der

darmen te beletten, na de doorfnijding der huid en *cellulofa* ontdekte men dadelijk den zak, welke de grootte van een opgeblazen varkensblaas had, en de Breukzak zelf was, waarover in plaats van er achter, de Zaadftreng liep: men ontlasten er een pint water uit, waarna dezelve vervolgens doorgefneden werd, nu vertoonde zich het verharde en niet in te brengen ligchaam, hetwelk niet anders dan een groot gedeelte Nets was, dat te gelijk met den darm was uitgezakt, doch dewijl het niet alleen aan den Breukzak, maar ook aan den buikring was vastgegroeid, was het ook onmogelijk om hetzelve in te brengen; daar nu dit verharde gedeelte Nets vrij lag, fcheidde men hetzelve zoo veel mogelijk af, bondt het op verfcheidene plaatfen zoo na aan den buikring als mogelijk was, en fneed het onder den band weg, hetzelve woog $1\frac{1}{2}$ ℔, waarna nog een half pond onder den band afgefcheiden werd, en de lijder herftelde in negen weken, met eenige toevallen aan de binding verbonden. Zoodanig eene ophooping, zegt ROUGEMONT, welke deze waarneming ook aanhaald (*v*) „ brengt fomtijds zware toevallen „ voort, die men met de doorbooring kan ver- „ minderen." — Deze zelfde ROUGEMONT ver-

(*v*) L. C. zie pag. 458.

verklaart op die zelfde plaats, eene gelijkſoortige belangrijke waarneming, door MONRO (*w*) beſchreven, hetwelk in zin en beknopt aldus luid; een bejaard man, had ſedert lang eene Waterbreuk gehad, die men niet ten onder kon brengen, en eindelijk tot eene monſterachtige grootte gekomen was, zoodat dezelve op de knieën hing, en de lijder genoodzaakt werd het bed te houden; hij had hevige pijn, zoo wel in de lenden als in het gezwel, was mager en zwak; er waren eenige plaatſen in het gezwel, waar men zichtbaar het uitgeſtorte vocht gewaar werd; noch water, noch ingewanden konden in den buik terug gebragt worden, men beſloot tot de doorbooring en tapte zes ponden helder water af, hierna voelde men volkomen den loop der ingewanden, en de ongelijkheid van het Net, maar geen van dezelve konde ingebragt worden; door deze ontlasting was de lijder veel verligt, en daar er geene tekenen van beklemming waren, liet men andere kunstbewerkingen na; genoeg, dat hem dien korten tijd, dien hij nog konde leven, dragelijk gemaakt was.

TACCONIE (*x*) vond in een lijk eene groote breuk van 12 duimen lang en 3 duimen wijd,

(*w*) *Esſais Edenbourg Tom.* 5. *pag.* 397.
(*x*) *Diſſert. de variis Herniis* 1761.

bevattende den boog des kronkeldarms, het verhard *Mesocolon*, waarin 3 ℔ water in een' zak, waaruit men voor den dood van den lijder 5 ℔ water ontlast had.

TEN HAAF (*y*) vond bij eene aangeborene Darm- en Netbreuk te gelijk eene Waterbreuk.

Zoo ook omgekeerd, kunnen er twee Waterbreuken met ware breuken te gelijk plaats hebben, gelijk ons TACCONIE (*z*) verhaalt, dat door hem zijn waargenomen bij eene Darmbreuk, twee Waterbreuken. Zoo teekent COOPER aan (*a*) twee Waterbreuken, twee ontaarde ballen, en eindelijk twee ware breuken, eene ter weerszijden; voorwaar eene der belangrijkſte zamenſtellingen, welke ik immer gelezen heb.

Zoo ook kan eene ware breuk met eene Water- en Bloedbreuk zamengeſteld zijn. Een mijner vrienden en kunstbroeders, den Heer M. VAN L. behandelde voor eenige jaren eenen man, die ſedert jaren eene Balzaksbreuk gedragen had, daarna eene Waterbreuk kreeg, welke door de aftapping werd onderhouden, eindelijk ontſtond er eene ware breuk, met eene Water- en eene Bloedbreuk, welke twee laatſte met elkanderen

(*y*) *Hollandſche Maatſchappij*, 23 *D. pag.* 13.
(*z*) *Heelk. Waarn. bladz.* 218.
(*a*) L. C. pag. 9.

geene gemeenſchap hadden. De ingewanden werden terug gebragt, en de twee anderen, door de kunstbewerking genezen: in het geval door ZWENKEN waargenomen en door ons §. 156. aangeſtipt, had eene Darm-, Net en Vleeschbreuk te gelijk plaats. Dat ook gezwollen Lieschklieren met eene ware breuk kunnen zijn zamengeſteld, en met elkanderen wederom verward worden, en dat dit hoogstbelangrijk is voor den Heelmeester, zullen de volgende waarnemingen bevestigen.

LOGGER (*b*) zag deze zamenſtelling bij eene vrouw, welke door het aanleggen van eenen breukband, wiens pop zacht gevuld was, werd opgeruimd. Allen hebben eene darm- en lieschbreuk waargenomen, en men voege hierbij die belangrijke waarnemingen, welke CALLISSEN, ELLER en HEISTER hebben waargenomen en allen door ons in §. 135. beſchreven zijn.

Zoo ook is het allerbelangrijkst, dat men zich de mogelijkheid van het aanzijn der ballen in de lieschſtreek herinnere, opdat men met deze onachtzaamheid, dezelve voor geene breuk houde zoo als wij §. 150. in het voorbijgaan door een enkeld voorbeeld hebben doen opmerken, of

(*b*) *Verhand. over den aard en de verſcheidenheid der Breuken, bl. 169.*

dat een derde bal voor eene breuk wordt aangezien en als zoodanig behandeld, hetgeen niet anders dan verschrikkelijke gevolgen zoude naar zich slepen.

§. 166.

Hier mede nu menen wij aan het tweede gedeelte der voorgestelde vraag te hebben voldaan, en zullen derhalve overgaan tot de beschrijving en verklaring der naaste en bijkomende oorzaken der opgenoemde gebreken, als mede van derzelver verschillenden trageren of spoedigeren aanwas, in omtrek, vastheid en zwaarte.

DERDE HOOFDSTUK.

OVER DE NAASTE EN BIJKOMENDE OORZAKEN DER ONWARE BREUKEN EN DERZELVER VERSCHILLENDEN TRAGEREN OF SPOEDIGEREN AANWAS.

§. 167.

De algemene oorzaken der Waterbreuk zijn alle zoodanige, welke alle gewoone ontlastingen, vooral die der pis en van het zweet in derzelver werkingen verhinderen of beletten, de vochten verdikken, waardoor de doorgang der eigene vaten belemmerd of belet wordt, en hierdoor wederom tot eene tegennatuurlijke ontlasting op deze of gene plaats wordt genoodzaakt, eene onderdrukte levenskracht, welke het zamentrekkend vermogen der vaten, als ook derzelver zamenhang verminderd, en de vaten zelve verzwakt.

§. 168.

Deze oorzaken nu worden onderscheiden in *naaste* en *bijkomende*.

Naaste oorzaken zijn ziekelijke ligchaamsgesteldheid, ontaarding der vochten, verstopping

der vaten, verettering der buiksingewanden, opzuiging van etterachtige taaije ſtoffen, een te groot verlies van bloed, chroniſche buikloop, koude koorts, onderdrukking der pis, zweet en ongevoelige doorwaſeming, huiduitſlag, aanhoudende gemoedsbewegingen, misbruik van geestrijke dranken enz.

Tot de *bijkomende oorzaken* behooren een zittend leven, het ſchielijk opheffen eener voorheen aanhoudende drukking, verminderde levenskracht aan het een of ander deel, voorafgegane hevige kwetſingen en daarop gevolgde ontſtekingen, het misbruik van weekmakende middelen, zamendrukking der Aderen, plaatſelijke ziekten der opſlurpende Aderen, verſtoppingen der klieren enz.

§. 169.

Uit hetgeen wij nu nopens de oorzaken der Waterbreuk gezegd hebben, zal het gemakkelijk optemaken zijn, dat dit ongemak altoos als een *idiopatisch* of *ſymptomatisch* gebrek moet worden beſchouwd, en dat derzelver zitplaats altoos in den bal, ſchedenrok der ballen — in de Zaadſtreng of het celwijsweefſel van den balzak moet gezocht worden. En wanneer wij nu met een bedaard onderzoek de oorzaken, welke dezelve daarſtellen, ſtukswijze nagaan, met inachtne-

ming der plaats, waar deze gevormd worden, dan zullen wij al ſpoedig de reden van derzelver verſchillenden, trageren of ſpoedigeren aanwas gewaar worden.

§. 170.

Immers kan eene *idiopatiſche* Waterbreuk, welke meestal bij kinderen, en zoodanigen bejaarden, waar eene werktuiglijke oorzaak aanwezig is, wordt waargenomen, nimmer tot zoodanig eene grootte zich uitzetten, als wel eene *ſymptomatiſche*, en geene van de door ons opgegevene kan zoo groot worden als die van den ſchedenrok der ballen. Ontſtaat nu de Waterbreuk uit eene te groote menigte van vochten, of uit eene te grootte ſlapheid of verſtopping der vaten, welke dezelve omvoert, dan voorzeker moet er een ſpoediger en meerder aanwas plaats hebben, dan dat deze door eene verſtopping der aderlijke vaten, wier zamenhang te ſterk is, geboren wordt, en nog veel ſpoediger moet deze aanwas zijn, wanneer een te groote zamenhang der vaten met eene verſlapping van dezelve gepaard gaat; — in een woord, er wordt nimmer eene Waterbreuk door eene te grootere of geringere menigte der vochten alleen geboren, hetzij natuurlijke of tegennatuurlijke, zonder dat de vaste deelen hierin deelen, om

het even of dezelve *idiopatisch* of *ſymptomatisch* moet worden beſchouwd.

Laat ons eenige voorbeelden tot ſtaving van ons geſtelde bijbrengen, opdat wij aan de heilzame bedoeling der Bezorgers van deze Nalatenſchap, *mingeoeffenden ten geleide verſtrekken*, zoo na mogelijk voldoen. Wanneer nu de Waterbreuk uit eene algemeene waterzucht des ligchaams ontſtaat, heeft er eene algemeene verſlapping der vaste deelen plaats; daar integendeel bij eene Waterbreuk door eene mechaniſche oorzaak daargeſteld, eene plaatſelijke verbreking of onderdrukking des zamenhangs der vaste deelen, en daardoor veroorzaakte uitſtorting en ophooping der vochten geboren wordt. Een belangrijk voorbeeld vindt men geboekt door CAMERON (*c*); een man deed een zwaaren val van een paard, zoo dat hij het vermogen om op te ſtaan dadelijk miste, de Balzak zwol dadelijk zoo verbazend op, dat de *penis* geheel onzichtbaar was, de lijder verzekerde dat het deel niet gekwest was, maar dat het paard zich ſchielijk had gedraaid, en dat hij in dit oogenblik eene ondragelijke pijn gewaar werd, zoo dat het ſcheen van een te ſcheuren; men konde dus niet begrijpen, waar deze geweldige zwelling uit ont-

(*c*) *Philoſ. Tranſact.* 3 *deel.*

ſtond. Daar nu den volgenden dag de Balzak niet alleen veel grooter was, maar ook het regter dijebeen zwol, en in deze gezwollene deelen duidelijk eene vochtgolving ontdekt werdt, en de lijder tot op dat oogenblik geen droppel pis geloosd had, geloofde men eindelijk dat dit gezwel door uitgeſtorte pis veroorzaakt was, men maakte eene kleine opening in den Balzak, uit welke zich dadelijk pis ontlastte, en den geheelen nacht aanhieldt. Den derden dag des avonds kreeg de lijder hik, den morgen daarna begon hij te ijlen, en op den middag wisſelde hij het leven met den dood.

Na den dood vondt men den Balzak en de ſponsachtige ligchamen der roede geheel ontſtoken, de beide ſchaambeenderen zoodanig van elkander geweken, dat tusſchen beiden een afſtand van vier duimen was, en eene ſcheur in den hals der blaas van een half duim lang. Nu is het immers gemakkelijk te verſtaan, dat de eerſte ſpoediger en grooter moet aanwasſen dan de laatſte, (want het even aangehaalde geval komt hier in geene aanmerking, wijl het eene valſche Waterbreuk is, maar is om deszelfs zeldzaamheid en wel te leeren onderſcheiden, alleen geplaatst,) er is eene grootere vochtkolom voorhanden, die volgens de wetten der waterweegkunde, daarhenen gaat, waar hij den minſten tegenſtand

ontmoet, en waar wordt er minder tegenſtand ontmoet, dan naar het *Scrotum*, en wie kent de verbazende grootte niet, waartoe de Balzak zich kan uitzetten: wordt er eene Waterbreuk door het achterblijven der maandſtonden, —— door belette uitwaſeming, —— door voorafgegane of aanwezig zijnde overbodige galontlasting, —— belette ſpijsvertering, — of eene te groote bloedontlasting geboren, waardoor de levenskracht en de zamenhang der vaste deelen worden verminderd, het aantrekkingsvermogen belet, de prikkelbaarheid onderdrukt, dan wordt er langzaam eene Waterbreuk geboren, in tegenoverſtelling van de ſtraks aangevoerde, waaruit het nu zonneklaar blijkt, dat de ſpoedigere of tragere aanwas der Waterbreuk, alleen in de oorzaken derzelven moet gezocht en daaruit verklaard worden.

§. 171.

De Bloedbreuk of de uitſtorting van bloed uit deszelfs eigene vaten, is meestal hare geboorte verſchuldigd aan eene mechaniſche oorzaak, zelden gebeurdt dit door de zoogenaamde bloeddoorzweting, of die oorzaaken, welke anders op andere plaatſen van het ligchaam bloedophoopingen daarſtellen, en thans buiten ons beſtek zijn; hoe ſterker nu deze oorzaak,

en hoe grooter het vat, of hoe meerder in getal de vaten zijn, welke gekwest wordt of worden, hoe ſchielijker derzelver aanwas is, en hoe grooter de uitzetting.

§. 172.

De Zaadbreuk, welke haren oorſprong alleen verſchuldigd is aan eene overvalle of liever geſtoorde vermenging, en dus op één oogenblik wordt daargeſteld, naar derzelver grooteren of minderen aanwas, of liever uitzetting des bals, naar de meerdere of mindere hoeveelheid terug getreden zaad, en de bijkomende oorzaken die dit veranderen en ontaarden — uit het tijdſtip der ſtooring —— uit de meerdere of mindere bloedrijkheid van den lijder, uit den langeren of korteren tijd, dien hij te voren bijgeſlapen had, eindelijk uit den tijd welke hij dit ongemak heeft gedragen, terwijl het uitgeſtorte zaad zoude kunnen zijn ontaard, en tot eene andere ziekte overgaan, welke thans buiten ons beſtek is.

§. 173.

Van meer belang is de meerdere of mindere ſchielijke aanwas der zoogenaamde Vleeschbreuk, eene der voornaamſte koude gezwellen, welke aan ons ter behandeling worden aangeboden. Zullen wij dit belangrijk ſtuk duidelijk behande-

len, dan moeten wij, ingevolge de door ons aangenomene orde, met inachtneming van den aard des gezwels, deszelfs zitplaats dit duidelijk verklaren. (*d*)

De naaste oorzaken der Vleeschbreuk in het algemeen, beſtaan in eene te groote kracht der vloeibare deelen, in tegenoverſtelling van den weerſtand van de vaste deelen. Elke bijkomende ziekteprikkel vermeerdert derzelver kracht, terwijl door die zelfde werking, de kracht der anderen wordt verminderd.

Elk natuurlijk of tegennatuurlijk vocht, dat in of om den bal, of in een deel van het *Scrotum* wordt uitgeſtort en opgehoopt, wordt verdikt, groeit als het ware zamen, ja verhardt de vaten der naastbijgelegene deelen, worden verlengd en het reeds uitgeſtorte vocht komt in gemeenſchap met dezelve, en krijgt eene zekere *uniteit* met de natuurlijke deelen, die door de bijkomende oorzaak gezamentlijk wordt gevormd, tot een geheel ander vreemd onnatuurlijk ligchaam, 't welk, naar aanleiding der genoemde oorzaak van dezen of genen aard is, en, naar aanleiding derzelver kleur of ſubſtantie, derzelver

(*d*) De Ouden kenden de onderſcheidene ſoorten des Vleeschgezwels niet. LITTER was de eerſte, die hoe, zeer niet volkomen, deze meer heeft verdeeld en onderſcheiden, (*Zie Mem. de l'Acad. Royal des Sciences de Paris* 1709.)

naam ontleend, als b. v. *Vleesch*, *Spek-* en *Vetgezwel*, *enz.*

Deze naaste en bijkomende oorzaken zijn alle uit- of inwendig.

Uitwendig alle mechanifche belediging zonder onderfcheid.

Inwendig alle ziekteftof, verplaatfing of ziekteprikkel, van wat aard die ook zijn mogen.

Naarmate nu het uitgeftorte vocht fcherp is, naarmate worden de vaste deelen meerder geprikkeld, en naarmate nu de bijkomende oorzaak kwaadaardiger is, naarmate wordt er een grooter, moeijelijker en kwaadaardiger gezwel gevormd, en zoo omgekeerd. — En het is daarom dat wij die gezwellen, welke allen als Vleeschbreuken bekend zijn, uit den anderen zullen houden, ten einde voor mingeoeffenden verftaanbaarder te zijn.

§. 174.

De *fchirreufe* verharding der ballen is haren meerderen of minderen aanwas verfchuldigd aan den meerderen of minderen graad van fcherpte der vochten, en den waren aard derzelven, als mede aan den meerderen of minderen toevoer van dezelve, vergeleken met den graad en aard der ontfteking, welke altoos als de bijkomende en opwekkende oorzaak moet worden be-

ſchouwd. Immers hier door wordt eene verſtopping der vaten veroorzaakt, welke wederom ten gevolge heeft, dat de achtergebleve taaije *Lympha* moet verdikken, welke, naarmate dit vocht taaijer wordt, de vaten ook hare werking doet verliezen, nu moet eene *veneriſche*, *ſcrophuleuſe* of *rachitiſche* ſcherpte der vochten, welke deze ophooping en verſtopping veroorzaakt, eene veel kwaadaardiger en *volumineuſer* Vleeschbreuk daarſtellen, dan de zoodanige welke uit eene galachtige ſcherpte geboren wordt, vooral dan, wanneer er eene mechaniſche oorzaak bijkomt, terwijl de grootere, meerdere of mindere vaten, welke dit gezwel voeden, geen gering onderſcheid in dezen daarſtelt, en waarvan ook GRASHUI's (*e*) de meerdere of mindere roodheid wil verklaard hebben, en het is van alle deze door ons opgenoemde oorzaken, dat het beſtaan der onderſcheidene goed- of kwaadaardigheid, grootte of kleinheid dezer gebreken afhangt, en van hier dan alleen dat, —

§. 175.

Veel ſpoediger en in den zelfden tijd veel grooter het ſponsachtig uitwas der ballen uitgroeit, en wel omdat dezelve rijker van bloedvaten

(*e*) Zie zijne *disſe t*, pag. 71.

voorzien zijn, dan een der overigen, en dus meerder tot voeding en uitgroeijing geschikt zijn; immers is deszelfs voedsel minder kwaadaartig dan het voorgaande, en de toevoer moet ook voorzeker ruimer zijn, wijl de substantie in haren aard veel zachter is, en dus door den meerderen toevoer en de weekere zamenstelling veel grooter binnen een' gegeven tijd moet worden, dan de *schirreuse* verharding.

§. 176.

De meerdere of mindere aanwas van het spekgezwel der ballen hangt af, even als alle andere spekgezwellen, (welke meestal van *weij-*, *pap-*, *honing-* of *brijgezwel*, naarmate de *Lympha* dikker wordt, tot dezen staat geraken,) of dat hetzelve alleen door eene te groote nederzetting van vet, in een meerder of minder getal cellen ontstaat, welke te gelijk worden aangevuld, en de vaten die hetzelve vergezellen, welke alsdan geëvenredigd naar den staat van den groei of gezondheid van het ligchaam spoediger of trager moet aanwassen, of naarmate deze eene meerdere of mindere drukking ondergaan, zich alsdan met elkanderen vereenigen en één geheel, uit onderscheidene deelen, daarstelt, zonder dat nogthans de natuurlijke staat van den bal éénige merkelijke verandering ondergaat.

§. 177.

In het algemeen moesten wij tot ſlot der zoogenaamde Vleeschbreuken, met den beroemden SAUVAGES (*f*) zeggen, dat de meerdere of mindere groeideelen, en alle andere gezwellen altijd in verband ſtaan met de krachten der behoudene deelen, in tegenſtelling der kracht, om zich zamen te trekken en weerſtand te bieden. Hoe grooter nu de oorzaak is, dat is hoe meerder taaije, en door de opſlurpende vaten niet meer opneembare ſtof er voorhanden is, en hoe minder kracht van weerſtand en zamentrekking er in de vaste deelen plaats heeft, hoe ſpoediger de aanwas des gezwels is, hoe naauwer en werkeloozer deszelfs terug voerende vaten zijn moeten en omgekeerd, hoe minder terugvoer, hoe ſterker het gezwel moet uitzetten; naarmate nu de terug voerende vaten kleinder worden, naarmate worden de ſlagaderlijke vaten, in de naastbijgelegene deelen grooter, hier door word de levenskracht onderdrukt, waar door de vaste deelen hunnen tegenſtand verliezen, en eene meerdere gelegenheid tot den toevoer der vloeibare daargeſteld, vergeleken met den ſtaat der gezondheid en de bijkomende oorzaken die

(*f*) *Noſologia Methodica* enz.

die dezen prikkelen, drukken, of op deze of gene wijze tergen. Immers is het eene bewezene waarheid, dat de ſtof, welke de natuur eenmaal geheel verloren heeft, nimmer door dezelve wederom wordt waargenomen, maar in dit geval een ander geheel vreemd tegennatuurlijk deel daarſteld, 't welk oneigenlijk, zich wederom, even als een tak van een boom, op eenen anderen van dien zelfden boom geënt, zijn voedſel zoekt bij dien, waarvan hij reeds verloren was, en zie daar het vocht uitgeſtort, opgehoopt in de cellen, of in deze of gene holligheid ingeſloten, of door derzelver taaiheid als het ware eene blaas vormend, die naarmate van den groei in vastheid toeneemt, door de inwendige drukking met de naastbijgelegenene cel, of cellen vereënigd, en door de vaten dier cellen gevoed wordt; het uit zijne natuurlijke plaats gedreven vocht waſemt derzelver nog opneembaar waterachtig vocht uit, waardoor het overige wordt verdikt, hetwelk naar aanleiding der bijkomende oorzaak wordt ontaard, en zie daar dit of dat gezwel geboren, 't welk wederom in aard en eigenſchappen kan veranderen.

§. 178.

De oorzaak van den ſpoedigeren of trageren aanwas der Etterbreuk, hangt al-mede van de naaste

oorzaak der vorming af, dat is, van den aard der voorafgegane oorzaak, welke de ontsteking heeft daargesteld en altoos vooraf moet gaan, als mede van den aard der bijkomende oorzaak, welke deze daarstelt, en verder of deze oorzaaken haren oorsprong aan eene doorzweting of uitstorting van verdikte *Lymphæ* — of aan eene verweking of ontbinding der vaste deelen — of aan eene vermenging van uitgestorte vochten — of eindelijk aan eene vermeerderde werking der slagaderen en daaruit, of daarbij plaats hebbende medelijdende ontstekings koorts verschuldigd zijn; voorts van wat aard en natuur de etter zelf is, en eindelijk de plaats waar deze zijne zitplaats neemt, of het deel dat de etter voortbrengt; alle deze verklaringen opzettelijk te behandelen dult ons bestek niet, dewijl wij dan nagenoeg eene geheele verhandeling over de Etterwording zouden moeten schrijven, welke hier ter plaatse van geen het minste nut kan zijn, omdat wij ter geschikter plaatse zullen bewijzen, dat eene spoedige doorsnijding van het deel (hoe schadelijk anders, voor het volkomen rijp zijn des etters) en ontlasting der stof hoogst noodzakelijk is, en als het eenigst redmiddel moet worden beschouwd.

§. 179.

De meerdere of mindere aanwas in omtrek, vastheid en zwaarte der Vetbreuk, hangt even als wij §. 175 van het Spekgezwel gezegd hebben, van het meerdere of mindere getal der cellen af, welke met de olijachtige ſtof, waaraan het vet zijnen oorſprong verſchuldigd is, opgevuld zijn; hoe meerder cellen er dus worden opgevuld, hoe meerder kleine Vetgezwellen er te gelijk geboren worden, welke zich naderhand met elkanderen verëenigen, en uit deze allen één geheel daarſtellen.

§. 180.

Naarmate de drukking of eenige andere mechaniſche oorzaak groot is, of, naarmate de Aderen in eenen minderen of meerderen graad verzwakt of verſlapt zijn, naar die mate moet de uitzetting der Aderen ook meerder of minder zijn; het welonderſcheiden der oorzaak, is genoegzaam om dit meerdere of mindere te leeren kennen.

§. 181.

Zoo hangt de meerdere of mindere uitzetting der Waterblaasjes, van het meerder of minder waterachtig geſtel van het lijdertje af.

§. 182.

Insgelijks ook eindelijk hangt de ſchielijke,

grootere of kleinere uitzetting van den Balzak, bij eene valſche Waterbreuk door pis veroorzaakt, van de meerdere of mindere hoeveelheid in de blaas aanwezig zijnde pis, en de grootte der wonde in de blaas zelve af; men herinnere zich ſlechts het door ons §. 169. aangehaald geval.

§. 183.

Uit al hetgeen wij tot hiertoe van de naaste en bijkomende oorzaken der onware breuken en derzelver trageren of ſpoedigeren aanwas gezegd hebben, zal het al ſpoedig blijken, dat de bijzondere, ſpoedigere of tragere aanwas in omtrek, vastheid en zwaarte alleen in derzelver bijzondere naaste en bijkomende oorzaken moet gezocht en verklaard worden.

VIERDE HOOFDSTUK.

EERSTE AFDEELING.

OVER DE ONWARE BREUKEN, WELKE VOOR OPLOSSING VATBAAR ZIJN.

§. 184.

Hoe moeijelijk het zij, en hoe zeldzaam het gebeure, eene onware breuk optelosſen en onder de masſa der vochten te brengen, vooral bij bejaarde perſonen, en in eenen min of meer gevorderden ſtaat van het gebrek zelf, zal elk heelkundige dagelijks ondervinden; dan ondanks deze onaangename ondervinding, leeren ons verſcheidene waarnemingen, dat ſommigen derzelven wel eens door dampbaden, pappen, ſtovingen enz., zijn herſteld, ja dat de natuur dit zelfs, zonder heelmiddelen, wel eens, door andere bijkomende ziekelijke omſtandigheden heeft verrigt, en daar het thans onze taak is de zoodanigen te beſchrijven, welke voor oplosſing *vatbaar* zijn (hoezeer het maar zeer zelden gebeurd) zoo zullen wij, met uitzondering nogthans van alle zamengeſtelde gevallen, alleen opgeven, welke der genoemde gebreken, op zich zelven beſtaan-

de, voor deze heelkundige bewerking vatbaar zijn.

Tot deze behooren dan:

De WATERBREUK. De ZAADBREUK.
— BLOEDBREUK. — BREUK GEMAAKT DOOR WATERBLAASJES.

De Waterbreuk.

§. 185.

De Waterbreuken welke het zeldzaamfte tot den bal, en niet tot den rok der ballen, of fchedenrok der Zaadvaten behooren, zijn, vooral onder de zeven jaren, voor *oplosfing vatbaar*, de ftraksgenoemde, zegt van GESSCHER, (g) zijn onvatbaar voor eenigerhande plaatsmiddelen, en vereifchen altoos de kunstbewerkingen, het is daarom dat wij veilig mogen veronderftellen, dat de volgende waarnemingen hare zitplaats in de ftraksgenoemde deelen niet hebben gehad, maar in het overige gedeelte van den Balzak: wij zullen eenige voorbeelden van opgeloste en verdeelde Waterbreuken tot meerdere duidelijkheid bijdragen.

POTT (h) zag tweemaal de Waterbreuk eens

(g) *Hedend. Oeffenend. Heelkunde*, 1 D. §. 344 *en* 345.
(h) *Verhandeling over de Waterbreuk.*

door Podagra, en eens door eenen ſtoot tegen het *Scrotum*, met eene daarbij vereischte handelwijze genezen.

SCHMUCKER (*i*) ſlaagde in de genezing hiervan door een dampbad van azijn.

VAN WY (*k*) verrigtte dit eens door een afkookſel van *Cort. Quercin. en Granat.* in rooden wijn en water gekookt, en éénmaal zag hij dit door het aanleggen van ſpaanſchevliegpleisters.

KEATE (*l*) heelde vijf Waterbreuken, door omſlagen van *ſal. amm.* azijn en brandewijn.

GRAINGER (*m*) volbragt ook de radicale heeling door ſpaanſchenvliegpleisters. Eenmaal herſtelde ik een mijner vrienden van eene Waterbreuk in den ſchedenrok der ballen, welke ik meermalen door de troisquart had ontlast, door het aanleggen van broodpap met wijn, maar vermengd, dan ik heb deze herſtelling meer aan eene heilzame werking van de natuurkracht, als wel aan mijne aangebragte middelen toegeſchreven, en wie weet niet het oneindig getal voorbeelden van dezen aard, welke men buiten zoo vele

(*i*) *Heelk. Mengelſ.* 2 *Deel Waarn.* 37.
(*k*) *Heelk. Mengelſchriften*, 1 *D. pag.* 20—28.
(*l*) RICHTER, *Heelk. Bibliotheek*, 2 *b.* 2 *ſt. p.* 208.
(*m*) DOUGLAS, *Traité de Hydrocele*, *Cap.* 1 *pag.* 18.

anderen, bij HEISTER, van GESSCHER, BELL, DOUGLAS, CALLISSEN en anderen geboekt vindt; en ik zoude hier een aantal eigene waarnemingen, ware het nodig, kunnen bijvoegen, maar daar geen een van die geen, welke ik door oplosſende middelen heb kunnen herſtellen, tot den bal, of deszelfs ſchederok, of den ſchedenrok der Zaadvaten behoort, als de ſtraksgenoemde, ga ik dezelve verder met ſtilzwijgen voorbij.

De Waterbreuken, welke nu voor geene oplosſing vatbaar zijn, om het even waar gezeten, vorderen de kunstbewerking, dat is, de ontlasting van het vocht. — Verſcheide manieren zijn hier toe bekend, maar de beste en in ons geval de meest dienſtigſte is de geheele doorſnijding, naar de manier van POTT.

De Bloedbreuk.

§. 186.

Dat ook de Bloedbreuk, wanneer dezelve niet zeer belangrijk is, wel eens door oplosſende middelen is geheeld, willen wij gaarne geloven; hoezeer MARTINI (*n*) hieraan twijfelt, als hij

(*n*) Zie zijne verhandeling: Onderzoek der vrage, of het uitgeſtorte bloed wederom opgenomen kan worden? Koppenhagen 1770.

zegt, „ er zijn twee oorzaken, welke mij doen „ geloven; dat het eens uitgeſtorte bloed niet „ wederom onder de algemeene maſſa kan ge- „ voerd worden, namelijk de verdikking van „ hetzelve na de uitſtorting, en de krachten en „ wegen om dit te bewerken," en ik geloof met gemelden Schrijver, dat de Bloedbreuk van weinig betekenis moet zijn, wanneer men dezelve door oploſſing kan herſtellen. Ik gevoel de tegenwerping wel, welke ieder heelkundige dadelijk bij de hand heeft, dat eene *Trombus* of *Ecchimoſis*, welke zoo dikmaals bij eene ſlechte Aderlating gezien wordt, ſomtijds door de natuur zelve, of door eenvoudige oploſſende middelen ſpoedig wordt herſteld, en dat dit ook eene uitſtorting van bloed buiten derzelver eigene vaten is, maar ik weet ook zeer wel dat deze niet gelijk ſtaan met de Bloedbreuk, en verder, dat ook deze, wanneer de uitſtorting belangrijk is, voor geene oploſſing meer vatbaar zijn, maar de doorſnijding vorderen; hoe het ook zij, HILDANUS (*o*) deelt ons een geval mede, waar de Bloedbreuk door oploſſende middelen en Aderlatingen werd herſteld. POTT (*p*) zag tweemalen van eene Bloedbreuk, door oploſſing, de radicale genezing, en deze waarlijk groote

(*o*) *Genees en Heelk. Aanmerk.* 3 *D. pag.* 334.
(*p*) *Verhandeling over de Waterbreuk.*

mannen zijn van te veel beteekenis, om derzelver waarneming in twijfel te trekken, maar men duide ons ten beste, dat wij geloven dat de Bloedbreuk niet zeer belangrijk moet geweest zijn, welke zich door deze methode liet herſtellen, of dat de natuurkracht hier onbegrijpelijke werkingen verrigt heeft: meestal dan vordert dit ongemak de kunstbewerking, en wel de geheele doorſnijding van het gezwel, met naauwkeurige inachtneming van derzelver oorzaak, met de wond of wondjes der vaten naauwkeurig op te zoeken, en dezelve, wanneer zij niet kunnen geſtuit worden, te onderbinden; niet zelden gebeurt het dat er eene bloeddoorzweting langzaam uit de oppervlakte der wonden ontſtaat, en geene merkbare kwetſing der vaten aanwezig is, in dit geval wordt de zaak van meer belang, en alsdan wordt men genoodzaakt, na rijp overleg den bal weg te nemen, 't welk even min als andere aangewende middelen, ſomtijds de bloeding ſtilt, maar de lijder langzaam ſterven doet.

Zaadbreuk.

§. 187.

De vatbaarheid voor oplosſing der Zaadbreuk, hangt van de tijd, welke dezelve gedragen is, en van het geſtel van den lijder af; is zij

niet verouderd, en de lijder gezond, dan kunnen eene ſpoedige hervatte bijſlaap, eene horiſontale ligging, een verkoelende leefregel, ruime Aderlatingen, met aanhoudende oplosſende en verkoelende uitwendige middelen gepaard, dezelve ſpoedig herſtellen, doch is de lijder kwaadzappig, en is deze kwaadzappigheid haren oorſprong aan eene veneriſche oorzaak verſchuldigd, en is het terug getreden zaad eenen geruimen tijd opgehoopt geweest, dan is derzelver oplosſing meestal onmogelijk en er wordt eene andere ziekte geboren, die meestal eene *ſchirreuſe* verharding van den bal daarſtelt, en waar over ter regter plaats nader.

De Breuk gemaakt door Waterblaasjes.

§. 188.

Meestal bewerkt de natuur, vooral bij kinderen, derzelver herſtelling, zo al niet bij deze, voorzeker door oplosſende middelen bij bejaarden. Waar de oplosſing van geen nut, en de uitzetting groot is, wordt de kunstbewerking, even als in de Waterbreuk, gevorderd.

§. 189.

Uit hetgeen wij tot hier toe over de vatbaarheid voor oplosſing der opgenoemde onware

breuken gezegd hebben, zal het al ſpoedig blijken, dat de natuurkracht in deze hare heilzame medewerking moet bijdragen, en dat zonder deze medewerking de oplosſingen met tot nog toe bekende middelen, maar ſpaarzaam aan het doel beantwoorden; en verder, dat wanneer hier in niet wordt geſlaagd, men eigenlijk altoos verpligt is, zijne toevlugt tot de kunstbewerking te nemen, weshalve wij elken mingeoeffenden het aanhoudend vruchteloos gebruik dezer middelen, na eenen genoegzamen tijd beproefd te hebben, aanraden met de kunstbewerking te verwisſelen, die wederom met alle die oplettenheid en voorzigtigheid moet geſchieden, als wij in het laatſte Hoofdſtuk dezer verhandeling zullen trachten te betogen.

TWEEDE AFDEELING.

OVER DE ONWARE BREUKEN, WELKE VOOR GEENE OPLOSSING VATBAAR ZIJN.

§. 190.

Tot deze moet men brengen:

DE ADERBREUK. — DE VETBREUK EN — VLEESCHBREUK. — ETTERBREUK.

De Aderbreuk.

§. 191.

De Aderbreuk is noch voor oplosfing, noch voor de kunstbewerking vatbaar, wanneer dezelve den bijbal of de Zaadſtreng, of beiden inneemt, wanneer dezelve in den Balzak aanwezig is, is de ziekte minder belangrijk, en kan door een' goeden ſchortband en verkoelende omſlagen genoegzaam onderhouden worden; geene middelen zelfs of kunstbewerkingen zijn in ſtaat derzelver aanwas te beteugelen, en niet zelden heeft men gezien dat dit gebrek in eene Vleeschbreuk veranderde. Zo echter de Aderbreuk in den Balzak te uitgebreid mogt worden, zal de doorſnij-

ding en weder toeheeling van een of meerdere vaten de radicale heeling daarſtellen.

De Vleeschbreuken.

§. 192.

De oploſſing der Vleeschbreuken van welken aard dezelve ook zijn, is volſtrekt onmogelijk; echter kan men dezelve, in de eerſte oogenblikken, bij eenen verharden bal wel eens voorkomen, door het aanleggen van gepaste oploſſende en tegen de naaste oorzaak der ziekte werkende middelen, maar ook niet anders dan onder de volgende voorwaarden.

1°. Dat de pas aanwezig zijnde verharding van den bal van eene uitwendige oorzaak ontſtaat; — of,

2°. Van eene welbekende inwendige, door welke kennis men eenige gegronde hoop van derzelver goeden uitſlag, *a priori*, kan voeden.

3°. Dat men de tot oploſſing aantewendene middelen, altoos koud aanlegge, hetzij dezelve droog of vochtig zijn, en hierbij zorgvuldig in acht neeme, dat het deel wel geſchort zij, en het ligchaam eene horiſontale ligging houde.

4°. Dat men zich van zoodanige oplosſende uitwendige middelen en inwendige, van zoodanige vochtverbeterende middelen bediene, als in ſtaat zijn de naaste oorzaak op te ruimen.

5°. Dat men dadelijk, zoodra men bemerkt dat de ziekte ondanks deze pogingen in kwaadaardigheid toeneemt, met dezelve ophoude en eene tegenovergeſtelde aanneeme.

6°. Dat men nimmer in eenen reeds gevorderden ſtaat deze heelaanwijzingen beproeve.

7°. Dat men in den beginne vooral op eene brandende, ſtekende gevoeligheid acht geve, en wanneer deze, ſtaande de behandeling in den bal vermeerdert, en een meerdere onregelmatige ſpoedige aanwas plaats heeft, alsdan veilig beſluite, dat de aanwezig zijnde ziekte van eenen kwaadaardigen aard zij, en er eene geheel andere heelaanwijzing gevorderd worde.

8°. Dat men den lijder eenen met deze ziekte geëvenredigden leefregel voorſchrijve.

Alle deze voorgeſchrevene regelen moeten zorgvuldig in acht genomen worden, want het veronachtzamen van twee of meer derzelven, en het alsdan volharden der aangewende manier is al ſpoedig in ſtaat, de aanwezig zijnde ziekte in eene kwaadaardige te doen veranderen.

Ontſtaat nu deze ziekte uit eene inwendige oorzaak, en is deze van zoodanigen aard, dat er eene *ſchirreuſe* verharding en uitzetting des bals te vermoeden zij (*q*) dan voorzeker zijn alle pogingen tot oplosſing aangewend, niet alleen nutteloos, maar hoogst ſchadelijk, en verder wanneer hetzelve zigtbaar in aanwas toeneemt, en er eene volumineuſe grootte te vrezen zij, dan vordert dit gebrek, alleen ook om derzelver verſchrikkelijken aanwas, de kunstbewerking, dat is, de wegneming van het ontaarde deel, welke al wederom op de volgende voorwaarden kan en mag worden verrigt, wijl dezelve meestal als hoogst gevaarlijk moet worden beſchouwd.

Wanneer dan de kunstbewerking, dat is, de wegneming van het ontaarde deel, als het eenigſte redmiddel en als onmisbaar wordt beſchouwd, moet dezelve verrigt worden op de volgende voorwaarden:

1°. Moet men verzekert zijn, dat het gebrek aan eene ſuccesſive verandering onderhevig is, en dat deze verandering eene grootere, onregelmatige uitzetting van den bal daarſteld.

2°.

(*q*) De Heer PEYRILHE heeft de *ſchirrus* en de kanker voor één gebrek verklaard, maar verdeelt dezelve in vier graden; ziet zijne bekroonde Verhandeling.

2°. Moet men verzekerd zijn, dat de Zaadſtreng niet tot aan, of binnen den buikring te gelijk met den bal ontaard is.

3°. Dat de lijder door geene ziekte of ouderdom zijne daartoe hoognoodige krachten verloren heeft.

4°. Dat er geene belangrijke pijnen, welke uit den buik voortkomen en tot aan den bal zich uitſtrekken of omgekeerd, aanwezig zijn.

5°. Dat de lieschklieren en andere omliggende deelen gezond zijn.

Alle deze aanwijzingen geven grond genoeg om van de kunstbewerking af te zien, dewijl de ziekte alsdan niet meer als plaatſelijk kan worden beſchouwd, en men doet met de kunstbewerking geen ander nut dan den dood des lijders te verhaasten.

Uit dit alles blijkt het dus dat, wanneer het gebrek, in omtrek, vastheid en zwaarte niet toeneemt, alsdan de kunstbewerking nutteloos, ja ſchadelijk is. Dat men, wanneer men dezelve als hoogstnodig beſchouwt, altoos zoo veel plaats tusſchen den buikring en den bal moet kunnen bewaren, die gezond genoeg is, om de binding te volbrengen.

Dat wanneer de lijder zijne krachten niet toereikende zijn, er ook geene gegronde hoop op eenen goeden uitſlag wezen kan.

Dat wanneer er belangrijke pijnen uit den buik tot den bal, of omgekeerd, plaats hebben, er alsdan op grond te vermoeden is, dat de ziekte tot in den buik is doorgedrongen, en de operatie nutteloos zijn zoude.

En eindelijk dat, wanneer de Lieschklieren ontaard zijn, het te vermoeden is, dat het gebrek in meer andere klieren plaats heeft, en dus niet meer plaatſelijk kan worden beſchouwd, weshalve de kunstbewerking overbodig zijn moet.

§. 193.

Alle deze voorgeſchrevene regelen van voorzigtigheid, houden op, zoodra men in de onvermijdelijke verpligting is den Balzak te openen; en dit zullen wij in het vijfde of laatſte hoofdſtuk nader ophelderen en verklaren, als mede de reden opgeven waarom het ſponsachtig uitwas der Ballen — Spek- en Vetgezwel van dezelve, om geene andere reden, als om derzelve volumineuſe, ondraagbaare grootte, de kunstbewerking vorderen.

De Netbreuk.

§. 194.

De Netbreuk is voor geene oplosſing vatbaar, is nimmer kwaadaardig en behoeft nimmer, dan wederom alleen om derzelver verregaande ondragelijke uitgroeijing, de kunstbewerking.

De Etterbreuk.

§. 195.

De Etterbreuk, hetzij dezelve van eenen ontſtekingaardigen of *metastatiſchen* aard is, vordert altoos eene dadelijke doorſnijding van het *Scrotum*, wijl dezelve niet anders dan van oogenblik tot oogenblik de omliggende deelen hoogstſchadelijk zijn kan. Zo deze in den bal plaats heeft, en denzelven doet wegſmelten, is de wegneming des bals dadelijk hoogstnoodzakelijk.

§. 196.

Uit dit alles, wat wij tot hiertoe over de onware breuken gezegd hebben, zal het zonneklaar blijken, dat de meestmogelijke voorzigtigheid, met eene ontleed- en ziektekundige kennis gepaard, in het onderzoeken en beoordeelen dezer gebreken gevorderd wordt, en verder hoe de les

van den grooten HEISTER (*r*) bij het onderzoek van eenen verharden bal altoos te ſtade komt, dat is „ wanneer er eene verharding des „ bals plaats heeft, moet men op de volgende „ zaken letten" zegt de gemelde Schrijver,

„ 1°. Of de verharding langzaam of haastig is.
„ 2°. Of de lijder op die plaats door iets ge-
„ kneust is.
„ 3°. Of hij onrijnen bijſlaap geoeffend heeft.
„ 4°. Of hij jeugdig zijnde, zich van zijne ge-
„ wonen bijſlaap heeft moeten onthouden.
„ 5°. Eindelijk wel overwegen uit wat deelen
„ de bal en de onderhoorige deelen
„ beſtaan."

Het zal ook te gelijk blijken, hoe ſchadelijk, in dit geval, de oplosſende middelen, in handen der onkundigen zijn, daar zij integendeel allerheilzaamst in het voorkomen van belangrijke gebreken, in handen van eenen welgeoeffenden Wondarts moeten beſchouwd worden.

Eindelijk zal het ook blijken, hoe ongelukkig het is voor den lijder in handen te vallen van zoodanige Heelmeesters, die de *Castratie* vergelijken met de wegneming der ballen, bij paar-

(*r*) *Heelk. Onderwijzingen*, 2 D. 70 *Hofdſt.* p. 937. *Noot.* 4.

den en dergelijken. Hun, die deze operatie gelijk ſtellen, vinden wij ons verpligt (als thans geheel buiten ons beſtek zijnde) te verwijzen naar de uitmuntende verhandeling door den grooten SIEBOLD (*s*) uitgegeven, en aldaar zal men wel rasch van het hemelsbreed onderſcheid worden overtuigd, — terwijl men verſcheidene voorbeelden van *castratien*, waarop de dood volgde in de *Med. and. Philoſ. Commentar. vol.* I. en elders geboekt vindt.

Laat ons nu, op grond van het door ons aangevoerde, en naar aanleiding der waarnemingen van ROUGEMONT, COOPER en anderen, zien, wat wij tot ſtaving der leerſtellige voorſchriften der kunst kunnen bijdragen, om alzoo ten geleide voor ongeoeffende Heelmeesters te ſtrekken, en aan onze laatſte verpligting te voldoen.

(*s*) CHIRON, *theoretiſche, practiſche, litterariſche und historiſche Bearbeitung der Chirurgie*, I *B.* I *ſt. ſ.* 17. 2 *ſt. ſ.* 303.

VIJFDE HOOFDSTUK.

OVER DE VOORBEELDEN WELKE DE LEERSTELLINGEN DER KUNST STAVEN.

§. 196.

Uit de beſchrijving nu van den natuurlijken ſtaat der deelen, als mede uit de ontaardingen welke dezelven kunnen ondergaan, gevoegd bij de daar bij voorgeſchrevene eigenaardige kenmerken, zal het niet moeijelijk vallen te begrijpen, dat men in deze met de anderen — of met de ware breuken wel eens heeft gedwaald, en dat men in zamengeſtelde gevallen, meer dan eens verlegen moet ſtaan om eene beſlisſende uitſpraak nopens den waren aard van dit of dat gebrek op goede gronden te doen, zonder dat men dit nogthans altoos aan eene verregaande onkunde, of niet genoegzame oplettenheid mag of kan toeſchrijven; immers hebben voorname mannen hier in wel eens gedwaald, waaronder ik met regt mag tellen een MONBELON, HERMAN, POTT, SHARP, LECAT en ARNAUD, en wilde ik deze alle aanvoeren, welke hier gedwaald hebben, dan voorzeker zou ik het getal aanmerkelijk kun-

nen vermeerderen, maar laat ons, zonder deze te raadplegen, tot ons zelven terug keren, en alsdan zal een pligtmatig terug denken ons nopen, edelmoedig te verklaren, dat wij in dit geval ook wel eens gedwaald hebben; genoeg dat de door ons opgegeven en nog op te geven waarnemingen en voorbeelden, ons meerder licht in dezen zullen verschaffen, en wij op betere gronden en met deze herinneringen zekerer zullen zijn in onze daden.

§. 197.

Zoodra men dus tot het onderzoek, beoordeelen en behandelen eener Breuk geroepen wordt, moet men allereerst zorgvuldig de plaats opsporen, waar dezelve is doorgekomen, opdat men hier in niet dwale, gelijk de waarnemingen bij COOPER (zie §. 119.) ons leert, immers daar werdt eene Dijebreuk voor eene Lieschbreuk gehouden, en wie weet welke droevige gevolgen er zouden plaats gehad hebben, wanneer COOPER zich met de zaak niet had bemoeid; en hier mede moest men zoo lang vol houden, tot men volkomen er van verzekerd was.

Daarna onderzoeke men met alle oplettendheid de in de breuk bevatte deelen, met de herinneringen van de eigenaardige kenmerken, welke elk bijzonder en zamengesteld gebrek oplevert, en door ons beschreven zijn; opdat men niet eene

beklemde Darmbreuk voor eene Waterbreuk houde, en den lijder laat omkomen, gelijk men vindt bij ROUGEMONT (*t*) aangeteekend, en door HERMAN waargenomen is; of dat men niet gelijk SCHMUCKER (zie §. 100.) verhaalt, de Waterbreuk van den Zaadſtreng voor eene Lieschbreuk houd, of dat men niet gelijk LAMORIE (zie §. 123.) verhaalt, eene Waterbreuk veronderſtelt, deze als zoodanig opent enz. en waarlijk eene Netbreuk aanwezig is; opdat men niet, gelijk POTT (*u*) gezien heeft, een gezonden bal voor eene Vleeschbreuk wegſnijdt, of dat men niet gelijk de laatstgenoemde Schrijver verklaart, eenen bal, die door eene veneriſche ziekte is aangetast en in de Liesch gelegen is, voor eene breuk houdt en behandelt; (*v*) door dit onderzoek werd PIPELET (*w*) gewaar, dat het gedagte gezwel geene Lieschklier, maar eene Netbreuk was, terwijl het geval door ELLER (zie §. 138.) waargenomen, ons de droevige gevolgen aanduidt, welke een niet geregeld onderzoek naar zich ſleept. Immers werd hier eene beklemde Breuk als eene Lieschklier die verhard was, behandeld, waaraan de lijder ſtierf.

(*t*) L. C.

(*u*) *Treatiſe on the Hydrocele*, *pag.* 288.

(*v*) RICHTER, *Heelk. Bibliotheek*, 1 *D. ſ.* 135.

(*w*) *Mem. de L'academie de Chirurg. Tom. V.*

Voorts moet men het gezwel van alle andere gelijkſtaande gezwellen wel onderſcheiden, op dat men niet gelijk GROSS (zie §. 156.) een ontaarde ſchedenrok voor een Ettergezwel opent; of op dat men niet, gelijk PETERSEN (zie dezelfde §.) gezien heeft, eene beklemde Breuk voor een Ettergezwel aanziet en behandele, en den lijder ziet omkomen.

Zoo moet men ook alle andere gelijkſtaande gebreken ter dezer plaats, altoos met een zeker wantrouwen behandelen, dat is dat men altoos moet vrezen, dat er een angel in het gras is, en dat er welligt eene breuk, vooral bij een *Absces*, ter dezer plaatſe te gelijk kan plaats hebben, opdat men niet, gelijk ELLER (zie §. 104.) verklaart, bij het openen van het *Absces* den darm kwetze, en hiertoe wordt men best ingelicht door den lijder zelven, wanneer men, volgens onze verpligting, de oorzaak opſpoort, en wanneer de drukking van den Breukband oorzaak van het *Absces* kan zijn, dat wel eens gebeurt, dan vooral moet men zorgvuldig te werk gaan.

Voorts lette men op de aanwezig zijnde toevallen en vergelijke deze altoos met al het geen wij in deze §. hebben opgegeven, op dat men niet altoos de oorzaak der beklemming in de aanwezigheid der ingewanden veronderſtelle, immers

zegt ROUGEMONT (x) „ deze ophooping" (namelijk de ophooping van water) kan wel „ eens oorzaak der beklemming zijn, en de hoe- „ veelheid is somtijds zoo dat dezelve, namelijk „ de beklemming, wordt opgeruimd door de ont- „ lasting."

Door dit bedaard en pligtmatig onderzoek wordt men ook meestal alle andere zamengestelde gevallen duidelijk gewaar.

Laten wij ons nu tot die zamenstellingen bepalen, waar van wij voorbeelden voorhanden hebben, welke ons kunnen opleiden tot die leerstellige kennis der onderscheiding en behandeling, als welke hiertoe onmisbaar worden vereischt.

§. 198.

Wanneer men dus eene Darm- en Netbreuk vermoedt, waarvan men niet altoos zeker kan zijn, of dat men van derzelver aanzijn verzekert is, en de inbrenging als onmogelijk moet worden beschouwd, moet men vooral in deze op de toevallen en minder op de te voelen beklemming acht slaan, wijl het Net zich in de Breuk zoodanig om den Darm kan slingeren, dat het denzelven als een band zamen snoert en eene ware beklemming daarstelt, ja het *meserere* veroorzaakt, in

(x) L. C.

dit geval is de operatie even zoo nodig, als wanneer die zelfde toevallen door de beklemming in den ring of band van POUPART veroorzaakt wordt. (*y*) Voorbeelden van dezen aard vindt men bij ARNAUD (*z*), ook zonder dat de beklemming in eene der genoemde openingen plaats heeft, kunnen de in de breuk bevatte vreemde ligchamen eene ontsteking veroorzaken, welke de deelen doet uitzetten, en die toevallen veroorzaken, welke men bij de beklemming waarneemt. Zoo vond PETIT (*a*) de poot van een Leeuwrik, MORAND (*b*) en SCHROKKIUS (*c*) verscheidene beentjes, ACREL (*d*) een zalmgraat en meer andere, ook andere vreemde ligchamen in Breuken, in deze raadplege men de toevallen, en verrigte de kunstbewerking naar aanleiding der meerdere belangrijkheid derzelve.

§. 199.

Hebben Darm of Netbreuk of beide met eene Waterbreuk plaats, dan trachte men de inge-

(*y*) Zie RICHTER, *Verhandeling over de Breuken*, 1 *D. p.* 73.

(*z*) *Mem. de Chirurg. pag.* 569, 574.

(*a*) *Traité de Malad. Chirurg. tom.* 2. *pag.* 280.

(*b*) *Opuscul. de Chirurg. part.* 2 *pag.* 165.

(*c*) MANGET, *bibliotheek Chirurg. Tom.* 2.

(*d*) *Heelkundige Waarneming, bladz.* 233.

wanden binnen te brengen; is dit onmogelijk, en vorderen de toevallen, of andere omſtandigheden de operatie, alsdan zorge men vooral dat door eene voorzigtige inſnijding het vocht eerst worde ontlast, en daarna de geheele doorſnijding van den Balzak verrigt, opdat men den inwendigen ſtaat der deelen naauwkeurig onderzoekt, hierdoor leerde OTTO (*e*) een zamengeſteld gebrek kennen, welke kennis hij te voren miste; zoo ontdekte, omgekeerd, WEIDELE (*f*) eene Waterbreuk in den ſchedenrok der Zaadvaten, bij het openen eener beklemde Balzaksbreuk; zoo ondervond ARNOUD (*g*) dat de hals van de Breukzak in kraakbeen was overgegaan, zoo ontdekte LEDRAN (zie §. 147.) drie Waterbreuken bij eene ware Breuk; zoo ontdekte POTT (*h*) tweemaal bij het openen eener Waterbreuk, dat een klein gedeelte ingewanden in den buikring beklemd was; zoo eindelijk ontdekte PIPELET (*i*) dat het Net om den Bal was geſlingerd en hierdoor zoo aanmerkelijk vergroot, dat hij het gebrek *a priori* voor eene Vleeschbreuk hield.

(*e*) SCHMUCKER, *Heelk. Mengelſ.* 3 *D. p.* 211.

(*f*) *Mem. de Chirurg.*

(*g*) Bij ROUGEMONT L. C.

(*h*) Zie ziekte, Heelk. Bibliotheek 1—3 ſ. 111.

(*i*) *Mem. de l'Academie Royal de Chirurg. de Paris, Tom. XV. pag.* 84.

Dit nu zal genoeg zijn om te bewijzen, hoe verre de *doorsnijding* boven de *doorbooring* te verkiezen zij, zoo wel in eene eenvoudige als zamengestelde Waterbreuk, dewijl men nimmer zeker van den staat der in den Balzak bevatte deelen zijn kan. Immers aan gebrek van deze onmisbare doorsnijding stierf de lijder door LECAT en NEUBAUWER (zie §. 155) aangeteekend. — Had de Heelmeester, die WANNER (zie §. 20.) de *troisquar* in een Netbreuk zag steken, de doorsnijding verrigt, dan was voorzeker deze misstap niet begaan, om niet te spreken van zoo veele andere ontdekkingen, welke wij straks nader moeten leeren kennen.

§. 200.

Eene Bloedbreuk, wanneer dezelve belangrijk is, vordert op zich zelve dadelijk de doorsnijding, en wel in de eerste plaats, om het bloed dat opgehoopt is, te ontlasten, op dat het geene andere ziekte door deszelfs spoedige ontaarding zoude daarstellen; en in de tweede plaats opdat men in staat zoude zijn, het vat of de vaten optesporen en derzelver ontlasting door bloedstelpende middelen, of door de binding, of eindelijk wanneer dit alles onmogelijk is, en de bloedontlasting uit den bal of Zaadstreng voortkomt, door de *Castratie* te sluiten, zoo als

men bij POTT (*k*) eene waarneming van dien aard geboekt vindt; doch dit laatste en uiterste redmiddel is alleen aan te prijzen, in zoodanige gevallen, waardoor de nietstilbare bloedstorting den onvermijdelijken dood van den lijder op grond wordt gevreesd.

Na deze doorsnijding, opruiming en stilling van het bloed, moeten alle deelen in den Breukzak naauwkeurig onderzogt worden, gelijk dit ook in eene enkele Waterbreuk behoort te geschieden, waaruit het dan ook blijkt dat men dadelijk, wanneer dit ongemak met eene ware Breuk is zamengesteld, dezelve moet ontdekken, en zoo het mogelijk is de ingewanden binnen de holligheid van den buik brengen; zo dit echter onmogelijk is, de kunstbewerking ten dien einde te vervolgen.

§. 201.

De Zaadbreuk vordert, zoo lang zij op zich zelve bestaat, geene kunstbewerking, en wanneer dezelve meerder ontaardt, alsdan gaat zij in zoodanig eene ziekte over, welke haar aanwezen geheel verandert, en waarover straks nader; is echter eene Zaadbreuk, met Darm- of Netbreuk of met beiden zamengesteld, en vordert deze de kunst-

(*k*) Zie RICHTER, *Heelk. Bibliotheek* §. 151.

bewerkingen, alsdan ook wordt de oplettendheid van den Heelmeester in deze vereischt, men zorge vooral dat de wonde niet ſpoedig geneest, wanneer de bal niet tot den gezonden ſtaat is wedergekeert, omdat men den lijder in gevaar brengt van eene tweede, niet minder belangrijke, kunstbewerking te moeten ondergaan, wijl men niet zeker is, tot welke ſoort van ontaardingen de bal zal overgaan; intusſchen zorge men zoo veel mogelijk door gepaste in- en uitwendige middelen, de te vrezene rampen voor te komen; zijn echter onze pogingen vruchteloos, en ontaardt de bal, ondanks alle aangewende moeite, en is deze ontaarding van dien aard en natuur, dat dezelve als onherſtelbaar moet worden beſchouwd, dan, en dan ook eerst, neme men denzelven weg.

§. 202.

De Vleeschbreuk van welken aard zij ook zijn moge, en op zich zelve beſtaande, vordert nimmer de kunstbewerking in den hoogſten graad, ja is meestal ſchadelijk zo niet doodelijk, wanneer dezelve te onberaden wordt verrigt; in zamengeſtelde gevallen daarentegen wordt altoos de kunstbewerking vereischt zonder uitzondering; laat ons dit zoo duidelijk mogelijk verklaren.

De kunstbewerking wordt nimmer gevorderd dan in den hoogſten nood, dat is, waar dezelve tot zulk eene verbazende en ondragelijke grootte immer mogt aangroeijen, (hetwelk uit den aard derzelve, als mede uit den ſpoedigen of trageren aanwas zoude kunnen worden opgemaakt) dat het den lijder in zijnen handel en wandel belette, zoo als in het geval door den Franſchen Burger A. B. IMBERT DE LONNES (*l*) aan den Burger Minister van Buitenlandſchen Zaken de LA CROIX is verrigt. — Of gelijk het geval door WHITE (*m*) waargenomen, en door ons §. 155. geboekt, middagklaar leert, — of zoo als men een voorbeeld in het *Journ. de Med.* (*n*) van een aanmerkelijk gezwel van den Balzak vindt, welke geene gemeenſchap met den Bal of Zaadſtreng had, maar alleen in de uiterlijke deelen van den Balzak gezeten was; het gezwel was elf jaren gedragen, hing tot op de knieën, was 22 duim lang, had 3 voeten omtrek, werd door de operatie weggenomen en woog 36 ℔. — De bal werd, uit vrees voor ont-

(*l*) *Kunstbewerking van eene Vleeschbreuk, bij* W. HOLTROP 1798 *uitgegeven.*

(*m*) *Cases in Surgerij.*

(*n*) *Overgenomen uit het Londens Med. Journ. p.* 1. *ſ.* 787.

ontaarding, wijl dezelve met den zaadſtreng bloot kwam, weggenomen en de lijder herſtelde; de laatſte kunstbewerking echter was niet alleen nutteloos, maar geheel onverantwoordelijk, immers wanneer men elken gezonden bal, die bloot komt, weg moest nemen, dan voorzeker zouden bij verſcheide breukſnijdingen deze operatie gevorderd worden. — Hier zegge ik met PALFIJN (*o*) hij die den bal zoo maar wegneemt, behoort te worden geſtraft.

Ook wordt de wegneming der Vleeschbreuk dan gevorderd, wanneer dit gebrek zoodanige andere gebreken daarſtelt, dat de kunstbewerking om deze of gene reden als onvermijdelijk moet worden beſchouwd, zoo als in het geval door SCHMUCKER (*p*) geboekt, (waar de balzak was opengebroken en eene ongeneeslijke kwaadaardige zweer nableef, met verſcheiden kwaadaardige uitwasſen bezet,) en dan nog nimmer dan op die voorwaarden welke wij in het voorgaande hoofdſtuk hebben opgegeven.

De operatie is onvermijdelijk in en bij zoodanige andere gebreken als de kunstbewerkingen ontegenzeggelijk vorderen, vooral in eene zamenſtelling dezer met Darm- of Netbreuk, of beide

(*o*) *Handwerken der Heelk.* 15 *Hoofdſt. pag.* 162.
(*p*) *ib. L. C.* 1 *d. f.* 254.

zoo als WIELCLE (*q*) ons te regt leert, en ook deze operatie in een geval van dezen aard met het beste gevolg heeft verrigt; zijn Ed. verrigte de *castratie* bij eene beklemde breuk waar de ingewanden reeds tot *gangraena* waren overgegaan, en buiten den verharden bal nog eene waterbreuk van den zaadſtreng aanwezig was, waar na den lijder met eenen *anus artificialis* ſpoedig herſtelde en wel voornamelijk omdat door deze onvermijdelijke kunstbewerking de naastbijgelegene deelen geprikkeld, en hierdoor de anderzins goedaardige zwelling door medelijdendheid tot ontaarding aangezet wordt, welker gevaarvolle gevolgen onberekenbaar zijn: zonder deze door ons opgegevene dringende omſtandigheden is deze gevaarvolle operatie verboden: verſcheidene waarnemingen van POTT zullen ons hier van ten vollen verzekeren, hoezeer SCHWENCKE, (*r*), een man verre boven onzen lof verheven, deze belangrijke kunstbewerking verrigtte aan eenen lijder die eene niet beklemde breuk met eene Vleeschbreuk omdroeg; eene daad voorwaar (en dit zij met eerbied voor 's mans groo-

(*q*) SCHMUCKER *vermischte Chirurg. Schriften, tom.* 20, *Waarn. S.* 24 *en* SONDERHOFF *tom.* 3 *S.* 234.

(*r*) *Holland. Maatſchappij*, 4 *Deel pag.* 133.

te talenten gezegd) die als onverantwoordelijk moet worden beſchouwd. Immers laat ROUGEMONT (*s*) op dit zelfde geval volgen, „ ondanks „ dezen uitſlag moet men niet vergeten dat het „ zeer gevaarlijk is, eene breuk te openen die „ niet beklemd is."

Dit een en ander nu zal ons grond genoeg opleveren, om de belangrijkheid en moeijelijkheid der kunstbewerking in zamengeſtelde gevallen van dezen aard, bij elke behandeling zich te herinneren, alsmede om ons oplettendheid en voorzigtigheid in te boezemen.

§. 203.

Eene Etterbreuk, hebben wij gezegd, vordert altoos de kunstbewerking, dat is de doorſnijding en ontlasting, zelfs eerder dan alle andere Etterverzamelingen; men herinnere zich de gevallen door LEDRAN en PETIT geboekt en door ons § 156 en 132 aangehaald en wel voornamelijk om dat het eene bedorvene ſtof is, die alle omliggende deelen met derzelver aard en eigenſchap gelijkſlagtig maakt, dat is, dat alle zachte vaste deelen, en wel voornamelijk de *Cellulosa*, door dezelve word opgelost, in etter zelven verandert; immers leest men bij SAVIARD (*t*)

(*s*) *L. C.*
(*t*) *Obſervat*: 56.

een geval, waar de breukzak door etter geopend wierdt, of door deszelfs prikkeling ontaard en in eene geheel andere tegennatuurlijke substantie doet overgaan. En is dit nu waar, gelijk het waarlijk is, hoe vele redenen zijn er dan niet, om, wanneer met dezelve eene ware breuk aanwezig is, dadelijk tot de kunstbewerking te besluiten; immers hebben verscheidene voorbeelden ons doen zien, dat het aanzijn van Etter door de beklemming, zelfs in eene Netbreuk plaats had, en hoe zeer BOURINE in het geval door ons § 158 aangehaald, zegt, dat er eene Darm- en Etterbreuk elf jaren bestaan heeft, zoo zal men het ons ten beste duiden, dat wij openlijk verklaren, aan de mogelijkheid van het bestaan te twijfelen gedurende zulk eenen geruimen tijd, zonder andere aanmerkelijke ziekten en toevallen te hebben voortgebragt; maar dat wij wel willen geloven dat eene waterophooping is voorafgegaan, welke eindelijk door eene bijkomende oorzaak in verettering is verwandeld, zoo als het geval van JOYAND (zie § 157)) is waargenomen en door ROUGEMONT aangeteekend; hoe het ook zij, eene spoedige ontlasting van den etter is in dezen het eenige redmiddel, dan men zij bij deze, zoo wel als bij alle doorsnijdingen van den balzak, en zoo wel als van alle andere ettergezwellen ter dezer plaatse, indachtig aan die

verſchrikkelijke mistastingen, welke zoo vaak den dood ten gevolge hebben; men herinnere zich het geval door PETERSEN (zie §. 158.) aangehaald, die eene beklemde Breuk voor een Ettergezwel zag behandelen, en, bij de opening van het veronderſtelde Ettergezwel, etter en drek zag ontlasten; dat ALIX (zie §. 158.) zelfs eerst na eenige dagen, dat hij de Etterbreuk geopend had en de wond zuiver was, den Darm ontdekte, en hoe onvoorzigtig men bij deze gelukkige zeldzame herſtelling had gehandeld, met een wiek achter te laten, welke op nieuw een Ettergezwel deed ontſtaan. GROSS (op de evengenoemde plaats) meende eene Etterbreuk te openen, en vond bij de operatie den ſchedenrok des bals, welke zich eenige dagen daarna, in plaats van Etter, ontlaste.

Dat in zamengeſtelde gevallen, van dezen aard en in éénvoudige *Abscesſen* in dezen omtrek, eene en dezelfde voorzigtigheid en oplettendheid behooren in acht genomen te worden, bewijzen de volgende waarnemingen. ELLER (*u*) verklaart een geval, waar de Heelmeester bij het openen van een Ettergezwel ter dezer plaatſe tegelijk den darm kwetſte. HORN (zie §. 156.) vond bij het openen eener beklemde Balzaksbreuk eene

(*u*) *Med. Chirurg. Waarnemingen, ſ.* 20.

menigte ſtinkenden etter enz. waaruit dus ten klaarſte blijkt, dat niet alleen eene Etterbreuk met alle mogelijke voorzigtigheid moet worden behandeld, maar dat men ook na de operatie even als in de Water- en Bloedbreuk, den ſtaat der deelen met alle mogelijke naauwkeurigheid moet gadeſlaan, immers was het door dit onderzoek, dat ACREL (*v*) in eenen Breukzak, die tot verettering was overgegaan, een zalmgraat, en PARTY en anderen (zie §. 156.) verſcheidene beentjes vonden.

§. 204.

Eene Vetbreuk vordert nimmer de kunstbewerking, dan alleen om derzelver ondragelijke grootte; in een zamengeſteld geval, waar de kunstbewerking gevorderd wordt, wordt ook te gelijk dit gebrek weggenomen.

§. 205.

Wij hebben te voren §. 137. de moeijelijkheid betoogd van het onderſcheid eener Ader en ware Breuk, vooral wanneer het Net in de laatſte bevat was, of wanneer de darm met harde drekſtoffen was opgevuld: wij zullen nu gemakkelijk ontwaren, dat, hoezeer de Aderbreuk geene kunstbewerking op zich zelve vordert,

(*v*) *Heelk. Waarneming*, *bladz.* 123.

men echter in zamengeſtelde gebreken, waar de beklemming de kunstbewerking vordert, altoos met de grootſte omzigtigheid moet te werk gaan, om niet het eene ongemak opteruimen, en één in gevaar gelijkſtaande te doen geboren worden.

§. 206.

Wanneer eene zamenſtelling eener ware Breuk met die der Waterblaasjes ontſtaat, waar de kunstbewerking gevordert wordt, is het laatſte in vergelijking van het eerſte, niet belangrijk genoeg om hier omtrent opzettelijk te handelen, maar kan men dit veilig overlaten aan hem, die de behandeling van het eerstgenoemde op zich neemt.

§. 207.

Dat eene ware Breuk, met eene of meer verharde Lieschklieren, even zoo belangrijk is, als de reeds door ons opgegevene, blijkt uit de volgende waarnemingen. ELLER (zie §. 138.) ontleede eenen man, die aan de toevallen eener beklemde Breuk geſtorven was, wiens gebrek voor eene gezwollene Lieschklier was aangezien.

CALLISSEN (w) opereerde eene beklemde

(w) *Act. Societ. Med. Han. vol.* 2.

Breuk, en nadat hij de huid en *Cellosa* doorgesneden had, vond hij het bewuste gezwel dat voor de Breuk gehouden was, doch het was een Kliergezwel, achter welk gezwel, tusschen de *Musculus Pectineus* en de vlecht van den *Musculus Psoas*, nog eene kleine Breuk gevonden werd, welke met de verwijdering van den band van POUPART werd binnen gebragt. — Deze gevallen leeren ons hoe gevaarlijk het is, deze gebreken roekeloos te behandelen, en hoe menige *Bubo* wordt door baardscheerders en andere onkundigen behandeld en doorgesneden.

§. 208.

Even belangrijk is de verplaatsing des bals, wanneer er eene ware breuk aanwezig is. WEIDELE (zie §. 138.) meende eene Liesch- en Dijebreuk te vinden, en er was alleen eene Darmbreuk in de Liesch, en het tweede gezwel was een bedorven Bal en Zaadstreng, welke op het *Ligament van* POUPART gezeten was. — Men herinnere zich het geval door POTT waargenomen en door ons §. 179. geboekt, waar een gezwollen Bal in de Liesch gezeten, voor eene Breuk was gehouden; de oorzaak dezer dwalingen, is alleen, zegt COOPER, gebrek aan vereischte ontleedkundige kennis, en het niet uit-

oefenen der vereischte oplettendheid en bedaardheid.

§. 209.

Alle andere en meerdere zamenſtellingen, waarvan men verſcheidene en onderſcheidene geboekt vindt bij COOPER, en welke wij voor het grootſte gedeelte hebben aangehaald, worden in derzelver behandeling, zoo wel als in derzelver onderſcheiding, uit de opgegevene duidelijk opgemaakt, b. v. wanneer er eene Water- en Vleeschbreuk, met eene Darm- of Netbreuk, (dat niet zelden gebeurt, wanneer er eene Vleeschbreuk aanwezig is, tegelijk ook een Waterbreuk ontſtaat,) wanneer, zeg ik, dit plaats heeft, trachte men eerst de ingewanden naar binnen te brengen, men ontlaste op de voorgeſchrevene manier het water, waarna men alsdan de *Castratie* verrigt; is de inbrenging echter onmogelijk, alsdan handele men als hier boven gezegd is, echter geene dezer kunstbewerkingen dan daar, waar de hoogſte nood zulks vordert.

§. 210.

Uit al het geen wij tot hiertoe nopens de onware en ware Breuken, zoo wel als tot de za-

menſtellingen der Liesch- en Balzaksbreuken gezegd hebben, blijkt het zonneklaar, dat de behandeling der Breuken het belangrijkſte vak der Heelkunde uitmaakt en dat er tot derzelver behandeling meer dan gewoone bekwaamheden vereischt worden; maar dat ook daarentegen eene gegronde kennis van de onderſcheidene eigenaardige kenmerken, zoo wel van den natuurlijken ſtaat der deelen, en derzelver afwijkingen, de gronden daarſtelt, om de onware van de ware Breuken niet alleen te onderſcheiden, maar ook derzelven zamenſtellingen van nabij te leeren kennen; hij zal zich niet bedrogen vinden, zoo als ROUGEMONT zegt, omtrent de ware geſteldheid der toevallen van beklemming, die aanleiding hebben gegeven tot het doen eener belangrijke kunstbewerking, wanneer hij water ontlast en geen ander ingewand in den Breukzak ontwaardt; neen hij zal bedaard den buikring met den vinger onderzoeken, en wanneer hij daar eene kleine zwelling gewaar wordt, van de toevallen verzekerd zijn, en gerust de begonne operatie vervolgen; hij zal ook geene zwarigheid maken bij het aanzijn der toevallen, gepaard met een open en niet beklemmenden *Annulus*, de kunstbewerking te verrigten, in de veronderſtelling dat er eene andere, niet in den ring plaats hebbende

beklemming ontſtaat; hij zal ook altoos deze beklemming niet in het aanzijn der ware breuk zoeken, wanneer er eene *volumineuſe* Waterbreuk aanwezig is, maar door de ontlasting van dit vocht beproeven, of de beklemming hier door werd veroorzaakt; hij zal ſpoedig in twijfelachtige gevallen door een bedaard onderzoek van den ring, en het pligtmatig gadeſlaan der toevallen meestal gerust beſluiten of het eene ware of valſche breuk zij, vooral dan wanneer hij alle die eigenaardige kenteekenen, welke wij hebben opgegeven, in acht neemt; immers neemt eene ware breuk altoos haar begin aan die opening, waardoor zij moet gekomen zijn; daar eene onware breuk altijd eene tegenſtelde ſtrekking aanneemt; hij zal ook nimmer eene verharde Lieschklier voor eene breuk uitventen, wanneer hij de mindere veerkracht dan in de Darmbreuk, en de meerdere vastheid dan in de Netbreuk behoorlijk in acht neemt: hij zal ook nimmer, bij een bedaard onderzoek, op de voorgeſchrevene gronden, eenen in de Liesch geplaatſten bal voor eene ware breuk aanzien, ten ware er een derde bal aanwezig was, waarom men dus ook vooral op de toevallen lette: hij zal door een bedaard, en op de wijze van COOPER voorgeſchreven, onderzoek, de zoo na overeenkomende

Aderbreuk van den Zaadſtreng, en de Netbreuk genoegzaam leeren onderſcheiden, met uitzondering alleen van zoodanige zamenſtellingen, welker aard en natuur zoodanig ontaard zijn, dat alle kenmerken geheel en al verloren zijn en de geoeffendſte hand verlegen doet ſtaan wel te onderſcheiden; ja dat de ervarenſte man zelfs in de verpligting is, om bij de breukſnijding met meer dan gewoone oplettendheid te werk te gaan: voorbeelden van dezen aard hebben wij er onderſcheiden geboekt, en hij zal zich bij deze kunstbewerking herinneren alle die afwijkingen, welke wij hebben opgegeven, en bij onkenbare gebreken, waar de toevallen het vorderen, beſluiten beter eene twijfelachtige kunstbewerking te verrigten, dan eenen zekeren dood aftewachten: hij zal in alle gevallen na de doorſnijding der uitwendige deelen, den ſtaat der ingewanden behoorlijk en met de meest mogelijke oplettenheid gadeſlaan, den Zaadſtreng in oogenſchouw nemen, dewijl dezelve wel eens van 't regte ſpoor afwijkt, en over, in plaats van achter de breuk, heen gaat, of dat dezelve geſcheiden is, terwijl de breuk alsdan tusſchen de van een geſcheiden vaten ligt (zie plaat 5 bij COOPER) en voorts bij dit onderzoek zich in ſtaat ſtellen de ware ligging des bals van nabij te kennen; hij

zal na deze doorſnijding, bij eene Bloedbreuk, dadelijk het vat of de vaten opſporen, welke deze ontlasting daarſtellen, dezelve door bloedſtelpende middelen, of de binding trachten tegen te gaan, of wanneer de nood het vordert, en de ontlasting uit een der vaten van den Zaadſtreng of bijbal komt, en deze niet te ſtuiten is, de *Casſtratie* verrigten; hij zal zich ook wachten om bij eene Zaadbreuk, die te gelijk met eene ware breuk verbonden is, en deze laatſte de operatie vordert, om in dit geval, zeg ik, de wond te heelen, voor dat de bal tot zijnen natuurlijken ſtaat is wedergekeerd, op dat men niet in de onvermijdelijke noodzakelijkheid geraake eene tweede gevaarvolle kunstbewerking te moeten verrigten; hij zal nimmer in eene Vleeschbreuk de oplosſing beproeven, dan op grond eener zekere kennis der oorzaaken en in deze ook nimmer de kunstbewerking verrigten, dan op gronden door ons aangevoerd, en daarentegen altoos, wanneer deze met eene ware breuk is zamengeſteld, welke de kunstbewerking vordert, ook dadelijk dezelve wegneemen, om al wederom eene gevaarlijke kunstbewerking voor te komen; hij zal zorgen dat men altoos zoo ſpoedig mógelijk, eene Etterbreuk of eene Etterverzameling ter dezer plaatze met de vereischte

voorzigtigheid doorſnijde, hetzij dezelve enkeld of zamengeſteld is, om die gevolgen voor te komen, welke wij hebben leeren kennen; hij zal nimmer aan eene Vetbreuk, als om reden door ons aangevoerd, en bij eene ware breuk, welke de kunstbewerking vordert, de operatie verrigten, omdat dezelve nimmer kwaadaardig kan worden; hij zal vooraf weten, dat eene Aderbreuk bijna voor geene kunstmatige behandeling vatbaar is, en bij eene zamenſtelling, waar de kunstbewerking vereischt wordt, dezelve zoo veel mogelijk moeten vermijden, voorts in alle gevallen alle die regelen in acht nemen, welke wij §. 122. hebben voorgeſchreven; in een woord eindelijk, gelijk ROUGEMONT zegt, *alvoorens tot de Breukſnijding beſluitende, alle omſtandigheden naauwkeurig moeten onderzoeken.*

En hiermede dan meenen wij aan onze verpligting, na onze geringe vermogens, te hebben voldaan, en ten einde hiervan zeker te zijn, onderwerpen wij ons aan de uitſpraak van zoo vele bekwame mannen, met verzekering dat, hoe dezelve ook zijn zal, haar te zullen eerbiedigen. Welke groote en belangrijke vereischten vordert de taak van Heelmeester niet, vooral in de behandeling der breuken — welke een onafgebroken

arbeid wordt er niet vereischt om aan het groote doel te beantwoorden — welke duure verpligting ligt niet op hem, en hoe ſpaarzaam kan hij daaraan voldoen, dan door eene onafgebrokene oefening en dagelijkſche ondervinding, waarom dat wij met MANNILIUS getuigen:

Artem Experientia fecit,
Exemplo monſtrante viam.